

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1385781

Cilt: 6 Sayı: 4 Aralık 2023

ss. 830-901

Makalenin Geliş

Tarihi

03/10/2023

Makalenin

Kabul Tarihi

28/11/2023

Yayın Tarihi

15/12/2023

SULTAN II. SELİM'E İTHAF EDİLEN FARŞÇA BİR TAHMİS: TAHMİS-İ DİVÂN-İ HÂFİZ

Çetin KASKA¹

ÖZET

Bir gazel, tercî-i bend, terkîb-i bend, kaside, rubâî, kıta veya mesnevinin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiyede üçer mısranın ilave edilmesiyle oluşan nazım biçimine tahmîs denilmektedir. Beşleme ve beşli hale getirme anlamlarına gelen tahmîsin muteber sayılabilmesi için ilave edilen mısraların söz konusu manzumenin beyitleriyle anlam ve ses bakımından kaynaşması gerekmektedir. Sonradan eklenen mısraların eklendikleri mısralarla kafiyeli olması elzemdir. Şairler daha çok kendilerinden önce gelen veya çağdaşı olan meşhur şairlerin şiirlerini tahmîs etmişlerdir. Ancak kendi şiirlerini tahmîs eden bazı şairler de bulunmaktadır. Tahmîs divan edebiyatında diğer nazım türlerinden daha çok rağbet görmüştür. Nitekim hemen her şair kendinden önceki veya çağdaşı bir şairin şiirine tahmîs yazmıştır. Hatta nerdeyse her şairin divanında tahmîs bulunmaktadır. Edebiyatımızda sadece Türkçe tahmîsler kaleme alınmamış, Farsça tahmîsler de yazılmıştır. Yümnî ve Beyânî gibi şairlerimiz bu alanın en meşhurları olarak bilinmektedir. Beyânî, Hâfız'ın 88 gazeline Farsça tahmîs yazmış ve bu eseri Sultan II. Selim'e ithaf etmiştir. Beyânî'nin bu eseri mensur bir mukaddime ve 88 gazelin tahmîsinden oluşmaktadır. Asıl beyitlerle ilave edilen beyitlerin anlam bakımından kaynaştığı bu eserde Beyânî mahlası kullanılmıştır. Mukaddime hariç eser basit ve sade bir dille kaleme alınmıştır. Bu çalışmada Arap edebiyatında doğan, oradan Fars edebiyatına geçen ve daha sonra Türk edebiyatında

¹ Dr. Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, cetinkaska@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-1168-5522.

yer edinen tahmîse değinilecek ve Beyânî'nin Hâfız'ın *Divânı*'na yazdığı Farşça tahmîs (Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, nr. 1278, vr. 1b-83a) ilk defa detaylı ele alınacak ve eserdeki kırk tahmîs Türkçe'ye tercüme edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tahmîs, Hâfız-i Şîrâzî, Beyânî, Farşça.

A PERSIAN TAHMIS DEDICATED TO SULTAN SELIM II; TAHMIS-I DIVAN OF HAFEZ

ABSTRACT

The verse form that is formed by adding three verses in the same meter and rhyme before the couplets of a ghazal, terciibend, terkihibend, eulogy, rubâî, stanza or masnavî is called tahmîs. In order for the tahmîs, which means quintuple and quintuple, to be considered valid, the added verses must be fused with the couplets of the verse in terms of meaning and sound. It is essential that the added lines rhyme with the added lines. Poets mostly tahmîs the poems of famous poets who came before them or were contemporary with them. However, there are some poets who tahmîs their own poems. Tahmîs was more popular in divan literature than other verse types. As a matter of fact, almost all of our poets wrote tahmîs to the poem of a poet who was before him or his contemporary. In fact, almost every poet has tahmîs in his divan. In our literature, not only Turkish tahmîs were written, but Persian tahmîs were also written. Our poets such as Yumni and Beyani are known as the most famous ones in this field. Beyani wrote a Persian tahmîs for Hafez's 88 ghazals and dedicated this work to Sultan Selim II. This work of Beyani consists of a prose preface and an estimation of 88 ghazals. In this work, in which the couplets added with the original couplets are fused in terms of meaning, the pseudonym Beyani is used. Except for the introduction, the work was written in a simple and plain style. In this study, the tahmîs that was born in Arabic literature, transferred to Persian literature from there and later took place in Turkish literature will be mentioned, and the Persian tahmîs (Kayseri Rasid Efendi Library, nr. 1278, p. 1b-83a) written by Beyani to Hafez's Divan will be discussed in detail for the first time and forty tahmîs in the work will be translated into Turkish.

Keywords: Tahmîs, Hafez Shirazi, Beyani, Persian

GİRİŞ

Bir manzumenin beyitlerinin önüne aynı kafiye ve vezinde üçer mısra ekleyerek yazılmış beşer mısralı bentlere tahmîs denilmektedir. Beşleme ve beşli duruma getirme anlamına gelen tahmîsin kafiye düzeni aaaaa, bbbba, cccca, dddda... şeklindedir (Kurnaz ve Çeltik, 2013: 274; Saraçlar, 2007: 130; Tâhirü'l-Mevlevî, 1973: 141). Tahmîste önemli olan husus tahmîs edilen manzume ile eklenen kısımların değer, ses, üslûp ve anlam bakımından

kaynaşmasıdır. Aksi hâlde başarısız bir tahmîs yapılmış olur (Dilçin, 1983: 223). Eğer asıl manzumede şairin mahlası varsa, tahmîs yapan şair de mahlasını son bendde zikreder. Bu da tahmîslerde çift mahlasın bulunduğunu göstermektedir (Kurnaz ve Çeltik, 2013: 275). Tahmîs genellikle gazelde yapılmaktadır, ancak kaside ve mesnevilere de tahmîs yapılmaktadır (Dilçin, 1983: 223). Tahmîs klasik edebiyatımızda en çok beğenilen nazım şekillerinden biridir (Pala, 2004: 436). Birçok şairimiz çağdaşı veya önceki şairlerin manzumelerini tahmîs etmiştir. Neredeyse bütün şairlerin divanlarında tahmîs bulunmaktadır (Dilçin, 1983: 223). Tahmîsler çoğunlukla divanlarda musammatlar başlığının altında yer almaktadır (Pala, 2004: 436; Uslu, 2007: 320). Kimi şairler bazen kendi şiirlerini de tahmîs etmiştir. Genellikle tahmîs edilen manzumeler çok beğenilen, tutulan ve çok tanınan şiirlerden oluşmaktadır. Ancak bir devlet büyüğünün veya saygı duyulan bir şairin manzumelerine de tahmîsler kaleme alınmıştır (Birgören, 2006: 10). Çoğunlukla başkasına ait şiirler tahmîs edilmektedir, ancak şair kendi şiirini tahmîs edebilir. Kendi şiirlerine en çok tahmîs yazan şair Cinânî'dir (Birgören, 2006: 11). Bir şair kendisine ait bir gazeli tahmîs ettiğinde çoğunlukla "tahmîs-i gazel-i hod" adlı bir başlık koymaktadır. Türk edebiyatında en çok tahmîs yazan şairler arasında Cinânî, Fuzûlî, Abdülahad Nûrî, Bâkî, Derviş Azbî, Şeyh Galip, Beylikçi Arif, İzzet Molla ve Leyla Hanım bulunmaktadır (Pala, 2004: 436; Birgören, 2006: 11). Tasavvuf, aşk, felsefe ve övgü gibi birçok konu hakkında yazılan tahmîsler, Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alınmışlardır. Bir şairin şiirini tahmîs etmek ona olan saygınlığın ve hürmetin nişanesi olarak görülmektedir (Saraç, 2007: 130; Habib, 1942: 135). Tahmîs Arap edebiyatında doğmuş, oradan Fars edebiyatına girmiş daha sonra Türk edebiyatında yer edinmiştir. Arap ve Fars edebiyatlarına bakıldığında tahmîsin Türk edebiyatında daha çok rağbet gördüğü anlaşılmaktadır (Asaad, 2022: 892). Tahmîs aslında beyit düzeninin bent düzenine dönüştürülmesiyle oluşmuştur (Türk, 1998: 198). Edebiyatımızda sadece Türkçe tahmîsler kaleme alınmamış, Farsça tahmîsler de yazılmıştır. Yümnî mahlaslı şairimiz Hâfız'ın 602 gazeli ile 7 mesnevisine ve Mevlânâ'nın ilk Mesnevî defterine Farsça tahmîs yazmıştır (Asaad, 2022: 23). Bir diğer Farsça tahmîs yazan şairimiz de Beyânî'dir, kendisi *Tahmîs-i Divân-i Hâfız* adlı eserinde Hâfız'ın 88 gazeline Farsça tahmîs yazmış ve bu eseri Sultan II. Selim'e ithaf etmiştir.

A. Araştırma ve Değerlendirme

Beyânî'nin Hayatı ve Eserleri

Yazma nüshada (*Tahmîs-i Divân-i Hâfız*, Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, nr. 1278) Beyânî'nin kim olduğuna dair bilgi yoktur, ancak Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi'ndeki Türkçe, Farsça ve Arapça yazmalar katalogunu hazırlayan Ali Rıza Karabulut bu eserin Rusçuklu Carullâhzâde Mustafâ Efendi'ye ait olduğunu söylemiştir (Karabulut, 1982: 189). Beyânî'nin Ebussuûd'un beyitlerini tahmîs etmesi (Sungurhan, 2013: 1) ve Arapça'yı eser yazacak kadar iyi bilmesine bakıldığında (İncelediğimiz eserin dibâcesi Arapça yazılmıştır) bu eserin ona ait olduğu söylenebilir. Asıl adı Mustafâ ve lakabı Carullâhzâde olan Beyânî, günümüzde Bulgaristan'da bulunan Rusçuk'ta doğmuş, ilköğrenimini orada tamamlamış, daha sonra İstanbul'a gelmiş, Ebussuûd Efendi ve oğlu Mehmed Efendi'den ders almıştır (Sungurhan, 2013: 1). Beyânî'nin hem Ebussuûd Efendi hem de Mehmed Efendi'den mülazım olduğu söylenmiştir (İsen, 1992: 32). Âşık Çelebi, Beyânî'nin bir süre Halep kadısı Mehmed Efendi'ye hizmet ettiğini ifade etmiştir (Âşık Çelebi, 2010: 447) Şükrüllâh Halife'den talik konusunda ders alıp hattat olmuş, hocasının tamamlanan tefsirini istinsah etmiş, daha sonra Kestel Medresesi'nde yirmi akçe ile müderris olmuş ve bir süre sonra oradan ayrılıp Havran'da kadılık yapmıştır (Sungurhan, 2013: 1). Kadılık yaparken hacca gitmiş, hacdan döndükten sonra resmi görevlerini bırakıp İstanbul'a gelmiş, Okmeydanı'nda bulunan Sofular Halvetî Tekkesi şeyhi Ekmeleddin Efendi'ye bağlanıp tarikata girmiştir (İsen 1992: 32). Şeyhi Ekmeleddin Efendi'nin vasiyeti üzere 985/1577'de Sofular Halvetî Tekkesi şeyhi olmuş ve burada yaklaşık yirmi yıl şeyhlik yapmıştır (Sungurhan, 2013: 1). İstanbul'da 1006/1597'de vefat etmiş ve söz konusu tekkenin bahçesine gömülmüştür (Sungurhan, 2013: 1). Günümüzde divanı bulunmayan Beyânî şiirler de yazmıştır, nitekim kendisi Tezkire'sinde bunu ifade etmiştir (Beyânî, 1994: 29). Beyânî gençlik döneminde şiirler yazdığını ve nazireler söylediğini zikretmiş, tarikata girdikten sonra mutasavvıfların söylediği aşk ve sevgili ile ilgili şiirleri benimsediğine işaret etmiştir (Beyânî, 1994: 29). Beyânî şeyh olduktan sonra Ebussuûd Efendi'nin kimi şiirlerini tahmîs etmiş ve artık şiirlerini sadece Arapça yazmıştır (Sungurhan, 2013: 1). Şiirleri yaşadığı dönemin şiir mecmualarında bulunmakta olup hâlen bir araya getirilmemiştir (İsen 1992: 32).

Beyânî'nin günümüze ulaşan iki eseri bulunmaktadır: *1-Beyânî Tezkiresi*: Bir mukaddime, iki bölüm ve bir hâtimedden oluşan bu eser Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiresi'nin özeti mahiyetinde olup 1006/1597'de kaleme alınmıştır (Sungurhan, 2013: 1). Eserde 377 şairin hayat hikayesi bulunmaktadır. Beyânî bu eseri yazarken sade, anlaşılır bir dil ve üslup tercih etmiştir (Sungurhan, 2013: 1; İsen 1992: 32). *2-Tahmîs-i Divân-i Hâfız*: Arapça bir

mukaddime ve Hâfız-i Şîrâzî'nin 88 gazeline yazılmış olan Farsça bir tahmîstir. Eser hakkında aşağıda detaylı bilgi verilecektir.

Tahmîs-i Dîvân-i Hâfız

Beyânî'nin bu eseri mensur kısa bir dîbâce ve Hâfız'ın 88 Farsça gazeline yazılmış bir tahmîsten oluşmaktadır. Söz konusu dîbâce Arapça yazılmış ve sonunda Farsça bir rubâiye yer verilmiştir. Bu kısa dîbâcenin dili genel itibarıyla süslü ve ağırdır. Söz konusu rubâi II. Selim'e yazılmış ve kendisi methedilmiştir (nr. 1278, vr. 2a):

تا جهان هست در جهان باشی
به مراد تو باد همت هفت اقلیم
سرو سر خیل سرور آن باشی
از بد دهر در امان باشی

Cihan var olduğu sürece cihanda bulunasın. Ey ordunun başındaki selvi, ordunun sevinci olasın.

Yedi iklimin himmeti senin muradına göre olsun. Zamanın kötülüğünden emniyette kalasın.

Dîbâcede ilk önce hamdele ve salvele yer almış, daha sonra Beyânî, bu hakir fakirin Allah'ın tevfiik ve inayetiyle Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinden oluşan divanları bitirince bazı sadık dost ve arkadaşlarının *Hâfız-i Şîrâzî Divânı*'nda dikkatlerini çeken kısımları tahmîs etmelerini istediğini, onları kırmayıp bu taleplerini yerine getirmeye çalıştığını, bundan geri durmadığını ve Allah'ın inayet ve yardımını ile söz konusu eseri bitirince sultanlar sultanı Sultan II. Selim'e takdim ettiğini beyan etmiştir. Söz konusu dîbâcede II. Selim, hakanların dayanağı, su ve toprağın mayası, sultanlar sultanı, Süleyman devletinin varisi, görkemli saltanat sahibi gibi vasıflarla methedilmiştir. Beyânî, Hâfız'ın her beytinin üstüne aynı ölçü ve uyakta üçer mısra ekleyerek eserini oluşturmuştur. Beyânî'nin tahmîs ettiği gazellerdeki dil ve üslup sade ve akıcıdır. Tahmîslerde Arapça terkip ve istilahlara az kullanılmıştır. Arapça mukaddimededen hareketle şairin Arapça'ya oldukça hâkim olduğu görülmektedir. Vezni de başarılı bir şekilde kullanan Beyânî'nin eserinde hem ifade gücü hem de kaynak şiirdeki duygu çok iyi ifade edilmiştir. Eklenen beyitler asıl beyitte zikredilen konuya uygun bir şekilde yazılmıştır. Genel itibarıyla Beyânî'nin başarılı bir Farsça tahmîs yazdığı söylenebilir. Aşağıda Beyânî'nin Hâfız'ın kırk gazelinin ilk beytine yazdığı Farsça tahmîs ve bunların Türkçe tercümelerine yer verilmiştir (nr. 1278, vr. 2b):

فروغ آتش عشق تو چون بگرفت در دلها
به باد نیستی شد بهر آبی جمله حاصلها
خلاصی یافت پای صاحب دلها ازین گلها
الا یا ایها الساقی ادر كأساً و ناولها
که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها

1. Gazel

Senin aşkının ışığı gönüllere tesir edince, gönül sahiplerinin ayağı bu batalıklardan kurtuldu.

Bir damla su için bütün neticeler yokluk rüzgarına kapıldı. Ey sâkî kadehi gezdir sonra bana da ver.

Aşk önce kolay göründü ancak sonra güçlükler hâsıl oldu (nr. 1278, vr. 2b).

زانتست ذوق دم به دم و احتشام ما	در فکر روی و موی تو شد صبح و شام ما
ساقی به نور باده بر افروز جام ما	یک ره ز لطف خویش بکن احترام ما
	مطرب بگو که کار جهان شد به کام ما

2. Gazel

Gece ve gündüzümüz senin saç ve yüzünü düşünmekle geçti. Bizim sürekli olan zevk ve ihtişamımız ondandır.

Lütfundan bize de bir yol ver ve saygı göster. Ey sâkî şarabın nuru ile aydınlat kadehimizi.

Dünyanın işi istediğimiz gibi oldu, ey şarkıcı söyle (nr. 1278, vr. 3a).

در بساتین از لطافت بر ریاحین بیحساب	آمد ایام بهار و گوهر افشان شد سبحان
صبح دولت می دهد کو جام همچون آفتاب	ساقیا چند این تعلل تا کیم و آری عذاب
	فرصتی زین به کجا باشد بده جام شراب

3. Gazel

Bahar vakti geldi, bulut cevher saçtı. Bahçelerde sayısız reyhanlardan letafet al. Ey sâkî, ne zamana kadar bana bahane bulacaksın ve ceza çektireceksin, çünkü devlet sabahı güneş gibi kadeh sunmakta.

Bundan daha iyi bir fırsat nerede olacak, artık şarap kadehini ver (nr. 1278, vr. 4a).

لطف کن تا شویم مست خراب	جرعه زان لب چو لعل مذاب
می دمد صبح و کله بست سبحان	بی شراب این جهان بود چو سراب
	الصَّبُوح الصَّبُوح یا اصحاب

4. Gazel

Yakut gibi erimiş o dudaktan bir yudum lütfet ki kendimizden geçip harap olalım.

Şarapsız bu dünya serap gibidir. Sabah olmak üzere ve bulutlar çadır kurmuş.

Sabah şarabı dostlar sabah şarabı (nr. 1278, vr. 5a).

یکی صد است و صدش الف و الف آلافت	چو ابتدای دو عالم ز نون و از کافت
کنونکه بر کف گل جام باده صافست	بهار گشت و جهان را هزار الطافت
	به صد هزار زبان بلبش در اوصافست

5. Gazel

İki âlemin başlangıcı nûn ve kâftan olduğu için biri yüzdür ve yüzü binbirdir binbir.

Bahar geldi ve cihanda binlerce iyilikler var. Şimdi saf şarap kadehi gülün elindedir.

Bülbülü yüz bin dil ile vasfını dile getirir (nr. 1278, vr. 6a).

سوی دیگر جز سر کوی تو جانان راه نست
زاهد ظاهر پرست از خاک ما آگاه نیست

خسرو خوبانی و غیر از تو ما را شاه نیست
باک از جور حسود و طعنه بدخواه نیست
در حق ما هر چه گوید جای هیچ اکراه نیست

6. Gazel

Sen iyilerin padişahısın ve senden başka bize şah yok. Ey canan, mahallenin başından başka bir yol ve yön yok.

Kıskancın cevrenden ve kötünün kınamasından korku yok. Zâhirperest zâhit halimizden haberdar değil.

Hakımızda ne söylese hiç ikraha yer yoktur (nr. 1278, vr. 6b).

از جور دور گردون آشفته ام به غایت
یابم خلاصی از غم گر حق دهد هدایت
روزى نگشت روزى من بنده را رعایت
زان یار دلنوازم شکرپرست با شکایت
گر نکته دان عشقی خوش بشنو این حکایت

7. Gazel

Feleğin dönüş cefasından son derece perişanım. Ben kulunun günü gününe uymadı hiç.

Allah hidayet nasip ederse, kederden kurtulabilirim. Gönül okşayan yâre şikayetli şükranım var.

Eğer aşktan haberin var ise bu hikâyeyi dinle (nr. 1278, vr. 8a).

جان و تن را چو خداوند جهان بر هم بست
مهر خورشید رخس داد به ما روز الست
شاه عشق آمد و بر تخت دل ما بنشست
زلف آشفته و خوی کرده و خندان لب و مست
بیرهن چاک و غزل خوان و صراحی در دست

8. Gazel

Can ve teni cihan padişahı birbirine bağlayınca, aşk şahı geldi ve gönül tahtımızın üzerine oturdu.

Yüzünün güneş sevgisi bize Elest günü bağısladı. Saçları karışmış, terlemiş ve dudağında gülüş ve sarhoşluk,

Gömleğinin önü açık, gazel okuyor ve elinde de sürahi var (nr. 1278, vr. 9b).

گشت ما را جور دوران الغیاث
گشت آب دیده عمان الغیاث
سوخت از غم نار هجران الغیاث
دری ما را نیست درمان الغیاث
هر ما را نیست پایان الغیاث

9. Gazel

Yardım edin, devranın cefası bizi öldürdü. Yardım edin, hicran ateşinin kederinden yandık.

Yardım edin, gözyaşı okyanus oldu. Yardım edin, derdimize derman yoktur.

Yardım edin, ayrılıktan kurtuluş yoktur (nr. 1278, vr. 10a).

خدا چو کرد چراغ رخ ترا وهّاج
جمال بی بدلت را چنانکه هست رواج
درین شب سپه ای ماه من بدار سراج
سزد که از همه دلبران پستانی باج
چرا که بر سر خوبان عالمی چون تاج

10. Gazel

Allah'ın senin yüzünün lambasını pırl pırl yaptığı gece benim ayımın gölgesi kandil ağacına çıktı.

*Bedelsiz cemalin o kadar revaçta ki bütün dilberlerin sana baş vermesi yeridir.
Memleket güzellerinin baş tacı sensin* (nr. 1278, vr. 11a).

یکبست بی رخ و زلف توام مسا و صباح
اگر به مذهب تو خون عاشقست مناح
مرا که از می لعل تو نیست راحت راح
فراق مرغ دلم را بریخت بال و جناح
صلاح ما همه آنست کان تر است صلاح

11. Gazel

Senin yakut şarabından bana sevinç rahatlığı yok. Yüzün olmadan sabah ve akşam bana birdir.

Gönlümün firak kuşu kol ve kanadını döktü. Senin mezhebinde aşığın kanı mübahsa,

Biz de iyi sayarız senin iyi saydıklarını (nr. 1278, vr. 11b).

بدان خلق خوش وان خوی فرخ
دل من در هوای روی فرخ
به طاق مهوش ابروی فرخ
که تا دیدم رخ و گیسوی فرخ
بود آشفته همچون موی فرخ

12. Gazel

*Kutlu kaşın ay yüzlü eyvanında ve o güzel tabiatta ve o kutlu huyda,
Kutlu bir zülûf ve yüz görene kadar, gönlüm kutlu yüzün sevdasında.
Kutlu zülûf gibi perişandı* (nr. 1278, vr. 12b).

راه صد مرغ دل آنجا به یکی دانه زدند
دوش که ملایک در میخانه زدند
خال مشکین که بران عارض جانانه زدند
چه عجب درد کشان کرمی رندانه زدند
کل آدم بسرشتند و به پیمانہ زدند

13. Gazel

O sevgilinin yüzüne siyah beni çizdiler, orada yüz gönül kuşunun yolunu bir yem ile vurdular.

Ne acayip ki tortu içenleri rintliğin bir keremi bildiler. Dün gece melekler meyhanenin kapısını çaldılar.

Âdem'in balçığını yoğurup kadehe koydular (nr. 1278, vr. 13b).

به سوی پیر مغان خوش سفر توانی کرد
به سر جام جم آنکه نظر توانی کرد
ز کید نفس و هوا اگر گذر توانی کرد
و گر ز عالم هستی گذر توانی کرد
که خاک میکده کحل بصر توانی کرد

14. Gazel

Eğer nefis ve hevanın ipinden kurtulabilirsen, iyi bir meyhaneciye doğru seyahat edebileceksin.

Eğer varlık âleminden geçebilirsen, o zaman Cem kadehinin sırrına erebilirsin.

Meyhane toprağını yüzüne sürme yapabilirsen (nr. 1278, vr. 14a-b).

از رخ و لعل لبت می طلبم دامی چند
حسب حال نوشتی و شد ایامی چند
ای نهاده ز خط و زلف دو تا دامی چند
روز ما روی تو و آن خال سیاه دامی چند
محرمی کو که فرستم به تو پیغامی چند

15. Gazel

Ey zülûf ve ayva tüyünden iki tuzak kuran, yüz ve yakut dudağından birkaç tuzak talep ediyorum.

Günümüzün senin yüzündür ve o siyah benek birkaç tuzaktır. Çok zaman oldu bir hasbihâl yazmadın.

Nerde mahrem, sana birkaç haber göndereyim (nr. 1278, vr. 15a-b).

کی ذکر باب و مام و عم و خال می رود	جایی که ذکر جام کین ساله می رود
ساقی حدیث سرو و گل و لاله می رود	می ده که آب جوهر سیّاله می رود
	وین بحث ما ثلاثه غسّاله می رود

16. Gazel

Nerede bu yıllanmış kadehten bahis geçerse, baba, anne, amca ve dayının bahsi geçer.

Şarap ver, çünkü cevher suyu akışkandır. Sâkî selviden, gülden ve laleden söz ediliyor.

Bu bahis üç yıkayıcı ile iyi gider (nr. 1278, vr. 16b).

ز جو جو گندم از گندم به از به نار نار آرد	هر آن چیزی که می کاری همانند در کنار آرد
درخت دوستی بنشان که کام دل به بار آرد	یقین جان می برد آنکس که جان در پیش یار آرد
	نهال دشمنی برکن که رنج بی شمار آرد

17. Gazel

Her ne ekersen onun aynısını biçersen. Arpadan arpa, buğdaydan buğday, ayvadan ayva ve nardan nar elde edilir.

Kuşkusuz kim yârin önüne canını getirirse, o kimse canını verir. Dostluk ağacını dik, çünkü murat meyvesi verir.

Düşmanlık fidanını sök, çünkü sayısız dert getirir (nr. 1278, vr. 17b).

خالی از غصّه و غم وز تاب تب نباشد	در هر زمین که آنجا آب عنب نباشد
در هر هوا که جز برق اندر طلب نباشد	عاشق کسی بود کش یاد نسب نباشد
	گر خرمنی بسوزد چندان عجب نباشد

18. Gazel

Hangi zeminde üzüm suyu yoksa, orası keder ve üzüntüden, öfke ve ızdıraptan hâlî olmaz.

Aşık kimse soyu hatırına getirmeyendir. Her türlü havada şimşekten gayrısını talep etmez.

Eğer bir harman yanarsa, o kadar da acayip karşılanmaz (nr. 1278, vr. 18a).

از معدن لطافت دُرّ عدن بر آید	زان تنگ شهد و شکر گر یک سخن بر آید
دست از طلب ندارم تا کام من بر آید	هر سو که می خرامد سرو و سمن بر آید
	یا تن رسد به جانان یا جان ز تن بر آمد

19. Gazel

Eğer o bal ve şeker benzeyen boğazdan bir söz çıkarsa, letafet madeninden Aden incisi çıkar.

Hangi tarafa sallanırsa oradan selvi ve yasemin çıkar. Muradıma erene kadar vazgeçmem.

Ya ten cana kavuşacak ya da can bedenden çıkacak (nr. 1278, vr. 19a).

بر اهل فضل ظلم جهول عیب کند
بر اهل شوق و محبت ملول عیب کند
که اعتراض بر اسرار علم غیب کند
برند می‌کده هر نا قبول عیب کند
مرا برندی و عشق آن فضول عیب کند

20. Gazel

Fazilet ehli için çok zalim zırcahil kusur arar. Meyhanenin lüzumsuzu her kabul edilmeyende kusur arar.

Muhabbet ve şevk ehli için üzgün kusur arar. O lüzumsuz, beni rintlik ve aşkla ayıplar,

Ve gayp ilminin sırlarına itiraz eder (nr. 1278, vr. 20a).

کو زمانی که به عشاق دلت مایل بود
در پناه تو بدان را که دل قابل بود
دیده را روشنی از خاک درت حاصل بود
لطف و احسان تو بر اهل نظر شامل بود
یاد باد آنکه سر کوی توام منزل بود

21. Gazel

Bir zaman gönlün aşıklara meylediyordu. Lütuf ve ihsanın nazar ehlini kapsıyordu.

Senin sığınağında olduğundan gönül layık yerdeydi. Hatırlıyorum, sokağının başında konaklardım.

Gözlerim kapındaki topraktan aydınlanırdı (nr. 1278, vr. 21a).

دلا منال که درد و الم نخواهد آمد
ز اشک چشم درین دیده نم نخواهد ماند
چنان نماند چنین نیز هم نخواهد ماند
سموم هجر وی و خوف سم نخواهد ماند
رسید مژده که ایام غم نخواهد ماند

22. Gazel

Ey gönül, inleme, çünkü dert ve elem gelmeyecek. Onun ayrılık sam yeli ve zehir korkusu kalmayacak.

Gözyaşından bu gözde nem kalmayacak. Müjde geldi, hüznün günleri kalmayacak.

Öylesi de kalmadı, böylesi de kalmayacak (nr. 1278, vr. 22a).

چو عالم را وفایی نیست یک جو زر نمی ارزد
غم دوران به یک ساغر می احمر نمی ارزد
به می بفروش دلّق ما کزین بهتر نمی ارزد
باب چشم مسکینان ز خشک و تر نمی ارزد
دمی با غم به سر بردن جهان یکسر نمی ارزد

23. Gazel

Âlemin vefası olmadığından bir arpa tanesi altına değmez. Miskinlerin gözlerinin kapısı kuruya ve neme değmez.

Devranın kederi kırmızı bir şarap kadehine değmez. Bütün cihanı bir anı kederli geçirmeye değmez.

Hırkamızı şaraba sat, bundan daha fazla etmez (nr. 1278, vr. 23a).

تا دلارام من آن ماه پری وش باشد
تا کی از زاهد و ریا قلب مشوش باشد
ای بسا خرّقه که شایسته آتش باشد
خاک درگاه ویم بیستر و مفرش باشد
نقد صوفی نه همه صافی بیغش باشد

24. Gazel

Benim gönüle rahatlık veren o dolunayım olduğu sürece, onun dergahının en aşağı ve aşağılık toprağıyım.

Ne zamana kadar zahit ve riyadan kalp perişan olacak. Sûfinin akçesi tamamen saf ve hâlis değildir.

Yakılması gereken birçok hurka vardır (nr. 1278, vr. 24a).

جان و دل سودا زده زیر و زیر افتاد	چون یک نظر بر رخ آن خوش به سر افتاد
پیرانه سرم عشق جوانی به سر افتاد	بار دگرم نار غمش در جگر افتاد
	وان راز که در دل بنهفتم به در افتاد

25. Gazel

O güzel yüzlünün bir nazarı akla düşünce, sevdalı can ve gönül zirüzeber oldu.

Tekrar kederinin acısı ciğerime düştü. İhtiyar halim ile gençlik aşkı aklıma düştü.

Kalbimde sakladığım sır ortaya çıktı (nr. 1278, vr. 24b).

سوختند از غصه ما را کلعذران را چه شد	جور مهرویان گذشت از حد نگاران را چه شد
یاری اندر کس نمی بینیم یاران را چه شد	می نگرید بر غم ما ابرو و باران را چه شد
	دوستی کی با سر آمد دوستداران را چه شد

26. Gazel

Güzel yüzlülerin cefası haddini aştı, dilberlere ne oldu. Kederden bizi yaktılar, gül yanaklılara ne oldu.

Bizim kederimize nazar ediniz, kaşa ve yağmura ne oldu. Dostluğu kimsede göremiyorum, dostlara ne oldu.

Sevgi ne zaman bitti, sevenlere ne oldu (nr. 1278, vr. 25b).

چو لاله نرگس و شب بوی و یاسمن باشد	در آن زمین که گل و سنبل و سمن باشد
خوش است خلوت اگر یار یار من باشد	مهی بنفشه خطی اندران چمن باشد
	نه من بسوزم و او شمع انجمن باشد

27. Gazel

Gül, sümbül ve yaseminin yeşerdiği zeminde lale, nergis, şebboy, yasemin olur.

O çimende menekşenin azametinin yazısı olur. Yâr benim yârim olunca halevet hoş olur.

Ben yanıp o meclis mumu olunca değil (nr. 1278, vr. 26b).

وز پیش خیل و حشم پیش و بسی می آید	شهبواری که روان بر فرسی می آید
مژده ای دل که مسیحا نفسی می آید	خسرو ماست که با جیش بسی می آید
	که ز انفاس خوشش بوی کسی می آید

28. Gazel

Çevik bir usta binici at üstünde geliyor. At sürüsünün önünde ve birçok hizmetkârlarla geliyor.

Bizim hükümdarımız birçok ordu ile geliyor. Müjde ey gönül, Mesih nefesli geliyor.

Onun güzel nefesinden bir kimsenin kokusu geliyor (nr. 1278, vr. 27b).

تا به کی مغیچگان زلف دو تا بگشایند
بهر مرغ دل ما دام بلا بگشایند
دانه خال پی جور و جفا بگشایند
باشد آیا که در میکدها بگشایند
گره از کار فرو بسته ما بگشایند

29. Gazel

Ne zamana kadar mecusi çocukları iki büklüm zülfü açacaklar. Bizim gönül kuşumuz için bela tuzağı açacaklar.

Cefa ve sitemin ardından benek yemini açacaklar. Acaba meyhanelerin kapısını açacaklar mı

Düğümlemiş işimizin düğümünü açarlar mı (nr. 1278, vr. 28b).

نقش رخسار تو چون در دل و جان منزل کرد
دل شد از دست من و پای مرا در گل کرد
مرغ جان را فلک از روی جفا بسمل کرد
بلبلی خون جگر خورد و گلی حاصل کرد
باد غیرت بصدش حال پریشان دل کرد

30. Gazel

Senin yüzünün nakışı gönül ve canda yer edinince, gönül elimden gitti ve ayağım balçığa saplandı.

Can kuşunu felek cefa sebebiyle boğazladı. Bir bülbül ciğer kanı içip bir gül kazandı.

Kıskaçlık yeli onu yüz hal üzere perişan etti (nr. 1278, vr. 29b).

بت شیرین دهنان عادت بیداد ببر
خسرو ماه و شانی غم فرهاد ببر
یک دم جانب آن قامت شمشاد ببر
روی بنما و وجود خودم از یاد ببر
خرمن سوختگان را همه کو باد ببر

31. Gazel

Tatlı ağızlıların sevgilisi, zulüm adetini götür. Ayın padişahını ve Ferhad'ın kederinin durumunu götür.

Bir lahza o şimşir endamlının tarafına götür. Yüzünü göster ve varlığını hatırdan götür.

Rüzgâr yananların harmanını savursun (nr. 1278, vr. 30a).

می زند عشق رخس بر دل من نار دگر
هر زمان می خلدم بی گل او خار دگر
هر زمان هست لبش کاشف اسرار دگر
گر بود عمر به میخانه روم بار دگر
به جز خدمت رندان نکنم کار دگر

32. Gazel

Yüzünün aşkı gönlüme başka ateş vurmakta. Her zaman gülü olmadan bana başka diken batmakta.

Her zaman dudağında başka esrarlı kâşif var. Ömrüm olursa tekrar meyhaneye giderim.

Rintlere hizmet etmekten başka bir iş yapmam (nr. 1278, vr. 31a).

باغم و دردش بساز ای دل ز درمان غم مخور
جان من جانان بود من بعد از جان غم مخور
چند چون یعقوب می نالی ز احزان غم مخور
یوسف گم گشته باز آد به کنعان غم مخور
کلبه احزان شود روزی گلستان غم مخور

33. Gazel

Ey gönül, bağına ve derdine çare bul, dermandan ümit kesme. Can benim canan benim, candan sonra üzülme.

Ne kadar Yakub gibi kederden inleyeceksin, üzülme. Kaybolan Yusuf, Kenan'a döner üzülme.

Hüzünler kulübesi bir gülistan olur üzülme (nr. 1278, vr. 32a-b).

پیداست بی تو چند بود اعتبار عمر	رفتگی و شد ز رفتنت ای جان قرار عمر
ای خرم از فروغ رخت لاله زار عمر	برگ طرب نماند برین شاخسار عمر
	بازا که ریخت بی گل رویت بهار عمر

34. Gazel

Ey can, gittin ve gidişinle ömür huzur buldu. Sensiz bir süredir ömür itibarı peyda oldu.

Bu ömür ağacında sevinçli yaprak kalmadı. Yüzünün ışığıyla ömrün lale bahçesi şenlenir.

Çık gel, yüzünün gülünden yoksun ömür baharı dökülür (nr. 1278, vr. 33b).

خدنگ غمزه برین سینه بی حساب انداز	پری رخا ز مهت پرده حجاب انداز
بیا و کشتی ما در شط شراب انداز	دمی نظر به من ببیل خراب انداز
	غریو و ولوله در جان شیخ و شاب انداز

35. Gazel

Ey peri çehreli, parlak yüzünün üzerinden örtünme perdesini at. Gamze okunu bu perişan sineye at.

Bir lahza benim gibi gönülsüz haraba bak, gel ve bizim gemimizi şarap nehrinin içine at.

Gencin ve ihtiyarın ruhunda kopsun çığlıklar (nr. 1278, vr. 34b).

ناوک چند برین سینه صد چاک انداز	نظر رحمتی بر من غمناک انداز
پیشتر زانکه شود کاسه سر خاک انداز	آتش میکده در خرمن ادراک انداز
	خیز و در کاسه زراب طربناک انداز

36. Gazel

Ben kederliye rahmet nazarıyla bak, yüz yarıklı bu sineye birkaç ok at.

Kafatası toprakla dolmadan önce meyhane ateşini idrak harmanına at.

Kalk ve altın kâseye sevinçli su koy (nr. 1278, vr. 35a).

مردم از هجر و خلاصی نی ز آلام هنوز	بی نهال قامتش با قدّ چون لامم هنوز
بر نیامد از تمنای لبت کامم هنوز	مرغ دل را بر دو زلفش می نهد دامم هنوز
	بر امید جام لعنت دردی آشامم هنوز

37. Gazel

Fidan endamı olmadan boybos ile hâlâ kemer gibiyim. Firaktan öldüm ve elemelerden hâlâ kurtulamadım.

Gönül kuşuna hâlâ iki zülfünün üzerine tuzak kuruyor. Dudağının minnetinden hâlâ arzuma eremedim.

Yakut kadehini umarak hâlâ tortu içerim (nr. 1278, vr. 36a).

کرده جایی بدیده ام که مپرس	ماه رویی بدیده ام که مپرس
----------------------------	---------------------------

از کسانی بریده ام که می‌پرس
درد عشقی کشیده ام که می‌پرس
زهر هجری چشیده ام که می‌پرس

38. Gazel

Öyle bir ay yüzlü gördüm ki sorma, gözümde öyle bir yer edindi ki sorma.

Öyle kimselerden ayrıldım ki sorma, öyle bir aşk derdi çektim ki sorma.

Öyle bir hicran zehri tattım ki sorma (nr. 1278, vr. 37a).

فروغ مهر جمالش چو مال و جاهت بس
چه می کنی شه دیگر نگار شاهت بس
خیال آن رخ زیبای همچو ماهت بس
نسیم خطه شیراز بیک راهت بس
دلا رفیق سفر بخت نیکخواهت بس

39. Gazel

Cemalinin sevgi ışığı mal ve makamın gibi yeter. O güzel yüzün hayali ayın gibi yeter.

Ne yapıyorsun, başka bakışlı padişah sana padişah olarak yeter. Ey gönül, yol arkadaşısı olarak iyi bahtın sana yeter.

Şiraz bahçesinin nesîmi ulak olarak sana yeter (nr. 1278, vr. 38a).

ماه رویی ز زمین و ز زمان ما را بس
گوشه خاطر آن مونس جان ما را بس
نظر دلبری از کون و مکان ما را بس
گلعداری ز گلستان جهان ما را بس
زین چمن سایه آن سرو روان ما را بس

40. Gazel

Bir ay yüzlü zeminde ve zamanda bize yeterdir. Bir dilberin nazarı mekânda ve varlıkta bize yeterdir.

O can yoldaşının hatır köşesi bizim canımıza yeterdir. Cihan gülistanından bir gül yanaklı bize yeterdir.

Bu çimende o yürüyen selvinin gölgesi bize yeterdir (nr. 1278, vr. 39a).

Tahmîs-i Dîvân-i Hâfız'ın Yazma Nüshasının Özellikleri

Kayseri Râşid Efedî Kütüphanesi'nde bulunan *Tahmîs-i Dîvân-i Hâfız*'ın nüshasının hattı talik, satır sayısı 13, ebadı 205x130-140x68 mm, varak sayısı 83, demirbaş numarası 1278'dir. Eserin başında Arapça bir dibâce bulunmaktadır. Dibâcede eserin II. Selim'e takdim edildiği söylenmiştir. Nüshadaki başlıklar kırmızı ve ana metin siyah mürekkeple yazılmıştır. Haşiyelerde herhangi bir yazı yer almamıştır. Dibâcede bulunan "Selîm İbnü'l-Sultan Süleymân İbnü'l-Sultan Selîm İbnü'l-Sultan Bâyezîd el-Gâzî" ibaresi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshanın 1b sayfası tezhiplidir ve burada "*Tahmîs-i Dîvân-i Hâfız*" başlığı bulunmaktadır. Nüshanın 2b sayfası da tezhiplidir ve bu sayfada ilk tahmîsler yer almıştır. Nüshanın kâğıdı aharlı, cildi kahve renkli deri ve cetveller kırmızı renklidir. Nüshanın istinsah tarihi ve müstensihî belirtilmemiştir. Nüshanın başında ve sonunda bu eserin Mehmed Râşid b. Cafer Fevzî Efendi'ye ait olduğunu beyan eden birer mühür bulunmaktadır (nr. 1278, vr. 1b-83a):

وقف هذا الكتاب محمد راشد ابن جعفر فوزى طلب مرضاة الله تعالى به شرط ان يخرج من خزائنه غفر له و لوالديه.

Nüşhanın başı (nr. 1278, vr. 1b):

الحمد لله الذى خلق الانسان علمه البيان و صيره بالنطق الشريف و المنطق الفصيح عذب اللسان...

Nüşhanın sonu (nr. 1278, vr. 83a):

چون کاتبی خویشم که در دور خط یار
زین نظم خوب دلکش و این شعر آبدار
عالم معطر از قلم مشکبار ماست

Tahkikli Metin Neşrinde İzlenen Yöntem

Beyânî'nin *Tahmîs-i Divân-i Hâfız*'ın neşri yapılırken Kayseri Râşid Efedi Kütüphanesi'nde bulunan yegâne nüsha (nr. 1278) yazılmış ve eserdeki varak numaraları, ayetler ve bilinmeyen kelimeler gösterilmiştir. Şimdiki zaman eki olan می fiilden, harfi izafe olan به önüne geldiği isimden, harfi nişane olan را isimden sonra ayrı yazılmıştır. Olumsuz fiilin başındaki نه harfi ن şeklinde değiştirilmiştir. Bazı kelimeler günümüz imla kurallarına göre yazılmış, nüshadaki yazma biçimleri ayrıca gösterilmemiştir. Sonu hâ-yı mahfi ile biten kelimeler dahil tamlamalarda işaret genellikle kullanılmamıştır. Bazı yerlerde unutulmuş ش harfinin noktaları aslına uygun yazılmıştır. Nüşhada گ harfi ile yazılması gereken kelimeler ک ile yazılmıştır, ancak bu harf tarafımızca aslına uygun yazılmıştır. Bazı şeddeli harfler hariç kelimelerin hiçbirinde hareke kullanılmamıştır. İsimlerin başına gelen بی olumsuzluk eki bazen isim ile birleşik bazen de ayrı yazılmıştır. ا harfi ile yazılması gereken bazı kelimeler ا ile yazılmış, ancak biz metinde bunu aslına uygun yazdık.

SONUÇ

Hâfız'ın gazelleri Osmanlı döneminde medrese ve mahfillerde okunmuş ve hakkında muteber şerh ve tahmîsler yazılmıştır. Divânı elden düşmeyen ve bütün İslam âleminde tesiri görülen gazellerine şairlerimizden Beyânî de Farsça bir tahmîs yazmıştır. Beyânî'nin Farsça tahmîsi Hâfız'ın gazelleriyle güzelce kaynaşmıştır. Beyânî eserini üstünlük iddiası, meydan okuma, Hâfız'a olan hürmet, hayranlık, sempati ve saygısından veya onun derecesinde olduğunu göstermek için kaleme almamış, sadece dostlarının talebi neticesinde yazmıştır. Divan edebiyatındaki birçok tahmîs gibi bu tahmîs de önemli bir yere sahiptir. Beyânî sadece 88 gazele tahmîs yazmakla yetinmiştir. Neden Hâfız'ın bütün gazellerine tahmîs yazmadığı noktası izah edilmemiştir. Tahmîs yazılan gazeller genellikle beş veya yedi beyitten oluşmaktadır. Beyânî'nin tahmîs yazdığı Hâfız'ın gazellerinin Farsça alfabesine göre dağılımı şu şekildedir: Elif (ا) harfinde 2 (15 beyit); be (ب) harfinde 2 (14 beyit); te (ت) harfinde 5 (43 beyit); se (ث) harfinde 1 (6 beyit); cim (ج) harfinde 1 (7 beyit); ha (ح) harfinde 1 (6 beyit); ha (خ) harfinde 1 (8 beyit); dal (د) harfinden 18 (141 beyit); ra (ر) harfinde 2 (19 beyit); ze (ز) harfinde 3 (28 beyit); sin (س) harfinde 3

(24 beyit); şın (ش) harfinde 5 (31 beyit); sad (ص) harfinde 1 (7 beyit); tı (ط)

harfinde 1 (5 beyit); zı (ظ) harfinde 1 (6 beyit); ayn (ع) harfinde 1 (7 beyit); gayn (غ) harfinde 1 (7 beyit); fe (ف) harfinde 1 (9 beyit); kaf (ق) harfinde 2 (18 beyit); kef (ك) harfinde 2 (14 beyit); lâm (ل) harfinde 2 (14 beyit); mim (م) harfinde 12 (89 beyit); nun (ن) harfinde 5 (37 beyit); vav (و) harfinde 2 (16 beyit); he (ه) harfinde 3 (23 beyit); ye (ي) harfinde 8 (61 beyit). Beyânî, Hâfız'ın toplam 655 beytine tahmîs yazmıştır. Bu hacimli eserde Farsça alfabede bulunan 26 harfle biten gazellere tahmîs yazılmıştır. Eserde sûfilik mazmunları, dinî ve tasavvufî ibareler çok fazladır. Sanatlı bir nesirle kaleme alınan dibâce hariç şairin gazellerde sade bir dil tercih ettiği görülmektedir. Eserde Arapça kelime ve uzun tamlamalar sıkça kullanılmamıştır. Arapça yazılan dibâceye ve asıl metne nazar edildiğinde şairin Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Eserdeki bütün gazellerde Beyânî mahlası kullanılmıştır. Şair eserini yazarken Hâfız'ın gazellerine ait kafiyeye, fesahat ve belâğata uymuş, mısralar arasındaki uyuma dikkat etmiştir.

KAYNAKÇA

- Asaad, Nadhim (2022). *Erbilli Abdurrezzâk Ağa ve Tahmîsleri (İnceleme-metin)*. Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Âşık Çelebi (2010). *Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Beyânî, *Tahmîs-i Dîvân-i Hâfız*, Kayseri Râşid Efedî Kütüphanesi, nr. 1278.
- Birgören, Hamdi (2006). "Tahmîs", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, Ankara: AKDITYK Yayınları.
- Cengiz, Halil Erdoğan (1986). "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Cilt: 429, Sayı: 291, s. 415-416-417.
- Dilçin, Cem (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Sevinç Basımevi.
- Habib, İsmail (1942). *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hâfız (1944). *Hafız Divanı*, Terc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: Maarif Matbaası.
- Hâfız (2013). *Hâfız Divânı*, Terc. Hicabi Kırılangoç, İstanbul: Kapı Yayınları.
- İsen, Mustafa (1992). "Beyânî" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Karabulut, Ali Rıza (1982). *Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri: Emet Matbaacılık.
- Kurnaz, Cemal; Çeltik, Halil (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Saraç, M. A. Yekta (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi-Biçim-Ölçü-Kafiye*, İstanbul: 3F Yayınevi.

Sungurhan, Aysu (2013). "Mustafâ Beyânî" *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 2013. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/beyani-mustafa> [Erişim tarihi: 30.08.2023].

Tâhirü'l-Mevlevî (1973). *Edebiyat Lügatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1998). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uslu, Mustafa (2007). *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Yağmur Yayınları.

<https://vajehyab.com/> [Erişim tarihi: 30.08.2023].

<https://abadis.ir/> [Erişim tarihi: 30.08.2023].

<https://kuran.diyaret.gov.tr/> [Erişim tarihi: 30.08.2023].

B. Tahkikli Metin Neşri²

تخمیس دیوان حافظ

[1\ب] الحمد لله الذى خلق الانسان علمه البيان و صيره بالنطق الشريف و المنطق الفصيح عذب اللسان و شرفه بتشريف قوله تعالى و لقد كرمنا بنى آدم فى القرآن و الصلوة و السلام على انبيائه و اوليائه الحائنين الباعثين الى كل خير و احسانٍ خصوصاً على سيد الثقلين و امام الحرمين و جد السبطين محمد سيد الكونين و الثقلين و الفريقين من غرب و من عجم و على آله و اصحابه و خلفائه الراشدين المرشدين الهاديين و المهديين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين و بعد:

يقول العبد الضعيف النحيف الراجى رحمة الرب اللطيف اتى لما فرغت من تأليف الدواوين و تتميمها بالالسنه المعروفة العربى و الفارسى [2\أ] و التركى بعون الله تعالى و توفيقه التمس منى بعض الاخوان الصادقة و الخلان الموافقة ان احمس ما يعجبهم من ديوان الحافظ رحمة الله عليه رحمة واسعة مع قلّه صفاء خاطر و فراغ البال فلما كان من خلص خلصاننا و كمل اصدقائنا لم اطق الامتناع من اجابة مسئوله فاشتغلته به بعد ما سألت الله الرفيق من التوفيق. انه بالافاضه جدير و بالاجابة حقيق فرسمته بعد ما ختمته هدية للخزانة العامرة عمرها الله تعالى للسلطان ابن السلطان ابن السلطان عمده الخواقين خلاصة الماء و الطين ملك المولوك و السلاطين حارث الشوكة الخاقانية و وارث الدولة السليمانية سلطان سليم ابن السلطان سليمان ابن السلطان سليم ابن السلطان بايزيد الغازى رجم الله الاسلاف و سلم الاخلاف بفضل و كرمه انه على ما يشاء قدير و بالاجابة جدير.

سرو سر خيل سرور آن باشى

از بد دهر در امان باشى

1- غزل

خلاصى يافت پاى صاحب دلها ازين گلها

آلا يا ائبها الساقى اير كاساً و ناولها³

که عشق آسان نمود اول ولى افتاد مشکلها

بود آن روح و ريحان و بدن را روح افزايد

به بوى ناهه کاخر صبا زان طره بگشايد

[2\ب] فروغ آتش عشق تو چون بگرفت در دلها

به باد نيستی شد بهر آبی جمله حاصلها

هر آن بادی که از چين سر زلف تو می آيد

اگر عاشق دل و جان را فدای او کند شايد

² Bu Farsça metni dipnotlandırırken şu üç siteden istifade ettik:

<https://vajehyab.com/>

<https://abadis.ir/>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/>

³ این مصرع از پسر معاویه یزید گرفته است.

ز تاب جَعَد مُشْكِينَش چه خون افتاد در دلها
 نصیحت گوش کن ای دل چو عقل خرده دان گوید
 بود عین صواب و فایده هر چیز کان گوید
 ز جام جانفزای و وصل آن سرو روان گوید
 به می سجاده رنگین کن گرت پیر مغان⁴ گوید
 که سالک بیخبر نبود ز راه و رسم منزلها
 به عشقت ای پری هر لحظه افزون می شود دردم
 [3] چه غم گر جفت غم گشتم چو در عشق رخت فردم
 چه درد است این که از خون دل و دیده شدم دردم
 مرا در منزل جانان چه امن عیش چون هر دم
 جرس⁵ فریاد می دارد که بر بندید محملها
 از آن روز یکه گشتم بر قد و زلف درخت مایل
 ز دیده سیل خونم دم بدم بر رخ شود سایل
 جمال جانفزایت را بود حور و پری قایل
 شب تاریک و بیم موج و گرد آبی چنین مایل
 کجا را نبد حال ما سبکباران ساحلها
 چون من رند جهانسوز بلاکش را که دید آخر
 چه گویم کز رقیبانش چها بر من رسید آخر
 چو من مجنون سرگردان بی دل که شنید آخر
 همه کارم ز خودکامی به بدنای کشید آخر
 نهران کی ماند آن رازی گران سازند محفلها
 تویی سر خیل رندان جهان نایب مشو حافظ
 شدم آشفته زلفش مرا عایب مشو حافظ
 بیانی وش ز جام عشق او تایب مشو حافظ
 حضوری گر همی خواهی ازو غایب مشو حافظ
 مَتَى مَا تَلَّقَ مَنْ تَهْوَى دَعِ التُّنْبِيَا وَ أَهْمَلْهَا

2-غزل

در فکر روی و موی تو شد صبح و شام ما
 [3] یک ره ز لطف خویش بکن احترام ما
 زانست ذوق دم بدم و احتشام ما
 ساقی به نور باده بر افروز جام ما
 مطرب بگو که کار جهان شد به کام ما
 محنت بسی کشیده و آزار دیده ایم
 دیدار او بدیده بیدار دیده ایم
 در میکرده نه آن بت و زتار دیده ایم
 مادر پیاله عکس رخ یار دیده ایم
 ای بیخبر ز لذت شرب مدام ما
 مگذر به کوی بیخردان و تمرّ دان
 جز سوی دوست راه و طریق دگر بدان
 کم کن قبول قول حسودان چون ددان⁶
 چندان بود کرشمه و ناز سهی قدان
 هر رند چاره ساز که افکنده شد به عشق
 کاید به جلوه سرو صنوبر خرام ما
 از طعن خلق اگر چه که شرمنده شد به عشق
 شیبست بر جریده عالم دوام ما
 هر رند چاره ساز که افکنده شد به عشق
 معشوق ناز و شیوه و عاشق نیاز خواست
 از طعن خلق اگر چه که شرمنده شد به عشق
 زاهد ز روی رزق صلاح و نماز خواست
 [4] نان حلال شیخ ز آب حرام ما
 رند شراب خانه می جاتگداز خواست
 ترسم که صرفه نبرد روز باز خواست
 خواهی که سوی کوی می ناب بگذری
 باید نخست از سر اسباب بگذری
 در عشق از تکلف آداب بگذری
 ای باد اگر به گلشن احباب بگذری
 ز نهار عرضه ده بر جانان پیام ما
 کی گشته روی خوب ترا ز هر مشتری
 در گردش از هوای تو این چرخ چنبیری
 جورت که یاد داد در آیین دلبری
 کو نام ما ز یاد به عهد چه می بری
 خود آید آنکه یاد نیاری ز نام ما

⁴/ بزرگ مغان یعنی پیشوایان دین زرنشتی.

⁵/زنگ کاروان.

⁶/مرد بی فایده.

ما عاشقان غمزده ای شاه مهوشان
از هجر این دو چشم بیانیست خونفشان
گشتیم در هوای تو بی نام و بی نشان
حافظ ز دیده دانه اشکی همی فشان
باشد که مرغ وصل کند میل دام ما

3-غزل

آمد ایام بهار و گوهر افشان شد سحاب
ساقیا چند این تعلل⁷ تا کیم و آری عذاب
در بساتین از لطافتبر ریاحین بیحساب
صبح دولت می دهد کو جام همچون آفتاب
[4\ب] فرصتی زین به کجا باشد بده جام شراب
جوید از خاک درش این دیده آگاه انس
کحل بینایی که تا مکشوف⁸ گردد راه انس
صحبت خاص است و جای امن و نزهتگاه انس
موسم عیش است و دور ساغر و عهد شیباب
نیست دنیا را وفا بر خود من چندین تعب⁹
شادی و غم رنج و راحت چون نالی شد سبب
خوش بود ترکیب زرین جام با لعل مذاب
وقت آن آمد که هر رند ظریف پاک طبع
تا که معنیهای رنگین را کند ادراک طبع
در ضمیر برگ گل خوش می کند پنهان کلاب
هر که بی عشقت به روی راجح¹⁰ آید سنگ و چوب
شاهد و مطرب به دست افشان و مستان پای کوب
غمزه ساقی ز چشم می پرستان مست خواب
[5\آ] ای بیانی در ره عشق پری رویی بکوش
بخت و دولت باز سوی ما نظر دارد خموش
می رسد هر دم بکوش زهره گلبنانگ ز باب

4-غزل

جرعه زان لب چو لعل مذاب
بی شراب این جهان بود چو سراب
لطف کن تا شویم مست خراب
می دمد صبح و کله بست سحاب
الصَّبوح الصَّبوح یا اصحاب
ما و آن ماه چارده ساله
نامی در چنگ و چنگ در ناله
وان ثلاثه که هست غساله
می چکد ژاله بر رخ لاله
المدام المدام یا احباب
دل که تخم محبت او گشت
هر چه جز اوست می نماید زشت
نقش غیر و سوی ز دست بهشت
می وزد از چمن نسیم بهشت
پس بنوشید و ایما می ناب
[5\ب] در ره او رود سر و زر اگر
طالع و بخت و از گونه نگر
بنگرد دیده سوی دوست مگر
در میخانه بسته اند دگر
افتتح یا مفتح الابواب
شد بهار و شکفته گشت سمن
باز چون چرخ نیلگون کهن
ژاله هر قطره گشت درّ عدن
تخت زمرد ز دست گل به چمن

⁷/ بهانه آوردن.
⁸/ آشکار شده.
⁹/رنج؛ سختی.
¹⁰/برتر؛ بهتر.

رأح چون لعل آتشین دریاب
جنس اکسیر و عشق ماست محک¹¹
ز محک زرّ و نقره گردد حک
بر سمارفت آه ما ز سمک¹²
لب لعل ترا حقوق نمک
هست بر جان و سینه‌های کباب
بنده باید که در طلب باشد
ز آنکه این عالم سبب باشد
در طلب نشات طرب باشد
در چنین موسمی عجیب باشد
که ببندند میکده بشتاب
ابجد عشق را چون طفل و صبی
ای بیانی بخوان به حق نبی
همچو حافظ حیات می طلبی
راز دل را مگو به بله غیبی
لب لعل نگار را دریاب

5-غزل

چو ابتدای دو عالم ز نون و از کافست
یکی صد است و صدش الف و الف آلافت
بهار گشت و جهان را هزار الطافست
کنونکه بر کف گل جام باده صافست
به صد هزار زبان بلبلش در اوصافست
به کف پیاله و در سر خیال صهبا¹³ گیر
برای قلب حزین یک دمی مداوا گیر
میان زمره عشاق گلرخان جاگیر
بخواه دفتر اشعار و راه صحرا گیر
نه وقت مدرسه و بحث کشف کشف است
چو می زند اجلت عاقبت به تیغ و به تیر
باختیار ز لذات کاینات بمیر
به قید ردّ و قبول کسان مباحث اسیر
ببر ز خلق و ز عنقا قیاس کار بگیر
که صیت گوشه نشینان ز قاف تا قافست
حکیم کوی خرابات را چو احیا داد
بهر مستی که ز میخانه مسیحا داد
[6ب] چراغ نور صفا را درون دل جا داد
فقیه مدرسه دی مست بود و فتوی داد
که می حرام ولی به ز مال اوقافست
لباس خواه عبا خواه خلعت زر کس
پلاس کبر و غرور و منی ز سر بر کش
چو کحل دردی صهبا بدیده ترکش
به درد و صاف ترا کار نیست خوش درکش
که هر چه ساقی ما کرد عین الطافست
بسیست فرق ز بیهوش تا بهشیاران
تفاوتیست ز دریای شور تا باران
حکایت غم هجران مگو به بیکاران
حدیث مدعیان و خیال همکاران
همان حکایت زر دوز و بوریا¹⁴ باقیست
سوی معیشت دینارست رهنمون زر سرخ
مثال جام مصفاست لعل گون زر سرخ
مده تقبل بیانی بهای خون زر سرخ
خموش حافظ و ای نکته های چون زر سرخ
نگاه دار که قلاب شهر صرافست

6-غزل

خسرو خوبانی و غیر از تو ما را شاه نیست
سوی دیگر جز سر کوی تو جاننا راه نست
[7آ] باک از جور حسود و طعنه بدخواه نیست
زاهد ظاهر پرست از خاک ما آگاه نیست
در حق ما هر چه گوید جای هیچ اکراه نیست¹⁵
عاشقان را راحت چون نه از جام و سیوست
رنگ اوگیریم در عالم که او بی رنگ و بوست

11/سنگ زر.

12/اعماق زمین.

13/باده، خمر.

14/حصیر.

اشاره به آیه: قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. بقره/142.

آب چشم ما روان هر دم بسان آب جوست
 در طریقت هر چه بیش سالک آید خیر اوست
 بر صراط مستقیم ای دل کسی گمراه نیست¹⁶
 چرخ لعبی کرد و بازم چون شفیق در خون نشاند
 زین دولت هیچ بر اسب مراد ما نماند
 فیل ماتم کرد و چون فرزین بهر سویم دواند
 تا چه بازی رخ نماید بیدقی¹⁷ خواهیم راند
 عرصه شطرنج رندان را مجال شاه نیست
 کرد بر لوح قدر کلک قضا یکبار نقش
 زان قدر شد فوق و تحت و ثابت و سیار نقش
 تا ابد باشد همیشه زان همه تکرار نقش
 زین معما هیچ دانا در جهان آگاه نیست
 هر کرا از علم و فضل و لطف و احسان حشمتست
 بیشتر از جور دور بی وفا در محنتست
 جاهل نادان دون را مال و جاه و غرتست
 این چه استغناست یا رب وین چه کار حکمتست
 [7\ب] کین همه زخم نهان هست و محال آه نیست
 کم عیاری پیشه نا اهل و بی ننگان بود
 خود فروشی و خودی خود شیوه شنگان بود
 ملک و مال و سیم و زر مطلوب سرهنگان بود
 بر در میخانه رفتن کار یکرنگان بود
 خود فروشان را به کوی می فروشان راه نیست
 هر کسی با یار در ذوق می و چنگ و رباب
 جز من بی خان و مان عاشق زار خراب
 پیر گشتم در فراق و رفت ایام شباب
 صاحب دیوان ما گویی نمی داند حساب
 کاندرا این طغرا نشان جسیهٔ لله نیست
 غم در آمد همچو گرداب بلا از چارسو
 گر میسر کرد دم با او نشستن روبرو
 هر که آید گو بیا و هر چه خواهد گو بگو
 گیر و دار و حاجب و دربان درین درگاه نیست
 عالم سرّ و خفیات از چه ای جانان خداست
 گویمت حرف درست و نکته باریک راست
 در همه روی زمین یک عاشق صادق کجاست
 هر چه هست از قامت ناساز بی اندام ماست
 و نه تشریف تو بر بالای کس کوتاه نیست
 [8\آ] صوفی ما گر چه هر شب در عبادت قائمست
 روز تا شب ذاکر است و شاکرست و صایمست
 خست و بخل و ریا چون هست با او نایمست
 بنده پیر خراباتم که لطفش دایمست
 ورنه لطف شیخ و زاهد گاه هست و گاه نیست
 ظاهر افقر بیانی گر چه از بی دولت نیست
 لیک می جوید فنا و فقر هر کو وحدت نیست
 جایش از صفت تعال آمد نه از بی عزت نیست
 حافظ از بر صدر نشیند ز عالی همیت نیست
 عاشق دردی کش اندر بند مال و جاه نیست

7- غزل

از جور دور گردون آشفته ام بغایت
 روزی نگشت روزی من بنده را رعایت
 یابم خلاصی از غم گر حق دهد هدایت
 زان یار دلنوازم شکریست با شکایت
 گر نکته دان عشقی خوش بشنو این حکایت
 با بخت خویش دایم زانروی در نبردم
 و چون کنم که گردد افزون همیشه دردم
 رمی نکرد روزی برآه و روی زردم
 بی مزد بود و منت هر خدمتی که کردم
 یا رب میاد کس را مخدوم بی عنایت
 [8\ب] از بهر دفع غمها جام می مغان بس
 و آن هم نمی توان یافت از خار خار هر خس
 در عیش و نوش و شادی هر جیفه خور چو کرکس
 رندان تشنه را آبی نمی دهد کس
 گویی ولی شناسان رفتند ازین ولایت

¹⁶/اشاره به آیه: إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ، فاتح/6.

¹⁷/یاده شطرنج.

هر کس که دید روزی خورشید روی او را
از دست شد همان دم وانکه فتاد در پا
می میرد از فراقش هر دم هزار شیدا
در زلف چون کمندش ای دل میبچ کانا
سرها بریده بینی بی جرم و بی جنایت
این بنده کمین را تا از نظر فکندی
زان دم که ظلم و عدوان آغاز کرد و رندی
چشمت به غمزه ما را خون خورد و می پسندی
جانا روا نباشد خون ریز را حمایت
عشقت در آمد و کرد چون مور کی زیونم
دل شد فکار ای مه وز دیده ریخت خونم
هر چند سعی کردم روزی نشد سکونم
ای آفتاب خوبان می سوزد اندرونم
یک ساعت در آور در سایه عنایت
دل رفت و در پی او من نیز می شتابم
از دست غصه و غم زیرا که در شتابم
[9] شد صبر و طاقت از دست دیگر نماند تا بم
هر چند بردی آبم روی از درت نتابم
جور از حبیب خوشتر کز مدعی رعایت
روزی که خلق ما کرد آن پادشاه معبود
از آفرینش ما مقصود عشق او بود
در خاکدان دنیا چون آمدم بی سود
در این شب سیاهم گم گشت راه مقصود
از گوشه برون ای ای کوکب هدایت
نار غمش در آمد بیرون شد از سرم دود
طاقت ز تن جدا شد پای از طلب بفرسود
دل در پی وصالش هر چند سعی بنمود
از هر طرف که رفتم جز وحشتم نیفزود
زنهار ازین بیابان وین راه بی نهایت
جان از مقام علوی افتاد بر زمین پست
پا مال چار عنصر چون گشت رفت از دست
عمر عزیز بگذشت مانند تیری از شست
این راه بی نهایت صورت نمی توان بست
کیش صد هزار منزل پیش است در بدایت
شادست ای بیبانی روح روان حافظ
فردوس جای او باد خوش باد جان حافظ
گر چه حیات بخش است نطق و بیان حافظ
عشقت رسد به فریاد ور خود بسان حافظ
[9] اب [قرآن ز بر خوانی در چارده روایت

8- غزل

جان و تن را چو خداوند جهان بر هم بست
شاه عشق آمد و بر تخت دل ما بنشست
مهر خورشید رخس داد به ما روز الست
زلف آشفته و خوی کرده و خندان لب و مست
پیرهن چاک و غزل خوان و صراحی در دست
از عنایات خداوند کریم مئان
کرد یاد من سودا زده آن سرو روان
تن بیجان من دلشده را داد روان
نرگش عربده جوی و لبش افسوس کنان
نیم شب دوش به بالین من آمد بنشست
آمد و یافت چو بر چشم جهانبین تمکین
داد این بیت حزن را به رخ خود تزیین
حالتی رفت که در بنده نه دل ماند و نه این
سرفرا گوش من آورد و به آواز حزین
گفت ای عاشق شوریده من خوابت هست
چین زلفین نگارم که دو تا دام رهند
پهلوانان زمانه ز کمندش نرهند
ماه رویان که به ملک دل و دین پادشهند
عاشقی را که چنین ساغر شبگیر دهند
کافر عشق بود گر نبود باده پرست
[10] چون شدم در خم آن زلف چو زنجیر اسیر
گرد تلخی غم هجر تو تأثیر چو سیر
زاهدم چند زند طعنه چو او نیست خیبر
برو ای زاهد و بر دردکشان خورده مگیر
که ندادند جز این تحفه به ما روز الست
چون رسیدیم بدانجای چو می جوشیدیم
ما که در راه خرابات بسی کوشیدیم

تا ز بی آبی ما خوشه صفت خوشیدیم هر چه او ریخت به پیمانه ما نوشیدیم
 اگر از خم بهشتست و گر از باده مست
 دل آشفته سودا زده را نیست قرار جز در آن کاکل و زلفین تو تا دار قرار
 ای بیانی چو هزار آمد و شد فصل بهار خنده جام می و زلف گره گیر نگار
 ای بسا توبه که چون توبه حافظ بشکست

9- غزل

گشت ما را جور دوران الغیث¹⁸ سوخت از غم نار هجران الغیث
 گشت آب دیده عمان الغیث دردم ما را نیست درمان الغیث
 هجر ما را نیست پایان الغیث
 [10\ب] تا کی از غم بیدلان افغان کنند دم بدم از دیده خون افشان کنند
 چیست این جوری که مهرویان کنند دین و دل بردند و قصد جان کنند
 الغیث از جور خوبان الغیث
 گر چه عاشق داشت احسانی طلب درد را از دوست درمانی طلب
 نی زر و سیم فراوانی طلب در بهای بوسه جانی طلب
 می کنند این ماه رویان الغیث
 وه چه سازم چون کنم ای دوستان از غم هجران نمی یابم امان
 چاره این درد یا رب چو توان خون ما خوردند این کافر دلان
 ای مسلمانان چه درمان الغیث
 آن کمان ابرو که تیری زد بر اصل یادگار تیر در دل ماند نصل
 از جدایی مردم و دوری و فصل داد مسکینان بده ای روز وصل
 از شب یلدای هجران الغیث
 آتش عشقم زد او بر جان و تن ای بیانی نیست آسان کار من
 [11\ا] دور از یار و دیار و انجمن همچو حافظ روز و شب بی خویشتن
 گشته ام گریان و سوزان الغیث

10- غزل

خدا چو کرد چراغ رخ ترا و هاج¹⁹ درین شب سیه ای ماه من بدار سراج
 جمال بی بدلت را چنانکه هست رواج سزد که از همه دلبران پستانی باج
 چرا که بر سر خوبان عالمی چون تاج
 حسد میر به رخ دوست ای گل پستان تو هم ز ورد رخ او نصیبه بستان
 دو نرگس تو نگارا شدند چون مستان ز چشم مست تو پر فتنه گشت ترکستان
 بچین زلف تو ماچین و هند داده خراج
 رسید وقت ریاحین و موسم نوروز ز مقدم گل و نوروز خلق شد پیروز
 غلام نرگس تو ورد بوستان افروز بیاض روی تو روشن تر است از رخ روز
 سواد زلف تو تاریکتر ز ظلمت داج²⁰ 21
 بریدی از من و بی تو صفا نخواهم یافت میان زمره عشاق جا نخواهم یافت
 چه درد بود که آن را دوا نخواهم یافت ازین فرض به حقیقت شفا نخواهم یافت
 [11\ب] که از تو درد دل من نمی رسد به علاج

¹⁸/یناه می خواهم و دادرس می جویم.

¹⁹/درخشنده.

²⁰/تاریک.

²¹/اشاره به آیه: فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا... انعام/96.

شدیم بنده رویت ز روی صدق و صفا
 چه درد عشق تو دادی ز وصل ساز دوا
 به بنده گان قدیمی روا مدار جفا
 دهان شهید تو داده بآب خضر بقا
 لب چو قند تو برد از نبات مصر خراج
 ز زیر سنبل مشکین رخت چو گشت جلی
 چرا همی شکنی جان من ز سنگ دلی
 مکن به عاشق دلخسته شوخی و داغلی
 دلی که بُرده کِرَو را به نازکی ز زجاج²²
 به جز هوای توام نیست هیچ روی و رهی
 نظر فکن به بیانی دل شکسته گهی
 تو شاه حسنی و عشاق لشکر و سپهی
 فتاد در سر حافظ هوای چون تو شهی
 کمینه بنده خاک در تو بودی کاج

11- غزل

مرا که از می لعل تو نیست راحت راح
 فراق مرغ دلم را بریخت بال و جناح
 یکیست بی رخ و زلف توام مسا و صباح
 اگر به مذهب تو خون عاشقت مناح²³
 [12\1] صلاح ما همه آنست کان تراست صلاح²⁴
 شدم چو بنده روی تو از سر اخلاص
 تنم گداخت به نار فراق همچو رصاص²⁵
 نه از کمانچه ابرو و تیر چشم نجاح²⁶
 کسی که یافت دل او ز نور عشق حیات
 فرستم از دل و جان روز و شب سلام و صلوات
 یکیست در نظرش بیگمان حیات و مامت
 سواد زلف تو بنمود خالق الظلمات
 بیاض روی تو بگشود فالق الاصبح
 اگر چه نیست غم عشق گلرخان آسان
 ز بس که مهر رخس کرد و آله و حیران
 کسی که عشق نور زد نباشد او انسان
 ز دیده ام شده یک چشمه در کنار روان
 که آشنا نکند در میان آن ملاح²⁷
 کسی که از می لعل تو یافت بهر صیوح
 رسد ز جام صبوحت هزار فتح و فتوح
 میسر است ورا آب خضر و عزت نوح
 لب چو آب حیات تو هست قوت روح
 وجود خاکی ما را ازوست لذت راح
 [12\ب] خدا چو داد ترا حسن خوبی دولت وجود
 بدین کمال و جمالت کسی نشد موجود
 ز جان و دل چو بیانی همیشه از پی سود
 دعای جان تو ورد زبان حافظ بود
 مدام تا که بود متصل صباح و رواح

12- غزل

به طاق مهوش ابروی فرخ
 که تا دیدم رخ و گیسوی فرخ
 بدان خلق خوش وان خوی فرخ
 دل من در هوای روی فرخ
 بود آشفته همچون موی فرخ
 وفا جستن ز خوبان جز هوس نیست
 به وصلش هیچکس را دست رس نیست
 ز چشم این اشک خونین بر عیس نیست
 به جز هندوی زلفش هیچکس نیست
 که باشد نیکبخت از روی فرخ
 کسی کو هست در عشق تو قایم
 نه عاقل باشد و نه نیز نایم

²²/شیشه‌گر.

²³/گریه و ماتم نمودن به آواز بلند بر شوی.

²⁴/اشاره به آیه: وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الْبَیِّنَ کَفَرُوا بِرَبِّهِمْ یَعْدُلُونَ. انعام/1.

²⁵/قلع؛ قلعی.

²⁶/پیروزی.

²⁷/کشتیبان.

نکردی بکزمان با او ملایم
سیاه نیکبختست آنکه دایم
بود همراه و همزانوی فرّخ
[13\آ] کنون کآمد زمان می پرستان
ز ساقی باده گلرنگ بستان
شود چون بید لرزان سر بستان
اگر ببند قد دلجوی فرّخ
بیا لطفی نما ای یار جانی
بیا و جام می چون می توانی
به من پیمای ازو دیگر تو دانی
بده ساقی شراب ارغوانی
به یاد نرگس جادوی فرّخ
همیشه هر کسی در جست و جوییست
ولی عاشق پی خورشید روییست
گرفتار یکی زنجیر موییست
اگر میل دل هر کس به سوییست
بود میل دل ما سوی فرّخ
منم در عشق او بی خان و مانی
غریبی دردمندی ناتوانی
نمانده در تنم بی دوست جانی
دو تا شد قامت هم چون کمانی
ز غم پیوسته چون ابروی فرّخ
به پایش گوهر اشکی که پا شد
دو چشم نقش غم از دل ترا شد
[13\ب] بیانی لیک هجرش جان خرا شد
غلام همت آنم که باشد
چو حافظ چاکر هندوی فرّخ

13- غزل

خال مشکین که بران عارض جانانه زدند
راه صد مرغ دل آنجا به یکی دانه زدند
چه عجب درد کشان کرمی رندانه زدند
دوش که ملایک در میخانه زدند
کل آدم بسرشتند و به پیمان زدنند
بی گمان زنده جاوید شود کیف یموت
هر که یابد ز لب لعل روان بخش تو قوت
داد تا ساقی عشقم می جام جبروت
ساکنان حرم سرو عفاف²⁸ ملکوت
با من راه نشین باده مستانه زدند
جوهری را که چو او چشم جهان دیده ندید
عرض کردند بر اشیا همه دیدند و شنید
هر کسش دید ز برداشتن او ترسید
آسمان بار امانت نتوانست کشید
قرعه کار به نام من دیوانه زدند²⁹
همچو یوسف ز چه حبس طبیعت برجه
هر چه داری چو گذاری همه می نوش و بده
[14\آ] بد مگو نیک ببین آنچه بود از که و مه
جنگ هفتاد و دو ملت هم را عذر بنده
چون ندیدند حقیقت راه فسانه زدند
پیش ازین یار نمی کرد ازین دلشده یاد
رفته بد عمر گرانمایه این بنده به باد
عاقبت خالق و هاب مرا داد مراد
شکر ایزد که میان من و او صلح افتاد
حوریان رقص کنان ساغر شکرانه زدند
نار هجران توام شمع صفت ریزد دمع³⁰
شد نهال طرب و شادی این غمزده قمع³¹
گویمت نکته باریک اگر داری سمع
آتش آن نیست که بر شعله او خندد شمع
آتش آنست که در خرمن پروانه زدند
تا زده خامه قدرت همگی نقش بر آب
گشته گردان فلک بی سر و سامان بشتاب

²⁸/عفت.

²⁹/آشاره به آیه: نَا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا. احزاب/72.

³⁰/اشک؛ سرشک.

³¹/سرکوب کردن.

با چنین نظم بیانی که بود دُرّ خوشاب
تا سر زلف عروسان سخن شانه زدند
کس چو حافظ نکشید از رخ اندیشه نقاب

14- غزل

ز کید نفس و هوا اگر گذر توانی کرد
به سوی پیر مغان خوش سفر توانی کرد
[14\ب] و گر ز عالم هستی گذر توانی کرد
به سرّ جام جم آنکه نظر توانی کرد
که خاک میکده کحل بصر توانی کرد

ببین چه کرد به عشاق نه رواق سپهر
ز قرب یار جدا کردشان نطق سپهر
نشانند بر سر خاک سینه فراق سپهر
مباش بی می و مطرب که زیر طاق سپهر

بدین ترانه غم از دل بدر توانی کرد
چو ماه من ز رخ خود سحاب بگشاید
ز زیر پرده رخ آفتاب بگشاید
کل مراد تو آنکه نقاب بگشاید
که خدمتش چو نسیم سحر توانی کرد

برای دفع غم تو چو می کهن پیربست
مس وجود که هر لقمه اش گلوگیربست
بَرَد بوی غم دل هر کجا که دلگیربست
گدایی در میخانه طرفه اکسیربست

گر این عمل بکنی زر توانی کرد

ز راه لطف و عنایات خویش بی نَدَمی
چو پیش ماست بسی دور وادی عدمی
رفیق شو به من زار دل شکسته دمی
بیا میکده عشق پیش نه قدمی

[15\آ] که سودها کنی از این سفر توانی کرد

دلا دو دیده من تا به کی شود جیحون
به زلف و خال بتان هر زمان شوی مفتون
جگر ز هجر رخس چند می شود پر خون
تو کز هوای طبیعت نمی روی بیرون
کجا به کوی حقیقت گذر توانی کرد

چو بایدت که رسی در جهان به اهل دلی
توان رسید به سرچشمه حیات بلی
منه وساوس نفس خسیس را محلی
جمال یار ندارد نقاب و پرده ولی

غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

بیانی از غم او در بدر بود حافظ
چو گریه سحری را اثر بود حافظ
دلش همیشه حزین دیده تر بود حافظ
گرت ز نور ریاضت خیر بود حافظ

چو شمع خنده کنان ترک سر توانی کرد

15- غزل

ای نهاده ز خط و زلف دو تا دامی چند
روز ما روی تو و آن خال سیه دامی چند
از رخ و لعل لبنت می طلبم وامی چند
حسب حال ننوشتی و شد ایامی چند

[15\ب] محرمی کو که فرستم به تو پیغامی چند³²

وه که از جور خسان گشت دل مسکین ریش
گر وفا پیش کند یا ز جفا ببند پیش
گل شادیش بشکفت ز بیگانه و خویش
پیر میخانه چه خوش گفت به دردی کش خویش

که مگو راز دل شیفته با خامی چند

هر که یک شیوه از آن نرگس مست تو بدید
شاه حسنی تو و عشاق عبیدند و بعید
خویش را می کند اندر ره عشق تو شهید
ما بدان درگه عالی نتوانیم رسید

هم مکر پیش نهد لطف شما کامی چند

گر چه بستند در میکدها را بشتاب
واسع است ارض خدا جام صفا را دریاب
تو هم ای دوست علی رغم حسودان بشتاب
چو می از خم به سیو رفت و گل افکند نقاب

فرصت عیش نگهدار و بزن جامی چند

³²/اشاره به ابه: یَسْئَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَأَثْمُهُمَا كَبِيرٌ مِّنْ نَّفْعِهِمَا... بقره/219.

تا که دل شیفته آن رخ وان زلف دوتاست
 مار هجران زده را داروی بهبود کجاست
 بوسه چند بیامیز به دشنامی چند
 روز و شب در ره عشاق دو صد دام بلاست
 قند آمیخته با گل نه علاج دل ماست
 [16\أ] ای که اندوخته نام نکو از سر شر
 تو بدان نام نکو میکن ازین قوم حذر
 تا خرابت نکند صحبت بدنمای چند
 به صرت هست ولی نیست بصیرت به نظر
 زاهد از کوچه رندان به سلامت بگذر
 تا خرابت نکند صحبت بدنمای چند
 تا تو باشی بد هیچ از سر تصدیق مگو
 بدی از فعل خبیث است حذر کن تو ازو
 عیب می جمله چو گفتمی هنرش نیز بگو
 نفی حکمت مکن از بهر دل عامی چند³³
 درد عشق ابدی چون ز ازل یار شماس
 کحل بینش همه در دیده بیدار شماس
 چشم انعام مدارید ز انعامی چند
 عاشق آنست که او شمع محبت افروخت
 هر چه بودش به سر چارسوی عشق فروخت
 چون بیانی که دمام غم عشقت اندوخت
 حافظ از شوق رخ مهر فروز تو بسوخت
 کامکارا نظری کن سوی ناکامی چند

16- غزل

[16\ب] جایی که ذکر جام کین ساله می رود
 می ده که آب جوهر سیاله می رود
 وین بحث ما ثلاثه غساله می رود
 اکنون که آفتاب جهانتاب خوش بنافت
 چرخ از برای زینت روی زمین شتافت
 فرش زمردین ز چمن بهر عیش یافت
 می خور که نو عروس چمن حدش یافت
 کار این زمان ز صنعت دلاله می رود
 گر بگذری صبا به سوی گلرخان هند
 سیمین بران سرو قدان مکان هست
 این تحفه را ببر ببر دوستان هند
 شکر شکن شوند همه طوطیان هند
 زین قند پارسی که به بنگاله³⁵ می رود
 نزد شهان معتکفان بر سلوک شعر
 بهتر ز مال و نقره و از زر سلوک شعر
 چه سیم و زر بهشت ز گوهر سلوک شعر
 کین طفل یکشبه ره یک ساله می رود
 آن را که داد نصرت و فتح و ظفر آله
 بر بام عرش می زند ایوان و بارگاه
 [17\أ] بر مدعای وی بود ارکان و مهر و ماه
 باد بهار می وزد از بوستان شاه
 وز ژاله باده در قحح لاله می رود
 اکنون که رشک خلد برین شد رخ چمن
 بر مدعای عاشق بیچاره شد ز من
 ساقی به روی دوست بپیمای می به من
 خوی کرده می خرامد و بر عارض سمن
 از شرم روی او عرق از ژاله می رود
 آن زینت بغایت خوبی و زیب بین
 و آن غمزه کمانکش و ناز و عتیب بین
 در راه انتظار دو صد تا شکیب بین
 آن چشم جاودانه عابد فریب بین
 کش کاروان سحر زد به ناله می رود
 آمد خزان و رفت دگر موسم تموز
 پُر کن ز خم باده صافی مدام کوز³⁶

³³ اشاره به ایه: یَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا... بقره/219.

³⁴ دارویی که بر چشم خانه و پشت و بر پیشانی کودک مالند.

³⁵ ناحیه ای است در شبه قاره هند که امروز بین هند.

در گردش از باده که تأخیر لایجوز
ازره مرو به عشوه دنیا که این عجز
مگاره می نشیند و مختاله³⁷ می رود

زان مجلسی که می بردش رشک حور عین
دانی که حادثات جهان هست در کمین
غایب مشو بیانی و فارغ ز غم نشین
حافظ ز شوق مجلس سلطان غیاث دین

[17\ب] غافل مشو که کار تو از ناله می رود

17-غزل

هر آن چیزی که می کاری همانند در کنار آرد
یقین جان می برد آنکس که جان در پیش یار آرد
ز جو جو گندم از گندم به از به نار نار آرد
درخت دوستی بنشان که کام دل ببار آرد
نهال دشمنی برکن که رنج بی شمار آرد
شدت معلوم کین دنیا به زندان هست چون زندان
مشو مغرور مال و جاه و زیب و زینتش چندان
که درد سر کشی جانا گرت مستی خمار آرد
نگار نازنینی کش گدا و شاه در حکمست
و گر بی چاه مسکین و اگر با چاه در حکمست
به ما رحمی کن ای ساقی چو شد از دست کار ما
شراب بیخودی ده چون بشد از حد خمار ما
[18\آ] بسی گردش کند گردون بسی لیل و نهار آرد
صفای قلب خواه ای دل مشو مغرور جاه و مال
چو زیب و زینت دنیا نمی ماند به یک منوال
چو نسرین صد گل آرد بار و چون بلبل هزار آید
برای صید جانها گشت جانا چون دو تا زلفت
پریشان کرد بر عشاق سرو من صبا زلفت
بفرما لعل نوشین را که حالش بر قرار آرد
چرا نالان و محزونی دلا چون جام و جم داری
شدی از دست ای مسکین چرا بر خود سیتم داری
برو خوش به کمینی درکش که فی الحال به کار آرد
بیانی با چنین اشعار خوب معتبر حافظ
سخن نبود که چون طوطی شکر خورده شکر حافظ
نشیند بر لب جویی و سروی در کنار آرد

18-غزل

[18\ب] در هر زمین که آنجا آب عنب نباشد
عاشق کسی بود کش یاد نسب نباشد
خالی از غصه و غم وز تاب تب نباشد
در هر هوا که جز برق اندر طلب نباشد
گر خرمی بسوزد چندان عجب نباشد
بسیار خوب فرمود الله دُر قابل
مرغی که با غم دل شد الفتیش حاصل
بر شاخسار عمرش برگ طرب نباشد
گر میل اهل عزت و بیبکس فقیر است
طعنه به کس مزین کو در قید نفس اسیر است
هر کسب قدر رتبت مرغوب و دلپذیر است

³⁶ به کوزه آب خوردن.

³⁷ حیلله باز. مکار.

آتش کرا بسوزد گر بوله³⁸ نباشد

در طور عشق بازان تاج و کمر نزیبید
چه جای سیم و زر که گنج و گهر نزیبید
مال و کمال و اسباب از سیم و زر نزیبید
در کیش جان فروشان فضل و هنر نزیبید
اینجا نسب نگنجد و آنجا حسب نباشد
بعضی مرادش اسباب بعضی طعام و بزّه است
ندر هوای چیزی هر کس به خویش غرّه است
[19\] در نزد اهل بینش آن جمله برگ تره است
خود را بزرگ دیدن شرط ادب نباشد
گر وقت تنگدستی رطل کران توان یافت
وز زان لب روان بخش جامی به جان توان یافت
از دست غصّه و غم بیشک امان توان یافت
می خور که عمر سرمد گر در جهان توان یافت
جز باده بهشتی هیچ سبب نباشد
در هر دو کون جز دوست چون نیست هیچ هستی
کاش این دل بیانی از فکر غیر رستی
علوی چو هست موجود بهر چه قهر پستی
حافظ وصال جانان با چون تو تنگدستی
روزی بود که با آن پیوند شب نباشد

19-غزل

زان تنگ شهد و شکر گر یک سخن برآید
هر سو که می خرامد سرو و سمن بر آید
از معدن لطافت دُرُ عدن برآید
دست از طلب ندارم تا کام من برآید
یا تن رسد به جانان یا جان ز تن بر آید
از بس که بی رخ او در بحر و گاه در بر
گشتم حزین و غمگین در باختم سرو زر
[19\] آنها که من کشیدم زان ماه حور پیکر
بگشای تربتم را بعد از وفات و بنگر
کز آتش درونم دود از کفن بر آید
در آرزوی رویش از جسم بنده شد جان
واحسرتا³⁹ که روزی روزی نگشت جانان
چون درد عاشقان را دیدار تست درمان
بنمای رخ که خلقی واله شوند و حیران
بگشای لب که فریاد از مرد و زن بر آید
شد مدتی که از هجر افکار شد روانم
از تن برفت طاقت و ز دل بشد توانم
مانند شمع بگداخت این مغز استخوانم
از حسرت دهانش آمد به تنگ جانم
خودکام تنگدستان کی ز آن دهن برآید
روزی نگشت روزی هرگز برو میانش
من دوست دارم از چه از قلب و از روانش
بر مخض و حبّ و اخلاص وجهی کنم بیانش
جان بر لبست و حسرت در دل که از دهانش
نگرفته هیچ کامی جان از بدن بر آید
خواهد روان مهجور بویی ز جعد مویت
بنگر چه سان عنایت دارد اله سویت
بر بوی آنکه در باغ یابد گلی چو رویت
[20\] آید نسیم و هر دم گرد چمن بر آید
بر بود صید معنی مانند شاهبازان
در وادی و دادش تا زان شدیم تازان
نظم خوشش بیانی جویند سرفرازان
گویند ذکر خیرش در خیل عشقبازان
هر جا که نام حافظ در انجمن بر آید

20-غزل

بر اهل فضل ظلم جهول عیب کند
بر اهل شوق و محبت ملول عیب کند
برند میکند هر نا قبول عیب کند
مرا برندی و عشق آن فضول عیب کند
که اعتراض بر اسرار علم غیب کند

³⁸/ابولهب.

³⁹/ای دریغ؛ دریغ.

کسی که یافت قبول از خواص آن درگاه
 یقین برد که سوی جناب عزت راه
 خلاص گشت ز دنیا و فکر منصب و جاه
 کمال سر محبت ببین نه نقص گناه
 که هر که بی هنر افتد نظر به عیب کند
 مرا که بی دل و دین گشته ام ز مشتاقی
 فیا خسارۀ نفسی بطول اشواقی
 چنان یزد ره اسلام غمزه ساقی
 [20] که اجتناب ز صهبا مگر صهیب⁴⁰ کند
 کسی که پاک نظر گشت و عارف خوش خوی
 ز دست ساقی ما در کشیده جام و سیوی
 تراب درگه او را به جای مشک به بوی
 ز عطر حور بهشت آن زمان بر آید بوی
 که خاک میکده ما عبیر حبیب کند
 به غیر عشق رخ دوست هر که مشغول است
 میان زمره عشاق خو آرد منفعل است
 کی بود و زرد چو سوسن میان آب و گل است
 کلید گنج سعادت قبول اهل دل است
 میاد کس که درین نکته شک و ریب کند
 کلیم حق شود آنکس که داد خدمت داد
 درین سرا چه فانی برای خدمت زاد
 مدام گشت به وصل حبیب خرم و شاد
 شبان دادی ایمن گهی رسد به مراد
 که چند سال به جان خدمت شعیب کند
 بسوخت قلب ز سوز ترانه حافظ
 وزین کتاب خوش عاشقانه حافظ
 همین بس است بیانی نشانه حافظ
 ز دیده خون بچکاند فسانه حافظ
 چو یاد عهد شتاب و زمان شیب کند

21- غزل

[21] کو زمانی که به عشاق دلت مایل بود
 لطف و احسان تو بر اهل نظر شامل بود
 در پناه تو بدان را که دل قابل بود
 یاد باد آنکه سر کوی توام منزل بود
 دیده را روشنی از خاک درت حاصل بود
 ای دل از کف منه آن جام می از طارم تاک
 یار با ما نظری دارد از اغیار چه پاک
 دمبدم سینه ازین شوق کنم ای مه چاک
 راست چون سوسن و گل از اثر صحبت پاک
 بر زبان بود مرا هر چه ترا در دل بود
 چون ضمیرم هوس دلبر جانی می کرد
 وز دهانش طلب راز نهانی می کرد
 هر دم از شوق درون آه بیانی می کرد
 دل چو از پیر خزد نقل معانی می کرد
 عشق می گفت به شرح آنچه برو مشکل بود
 خواستم بی چو تو دلدار نباشم هرگز
 وز می عشق تو هشیار نباشم هرگز
 کارم آن باشد و بی کار نباشم هرگز
 در دلم بود که بی یار نباشم هرگز
 چه توان کرد که سعی من و دل باطل بود
 من که در کوی مغان از پی حاجات شدم
 فارغ از خرقه و سجاده و طامات شدم
 [21] در کشیدم می و بیخود ز مهمات⁴¹ شدم
 دوش بر یاد حریفان به خرابات شدم
 خم می دیدم و خون در دل و پا در گل بود
 رفت آن یار ز پیش من و گم کردم پی
 وه که از غصه و غم دفتر عمرم شد طی
 ساقیا باده بده گر چه حرام آمد وی
 گفتم از مدرسه پرسم سبب حرمت می
 در هر کس که زدم بیخود و لایعقل بود
 گر چه در زمره خوبان مه من پادشه است
 لیک جر و ستمش پیش بخیل و سپه است
 تیغ در دست به قصد سر هر بی گنه است
 آه ازین جور و تظلم درین دامگه است

⁴⁰/صحابی است و از تیراندازان نامی عرب و از سابقان در اسلام است.

⁴¹/کارهای قابل توجه.

و آه از آن ناز و تنعم که در آن محفل بود

این همه آرزوی دینی و این مشتاقی

دل چه ببنند به چیزی که نباشد باقی

راستی خاتم فیروزه بو اسحاقی

خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود

کوی در نظم ربودی چو ز میدان حافظ

همتی باز مگیر ازوی و یاران حافظ

[22\آ] که ز سر پنجه شاهین قضا غافل بود

22-غزل

دلا منال که درد و الم نخواهد ماند

سموم هجر وی و خوف سم نخواهد ماند

ز اشک چشم درین دیده نم نخواهد ماند

رسید مژده که ایام غم نخواهد ماند

چنان نماند چنین نیز هم نخواهد ماند

بسی به عشق وی آشفته روزگار شدم

ز عیش و ذوق و نشاط و ز کار بار شدم

میان زمره احباب کم عیار شدم

من از چه در نظر یار خاکسار شدم

رقیب نیز چنان محترم نخواهد ماند

عزیم چرخ چو قصاب می کشد ز مه را

چگونه شرح دهم حال قلب صد غمه را

چو اعتبار توان کرد عُمر یکدمه را

کسی مقیم حریم حرم نخواهد ماند

چو پرده دار شمشیر می زند همه را

اگر چه خلق جهان کش نه انتها نه خداست

یکی دگر شده مقبول و دیگرش رداست

چو بر صحیفه هستی رقم نخواهد آمد

نه مال و ملک کند فایده نه دولت سود

سرو در مجلس جمشید گفته اند این بود

که جام باده بیاور که جم نخواهد ماند

به غیر عشق حبیب و هوای جانانه

دلا مجوی زر و مال و منصب و خانه

تو نیز یک نظر افکن به سوی دیوانه

که این معامله تا صبحدم نخواهد ماند

به خدمت تو شب و روز ای پری پیکر

تو شاه حسنی و ما جمله بنده و چاکر

که مخزن زر و گنج درم نخواهد ماند

ازو مدار نهان ورد رویت ای دلبر

بهرین رواق زبرجد نوشته اند به زر

که جز نکویی اهل کرم نخواهد ماند

چو مرغ گر چه بیانی به دام عشق افتاد

[23\آ] رسید مژده به گوشش که گشت از وی شاد

بیار جام که دوران جم نخواهد ماند

ز لعل بسته دهانان طمع مبر حافظ

ز سبب غیغب انان طمع مبر حافظ

ز ماه روی جوانان طمع مبر حافظ

که نقش جور و نشان ستم نخواهد ماند

23-غزل

چو عالم را وفایی نیست یک جو زر نمی ارزد

باب چشم مسکینان ز خشک و تر نمی ارزد

42/جانور درنده مانند شیر، پلنگ.

غم دوران به یک ساغر می احمر نمی ارزد
 به می بفروش دلق ما کزین بهتر نمی ارزد
 جنود عشق بار ننگ و نامی بر نمی گیرند
 ز مکر و حيله و تزویر دامی بر نمی گیرند
 دمی می نگزند کز عمر کامی بر نمی گیرند
 به کوی می فروشانش به جامی بر نمی گیرند
 ز هی سجاده تقوی که یک ساغر نمی ارزد
 کسی کو عاشق دیدار باشد هست برخوردار
 [23/ب] ولیکن از رقیبان هر زمانش می رسد آزار
 چه افتاد این سر ما را که یک افسر نمی ارزد
 چو در ضمن مراد دهر صد آه و فغان در جست
 غم بیحاصل و تشویش این روح روان در جست
 فراق ملک و مال و همنشین و دوستان در جست
 شکوه تاج سلطانی که بیم جان در آن در جست
 کلاه دلکش است اما به ترک سر نمی ارزد
 غم دوران ندارد انتها می کش سبوی سود
 شراب بیخودی می نوش هر دم از کدوی سود
 ز میدان صفا هر لحظه خوش بر بای کوی سود
 بس آسان می نمود اول غم دوران به بوی سود
 غلط کردم که این طوفان به صد گوهر نمی ارزد
 ز اول عاشقان را چون شراب عشق نوشانی
 چو خم می به نار عشق جمله جوشانی
 بر آه محنت و اندوه هجران چند کوشانی
 ترا آن په که روی خود ز مشتاقان نپوشانی
 که شادی جهان یکسر غم لشکر نمی ارزد
 ازین سقف مدور هیأت چرخ نگون بگذر
 سوی بیچون توجه ساز و از سودای چون بگذر
 چو حافظ در قناعت کوش و از دنیا دون بگذر
 [24/ا] که یکجو منت دو نان به صد من زر نمی ارزد

24-غزل

تا دلارام من آن ماه پری وش باشد
 خاک درگاه ویم پسترو و مفرش باشد
 تا کی از زاهد و ریا قلب مشوش باشد
 نقد صوفی نه همه صافی بیغش باشد
 ای بسا خرقه که شایسته آتش باشد⁴³
 آنکه از وجد و صفا بیخود و از دست شدی
 هر چه بودیش ز نیک و بد و از هست شدی
 اوفتادی به زمین عدم و پست شدی
 صوفی ما که ز ورد سحری مست شدی
 شامگاهش نگران باشد که سر خوش باشد
 گر عنایت بود از خالق و دارای جهان
 ز گنه بنده آشفته درون را چه زیان
 ورنه این زهد ریایی نکند نفع بدان
 خوش بود گر محک تجربه آید به میان
 تا سیه روی شود هر که دروغش باشد⁴⁴
 نیست گیری به جهان هر چه بود آن هم اوست
 یار نیکوست هر آنچه کند جمله نکوست
 مغز چون یافتی آراسته بگذر از پوست
 ناز پرورد تتمع نبرد آه به دوست
 عاشقی شیوه رندان بلاکش باشد
 [24/ب] می صافی به جوانان خوش ساده بخور
 یا بخوش طبع ظریفی ز غم آزاده بخور
 تلخ و شیرین تر و خشک آنچه خدا داده بخور
 غم دنیای دنی چند خوری باده بخور
 حیف باشد دل دانا که مشوش باشد
 هر که ببند رخ جانان رهد از عین عذاب
 بنده او بود آزاده الی یوم حساب
 هر کسی یافته خطی ز جوانی و شباب
 خط ساقی گر ازین گونه زند نقش بر آب
 ای بسا رخ که به خونابه منقش باشد

⁴³ اشاره به آیه: وَلَنْبَلُوَكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ. بقره/ 155.
⁴⁴ اشاره به آیه: وَلَنْبَلُوَكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ. بقره/ 155.

می گذشتم سحری از گذر میکده دوش
نغمه آمد از آن میکدهایم در گوش
گر به می رفت بیانی همه اسباب خموش
دلّی و سجاده حافظ ببرد باده فروش
گر شراب از کف آن ساقی مهوش باشد

25-غزل

چون یک نظر بر رخ آن خوش به سر افتاد
جان و دل سودا زده زیر و زیر افتاد
بار دگرم نار غمش در جگر افتاد
پیرانه سرم عشق جوانی به سر افتاد
وان راز که در دل بنهفتم به در افتاد
از جور و جفا در گذر و مهر و وفا گیر
[25\] ای دوست در دل آشفته جا گیر
با عاشق سرگشته ره صدق و صفا گیر
ای دیده نگه کن که به دام که در افتاد
که خال سیاهش ره دینم زد و گه چشم
دارد ز خط و خال و رخ و زلف سیه چشم
چون نافه بسی خون دلم در جگر افتاد
پیوسته مرا میل به ابروی شما بود
بوی خوش مشک ختن از موی شما بود
از رهگذر خاک سر کوی شما بود
هر نافه که در دست نسیم سحر افتاد
وز غمزه غماز گهی تیر بر آورد
مژگان تو تا تیغ جهانگیر بر آورد
بس گشته دلزنده که بر یکدیگر افتاد
ما را به رقیبان تو چون هست منافات
[25\ب] تا چند کشد قلب حزین جور و کثافات
بس تجربه کردیم درین دیر مکافات
با درد کشان هر که در افتاد بر افتاد
گر دیو بود دشمن بد مهر وا گردد
از تربیت نیک کجا نیک شود بد
دیوی و ددی جمله بدی هست بر ورد
گر جان بدهد سنگ سیه لعل نگردد
باطنت اصلی چه کند بدگهر افتاد
روزی که بیانی حزین قلب خوشش بود
سودا زده کاکل و خال حبشش بود
آشفته آن زلف و رخ ماه و شش بود
حافظ که سر زلف بتان دست کشش بود
بس طرفه حریفیست کش اکنون به سر افتاد

26-غزل

جور مهرویان گذشت از حد نگاران را چه شد
سوخند از غصه ما را کلعداران را چه شد
می نگرید بر غم ما ابرو و باران را چه شد
یاری اندر کس نمی بینیم یاران را چه شد
دوستی کی با سر آمد دوستداران را چه شد
شور و غوغا شد زیاد و فتنه از هر سوی خاست
یک ره آن رخسار بنمود و قد چون سرو راست
[26\] چون حیات و صحت عاشق از آن آب و هواست
آب حیوان تیره گون شد خضر فرخ پی کجاست
گل بکشت از رنگ و بو باد بهاران را چه شد
دل که بر لوح خرد بنگاشت حق دوستی
با سگان کوی او می داشت حق دوستی
وه که شد آن دلبر و بگذاشت حق دوستی
کس نمی گوید که یاری داشت حق دوستی
حق شناسان را چه کار افتاد و یاران را چه شد
شاه خوبانی تو ای مه وین دل مسکین گداست
بنده ایم از جان و دل قدّ ترا گفتیم راست
عاشقی کو بهره یابد از لب لعلت کجاست
لعل از کان مروّت بر نیامد سالهاست
تابش خورشید و سعی باد و باران را چه شد

بی محبت هرکرا بگذشت عمرش چون هباست
مزرع ما را از ان آب و هوا نشو و نماست
ای دل از بلبل نه کم ناله زارت کجاست
صد هزاران گل شکفت و بانگ مرغی به رنجاست
عندلیبان را چه پیش آمد هزاران را چه شد
در غم عشق بتان سرمایه و سودش بسوخت
عاشق آن باشد یقین کو بود و تا بودش بسوخت
محنت هجران ز شادی هر چه افزودش سوخت
آن کسان کیشان ز جان و دل خدا را بنده اند
مرگ برا ایشان روا نبود همیشه زنده اند
کوی توفیق و سعادت در میان افکنده اند
کس به میدان در نمی آمد سواران را چه شد
سرّ اشیا را کماهی کس نمی داند خموش
ای بیانی چند خواهی کس نمی داند خموش
از که می پرسی که دور روزگاران را چه شد

27-غزل

در آن زمین که گل و سنبل و سمن باشد
مهی بنفشه خطی اندران چمن باشد
نه من بسوزم و او شمع انجمن باشد
بهبوش اگر چه نیم از فریق مستانم
مبین به چشم حقارت هزار دستانم
خراب جام الست و ز می پرستانم
من آن نگین سلیمان به هیچ نستانم
[27آ] که گاه گاه برو دست اهرمن باشد
رقیب شاد و فرحناک در نعیم وصال
تویی خبیر ز احوال ای علیم وصال
نیافتم به جهان و آیه شرف هرگز
نیافتم به سرم دایه شرف هرگز
در آن دیار که طوطی کم از زغن⁴⁵ باشد
سرسخت آتش عشق توام به آب و به گل
سروشک شوق دمامد نگر به رُخ نازل
توان شناخت ز سوزی که در سخن باشد
نمی نهی به سر و چشم بندگان پا را
وکز به جنت ماوی کنیم ماوی را
غریب را دل سرگشته با وطن باشد
[27ب] به موت اگر چو بیانی نهان شود حافظ
و گر بهر سر مویی بیان شود حافظ
جو غنچه پیش تو اش مهر بر دهن باشد

28-غزل

شهبسواری که روان بر فرسی می آید
خسرو ماست که با جیش بسی می آید
وز پیش خیل و حَسَم پیش و بسی می آید
مژده ای دل که مسیحا نفسی می آید
که ز انفاش خوشش بوی کسی می آید⁴⁶
پای بند تو شد این عقل تو و دانش و هوش
تا به کی محنت ایام کشی باده بنوش

⁴⁵ کلاغ.

⁴⁶ اشاره به آیه: إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُ عَلَى النَّارِ هُدًى. طه/10

غصه دهر مکش عیب مبین ستر بیوش از غم و درد مکن ناله و فریاد که دوش
 زده ام فالی و فریادرسی می آید
 مرشدی جو که بود راهبر اهل نفس چون به مرشد برسد اهل شود درد و عیب
 هست شوق می عشق ازلی در همه کس ز آتش وادی ایمن نه منم خرم و بس
 موسی اینجا بامید قیسی⁴⁷ می آید⁴⁸
 [28\آ] هر کرا در دل و جان مهر رخ ماهی نیست شد یقینم که چو او ناکس و گمراهی نیست
 بنده عشقم و غیر از تو مرا شاهی نیست هیچکس نیست که در کوی تواس راهی نیست
 هر کس اینجا به طریق هوسی می آید
 تا کمند سر زلفش به کمین دل ماست همدم ناله و همصحبتم افغان و بکاست
 دمدم سیل ازین دیده روانست و رواست کس ندانست که منزلگه معشوق کجاست
 این قدر هست که بانگ جرسی می آید
 ساقیا باده مستانه ارباب کرم خیز و پر ساز به پیمانانه ارباب کرم
 روبرو بابت جانانه ارباب کرم جرعه ده که به میخانه ارباب کرم
 هر حریفی ز پی ملتمس⁴⁹ می آید
 خط و خال و لب و دندان تو ای در عدن باز انداخته در عالم جان شور و فتن
 تا شکفته گل رخسار تو و گشته حسن خبر بلبل این باغ می پرسید که من
 ناله می شنوم کز قفسی می آید
 دار دنیا که بارباب سزد ار غمست شادی اندک او پیر و بسیار غمست
 [28\ب] آن بود یار که در وقت الم یار غمست دوست را گر سر پرسیدن بیمار غمست
 گویا خوش که هنوزش نفسی می آید
 تا شدی از نظر بنده و خدمتکاران عاشقان هر طرف از دیده و دل خون باران
 اشک از رشک بیانی تو چو باران باران یار دارد سر صید دل حافظ یاران
 شاهبازی به شکار مگسی می آید

29-غزل

تا به کی مغبچگان زلف دو تا بگشایند بهر مرغ دل مادام بلا بگشایند
 دانه خال پی جور و جفا بگشایند باشد آیا که در میکده ها بگشایند
 گره از کار فرو بسته ما بگشایند
 آنکسانی که ره عشرت و آیین بستند در عیش و طرب جام و جهانیین بستند
 دل به دنیای دنی چون بت زرین بستند اگر از بهر دل زاهد خودیین بستند
 دل قوی دار که از بهر خدا بگشایند
 چون کفایت بودت مهر صفت قرصی نان چند بیچاره شوی از غم و تیمار جهان
 [29\آ] و گرت آرزوی عیش ندامت به جان از صفای دل رندان صبوحی زدگان
 بس در بسته به مفتاح دعا بگشایند
 دل عشاق بختند خدایا میسند از جفا هیچ نرستند خدایا میسند
 باز پیمانانه شکستند خدایا میسند در میخانه بستند خدایا میسند
 که در خانه تزویر و ریا بگشایند
 باده نوشان صفت دختر رز بنویسید دمدم منقبت دختر رز بنویسید
 ریخت خونس دیت دختر رز بنویسید نامه تعزیت دختر رز بنویسید

⁴⁷/شعله و پاره آتش.

⁴⁸/اشاره به آیه: إِذْ رَأَى نَاراً فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَاراً لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدُ عَلَى النَّارِ هُدًى. فَلَمَّا آتَتْهَا نُودِيَ يَا مُوسَى. طه/10-11

⁴⁹/التماس کننده.

تا حریفان همه خون از مژها بگشایند
 نخورد کس به فراغت نفسی شربت آب
 که ازو می نکشد صد غم و اندوه عذاب
 بی شراب عنبی هست جهان جمله سراب
 گیسوی چنگ ببرید به مرگ می ناب
 تا همه مغیچگان زلف دو تا بگشایند
 نیست درمان دل زار بیانی دردا
 هر زمان با غم و درد است شده بو دردا
 حال فردا چو ندانیم دریغا دردا
 حافظ این خرقة که داری تو ببینی فردا
 [29] که چه زَنار ز زیرش به جفا بگشایند

30-غزل

نقش رخسار تو چون در دل و جان منزل کرد
 مرغ جان را فلک از روی جفا بسمل کرد
 دل شد از دست من و پای مرا در گل کرد
 باد غیرت به صدش حال پریشان دل کرد
 بلبلی خون جگر خورد و گلی حاصل کرد
 ای دریغا که شد این عمر گر انمایه به باد
 مردم از هجر و ندیدم نفسی روی مراد
 درد بر درد فرود ای وه و شد غصّه زیاد
 قمرّة العین من آن میوه دل یادش باد
 که خود آسان بشد و کار مرا مشکل کرد
 نشد این دل نفسی شاد خدا را مددی
 ناله از حد شد و فریاد خدا را مددی
 تا به کی این همه بیداد خدا را مددی
 ساریبان رخت من افتاد خدا را مددی
 که امید کرمم همراه این محمل گرد
 آه و دردا که شد از دل همگی صبر و قرار
 هوشم از سر شد و ماندم ز غمش زار و نزار
 سیر شد این دل ازین عمر و ز جان شد هزار
 روی خاکی و نم چشم مرا خوار مدار
 به چرخ پیروزه طربخانه⁵⁰ ازین کهگل⁵¹ کرد
 [30] خلق در ذوق و سرور دل و یا منصب و جاه
 نیست کار من سودازده جز ناله و آه
 این همه جور و جفا چیست و ما را چه کنه
 آه و فریاد که از چشم حسودان ناگاه
 در لحد ماه کمان ابروی من منزل کرد
 رفت از خشم من غمزده ببیدل زود
 دل نیاسود دمی از غم و دیده نغنون
 چونکه تقدیر چنین رفت چه تدبیر و چه سود
 طوطی را به خیال شکری دل خوش بود
 ما گهش سیل فنا نقش امل باطل کرد
 رقعه دهر دنی هست چو زندان حافظ
 گشت بیحدّ و نهایت غم دوران حافظ
 شد بیانی چو تو شهمات چه درمان حافظ
 نزدی شاه رخ و فوت شد امکان حافظ
 چکنم بازی ایام مرا غافل کرد

31-غزل

بت شیرین دهنان عادت بیداد ببر
 یکدمم جانب آن قامت شمشاد ببر
 خسرو ماه و شانی غم فرهاد ببر
 روی بنما و وجود خودم از یاد ببر
 خرمن سوختگان را همه کو باد ببر
 خواب غفلت بگذارید و بیایید الا
 [30] مفری⁵² عشق سحر داد در آفاق صلا
 ما که دادیم دل و دیده به طوفان بلا
 مست و آشفته عشقی و ملامت بملا
 گویا سیل غم و خانه ز بنیاد ببر
 روی خوبست و جمال عجب و قامت خوش
 مست دیدار شو ار اهلی دواره از هش
 درد حاصل کن و دم بسته شو و باش خمش
 سینه کو شعله آتشکده فارس بکش

50/عشر نكده.

51/كاه و گل.

52/مربی قرآن.

دیده کو آب رخ دجله و بغداد ببر
 من که از سنبل زلفین توام بود حیات
 کرد شطرنج رخت شاه دلم را شهامت
 در فراق تو شد از دیده روان نیل و فرات
 زلف چون عنبر خامت که ببوید هیبات
 ای دل خام طمع این سخن از یاد ببر
 یا دلم را که ربودی ز من ای یار بده
 یا مرا نیر به نزد سگ خود بار بده
 قنچی پر کن و اول به من زار بده
 روز مرگم نفسی و عده دیدار بده
 وانگهم تا بلحد فارغ و آزاد ببر
 طمع خام مکن با گل رویش ز خسی
 چون نداری خبر از درد از آن باز بسی
 [31] تو کجا و غم آن ماه رقیبا چه کسی
 سعی نایرده درین راه به جایی نرسی
 مرد اگر می طلبی طاعت استاد ببر
 گفت یک روز مه من که به نازت بکشم
 بارها کشتمت ای عاشق و بازت بکشم
 اگر هست و اگر نیست اجازت بکشم
 دوش می گفت به مژگان درازت بکشم
 یا رب از خاطرش اندیشه بیداد ببر
 ای بیانی اگر هست هوای دلدار
 روز و شب خون دل و دیده ز مژگان می بار
 کار عشقت تو زنهار نباشی بی کار
 حافظ اندیشه کن از نازکی خاطر یار
 برو از درگهش این ناله و فریاد ببر

32- غزل

می زند عشق رخس بر دل من نار دگر
 هر زمان هست لیش کاشف اسرار دگر
 هر زمان می خلم بی گل او خار دگر
 گر بود عمر به میخانه روم بار دگر
 به جز از خدمت رندان نکم کار دگر
 تا در پیر مغان ببخود و حیران بروم
 [31] درد از حد شده را در پی درمان بروم
 خرم آن روز که با دیده گریان بروم
 تا ز نم آب در میکده یکبار دگر
 کرده هر سوی کمین قوم خدایا مددی
 از جفاهای چنین قوم خدایا مددی
 دل به تنگ آمد ازین قوم خدایا مددی
 معرف نیست درین قوم خدایا مددی
 تا برک گوهر خود را به خریدار دگر
 دل و دین عاشق مسکین به غم عشق تو باخت
 علم مستی و دیوانگی عشق افراخت
 هر چه جز مهر رخت بود هماندم انداخت
 یار اگر رفت و حق صحبت دیرین نشناخت
 حاش الله که روم من ز پی یار دگر
 نیست مانند خط و نقطه خالش موجود
 لیکنش حرف وفا نیست به عشاق چه سود
 بشنو این بیت به آواز نی و رود و سرود
 گر مساعد شوم دایره چرخ کبود
 هم به دست آورمش باز به پرگار دگر
 سر غیبی که عزیزان بر مستان گفتند
 ما نهان داشته و باده پرستان گفتند
 راز سر بسته ما بین که به دستان گفتند
 [32] هر زمان با دف و نی بر سر بازار دگر
 گر صد ار پنجه و ار پنج و شش و یا چارند
 جان من آن صنم است ار چه بتان بسیاریند
 عاقبت می طلبد خاطر من ار بگذارند
 غمزه شوخش و آن ظره طرار⁵³ دگر
 آنچه دیدم من از آن رشک ملک هر ساعت
 بسمای رود آهم ز سمک هر ساعت
 ای دل خون شده از دیده بچک هر ساعت
 هر دم از درد بنالم که فلک هر ساعت

⁵³/دزد.

کندم قصد دل ریش بازار دگر

پشته پشته ز غمش گشته بیانی تنهاست
طالب خنجر او خنجره کردنهاست
عاشقان بر سر هم ریخته چون خرمنهاست
باز گویم نه درین واقعه حافظ تنهاست
غرقه گشتند درین واقعه بسیار دگر

33-غزل

با غم و دردش بساز ای دل ز درمان غم مخور
چند چون یعقوب می نالی ز احزان غم مخور
فارغ و آزاده شو فکر قبول و رد مکن
آدمی چون یاقتی صحبت به دیو و دد مکن
وی سر شوریده باز آیی به سامان غم مخور
فصل دی باقی نماند بیگمان بشنو ز من
تیرگی بگذار و صافی باش چون درّ عدن
چتر گل در سر کشتی ای مرغ خوشخوان غم مخور
گر چه بودش با من بیدل بسی احسان وجود
غم ندارم زانکه او باشد حسود لایسود
دایما یکسان نباشد حال دور آن غم مخور
خمیه هستیم چون جام الستی بر کند
تا نهال شرک را از بت پرستی بر کند
چون ترا نوحست کشتیبان ز طوفان غم مخور
عاشق رخسار یاری سر برون آور ز جیب
تا تو باشی عیب خودبین و مبین از خلق عیب
باشد اندر پرده بازیهای پنهان غم مخور
عشق یک دریای پر شوریست قعرش ناپدید
کاهلی مگذار گر مرد رهی وز اهل دید
هیچ راهی نیست کان را نیست پایان غم مخور
چند درد سر دهد جام غم انجام رقیب
بر میار از لطف و احسان و کرم کام رقیب
جمله می داند خدای حال کرد آن غم مخور
وه چه سازم سوخت جانم فرقت یار و دیار
چون بیانی در فراق و محنت هجران یار
حافظا در گنج فقر و محنت شبهای تار
تا بود وردت دعا و درس قرآن غم مخور

34-غزل

[33ب] رفتی و شد ز رفتنت ای جان قرار عمر
برگ طرب نماند برین شاخسار عمر
بازا که ریخت بی گل رویت بهار عمر
از روضه جمال بتان برگ و هم نواست
داریم درد بیحد و دیدار او دواست
کاندز غمت چو برق بشد روزگار عمر
تا کرده درد و چشم جهانبین بنده جا
دریاست این دو دیده ز سیلاب اشک ما

54/اصرار.

دور است ار چه از نظران روی جانفزا
اندیشه از محیط فنا نیست هر کرا
بر نقطه دهان تو باشد مدار عمر
در کوی یار یافتن بار ممکن است
بیچاره را وصال چو ناچار ممکن است
دریاب کار ما که نه پیداست کار عمر
کم کوی کز تو تا در او راه کوهیست
[34\] بیخویش باش و رو اگر قلب آگهیست
از هر طرف ز خیل حوادث کمین گهیست
زانرو عنان گشاده دواند سوار عمر
عاشق که در هوای رخت داد عشق داد
بوسید خاک پای تو بر چشم تر نهاد
می سوزیش به نار فراق ای پری نژاد
تا کی می صیوح و شکر خواب بامداد
بیدار گر دهان که گذشت اختیار عمر
خوش آن دمی که بد خم آن زلف تابدار
عمر عزیز بنده بی صبر و بی قرار
تا رفته مرا ز برای سرو گلعدار
بی عمر زنده ام من و این بس عجب مدار
روز فراق را که نهد در شمار عمر
با این همه غم و الم عشق و سوز و درد
با سیل اشک دیده خونبار و آه سرد
ماهی که در کمال جمالست گشته فرد
وی در گذار بود و نظر سوی ما نکرد
بیچاره دل که هیچ ندید از گذار عمر
هر رمز خوب و رای خوش و نکته نهان
دانی بیانی آن به سخن می شود عیان
بی او گمان نبر که معانی کنی بیان
حافظ سخن بگوی که بر صفحه جهان
[34\ب] این نقش ماند از قلمت یادگار عمر

35-غزل

پری رخا ز مهت پرده حجاب انداز
خندنگ غمزه برین سینه بی حساب انداز
دمی نظر به من ببیدل خراب انداز
بیا و کشتی ما در شط⁵⁵ شراب انداز
غریب و ولوله در جان شیخ و شاب انداز
نماند در تن فرسوده نقد جان باقی
ز بس که جفت غم تا تو در جهان طاقی
مرا به کشتی باده در افکن ای ساقی
به صد زبان نتوان گفت حال مشتاقی
که گفته اند نکویی کن و در آب انداز
ز جور دور و ز دوری دوست رو غبار
دو تا شده چو کمان این قد چو تیر دو تا
کجاست کوی خرابات و جام غم فرسا
ز راه میکرده برگشته ام ز راه خطا
مرا دگر ز کرم باره صواب انداز
ترا که هست برین بنده لطف و انعامی
گرت هواست که روزی بر آوری کامی
غریب دردکشی را که اوست کم نامی
بده از آن می گل رنگ مشکبو جامی
شرار رشک و حسد در دل گلاب انداز
[35\] بدین بلا کش عشق ای عزیز لطفی کن
دلی که رفته ز هوش و تمیز لطفی کن
چو جوهری تو ثقل پشیز لطفی کن
اگر چه مست خرابم تو نیز لطفی کن
نظر برین دل سرگشته خراب انداز
گرت لطافت و ذوق شباب می باید
به سوی ساقی باقی شتاب می باید
شراب ناب کشیدن چون آب می باید
بینم شب اگر آفتاب می باید
ز روی دختر گلچهر زر نقاب انداز
برون نیامده چون گل هنوز باز گلت
نگشته زیور لطف نگار مشتملت

⁵⁵/ رود بزرگی که وارد دریا می شود.

بیانی از چه رو کرد یار منفعلت ز جور چرخ چو حافظ به جان رسید دلت

به سوی دیو محن ناوک شهاب انداز

36-غزل

نظر رحمتی بر من غمناک انداز
آتش میکده در خرمن ادراک انداز
خیز و در کاسه زراب طربناک انداز

[35] تا کی از طول امل دیگ هوس جوشانست
مرقد عاقبتت جامی فراموشانست
بگذر از دهر که مأوای سیه پوشانست
عاقبت منزل ما وادی خاموشانست

حالیا غلغله در گنبد افلاک انداز

مرد هر کو ابدی فکر حیاتی نکند
قدر شناسد و از عشق براتی نکند
طلب اجر ز خیرات و زکاتی نکند
ملک این مزرعه دانی که ثباتی نکند

آتشی از جگر جام در املاک انداز

آن کسانی که همی راه حقیقت پویند
صفحه لوح ذنوب از نم چشمان شویند
روز و شب روی و خم زلف بتان می جویند
غسل در اشک زدم کاهل طریقت گویند

پاک شو اول و بس دیده بران پاک انداز

هر زمانی که سوی آن بت بی پاک شوم
سینه گوید بگذارید که صد چاک شوم
بنده آن قدوان قامت چالاک شوم
به سر سبز تو ای سرو که چون خاک شوم

ناز از سر بنه و سایه برین خاک انداز

هر که آن روی نکو دید شک و ریب ندید
[36] صوفی ما چه کند فهم چو او غیب ندید
غیر او چون بدر آورد سر از جیب ندید
یارب آن زاهد خوبین که به جز عیب ندید

دود آهیش در آینه ادراک انداز

چون کشیدم نفسی جرعه از جام الست
گشتم آشفته و الفته و جان بر کف دست
زان یکی جرعه شدم شیفته و بیخود و مست
دل مارا که ز مار سر زلف تو نخست

از لب خود به شفاخانه تریاک انداز

یار اگر جور کند مهر و وفا کن حافظ
چون بیانی طلب صدق و صفا کن حافظ
دل و دین جان و جهان جمله فدا کن حافظ
چون گل از نگهت او جامه قبا کن حافظ

و آن قبا در راه آن قامت چالاک انداز

37-غزل

بی نهال قامتش با قدّ چون لامم هنوز
مردم از هجر و خلاصی نی ز آلام هنوز
مرغ دل را بر دو زلفش می نهد دامم هنوز
بر امید جام لعلت دردی آشامم هنوز

دل ربود از عاشق ای من بنده عینین او
دال بر عین اللهست از غین خوبی عین او
[36] آن زمان کافتاد وصلت بین ما و بین او
روز اول رفت دینم در سر زلفین او

تا چه خواهد شد درین سودا سرانجام هنوز

آمد ایام بهار و تازه شد سرو و سمن
بار دیگر آتش می بر فروز ای سیمتن
زینت فردوس دارد باز اطراف چمن
ساقیا یک جرعه زان آب آتشگون که من

در میان پختگان عشق او خامم هنوز

خواست تا یابد نشانی بنده جانا زان دهن
بی نظیری نیست مانند تو ای نازک بدن
همچو آب خضر پنهان گشت از من بی سخن
از خطا گفتم شبی موی ترا مشک ختن

می زند هر لحظه تیغی مو بر اندامم هنوز

ننگری بالقصد سویم باری ای سلطان به سهو
یک نظر کن جسم بیجان مرا ای جان به سهو

درد دل از حد شد و جوید ز تو درمان به سهو
 نام من رفتست روزی بر لب جانان به سهو
 اهل دل را بوی جان می آید از نامم هنوز
 پرتو مهر جمالش گر ببیند ماهتاب
 کی تواند کاورد حسن چنان را ماه تاب
 یوسف حسنی نگارا رخ ز مشتاقان متاب
 پرتو روی ترا در کلبه ام دید آفتاب
 [37آ] می دود چون سایه هر دم بر در و بامم هنوز
 دل ز عاشق می کشد هر لحظه طوق غیبت
 گاه رویت می برد دل را و گه زلف شبیت
 طور جور از سر بنه ای من غلام مشربیت
 در ازل دادست ما را ساقی لعل لبت
 جرعه جامی که من مدهوش آن جامم هنوز
 هر که دعوی می کند در حسن و زیبایی بهل
 تا ببیند حسن رخسار تو و گردد خجل
 من که گشتم بی گل آن روی هر دم پا به گل
 ای که گفتی جان بده تا باشدت آرام دل
 جان به پیغامش سپردم نیست آرامم هنوز
 چون معلم کرد تعلیم ای پری در مکتبیت
 گویی ازوی جز جفا ناموخت عالی مشربیت
 چون بیانی حقیر ای ماه عالی مرتبیت
 در قلم آورد حافظ قصه لعل لبت
 آب حیوان می چکد هر دم ز اقلامم⁵⁶ هنوز

38-غزل

ماه رویی بدیده ام که مپرس
 کرده جایی بدیده ام که مپرس
 از کسانی بریده ام که مپرس
 درد عشقی کشیده ام که مپرس
 [37ب] ز هر هجری چشیده ام که مپرس
 سخنی ناشنیده زان لب نوش
 به هوایش ز بنده می شد هوش
 به هوشش ز بنده می شد هوش
 سخنانی شنیده ام که مپرس
 گرد عالم چو کوب سیار
 بهر دیدار یار لیل و نهار
 رفته تاب و توان و صبر و قرار
 گشته ام در جهان و آخر کار
 دلبری برگزیده ام که مپرس
 آنکه نبود ز عاشقی اثرش
 شکر نار می کند ضررش
 شکر نار می کند ضررش
 می رود آب دیده ام که مپرس
 آن لب لعل و زلف و قامت و روی
 خاک درگاه او چو مشک بیوی
 گرد هر سو روان ز چشمم جوی
 سوی من لب چه می گزی که مگوی
 لب لعلی گزیده ام که مپرس
 [38آ] جان من با همه فدایی خویش
 تا بریدی ز آشنایی خویش
 می نیاید دمی روایی خویش
 بی تو در کلبه گدایی خویش
 غصههایی کشیده ام که مپرس
 لشکر عقل را چو زد شه عشق
 شد بیانی اسیر آن مه عشق
 کرد مغلوب شاه آگه عشق
 همچو حافظ غریق در ره عشق
 به مقامی رسیده ام که مپرس

39-غزل

فروغ مهر جمالش چو مال و جاهت بس
 خیال آن رخ زیبای همچو ماهت پس
 چه می کنی شه دیگر نگار شاهت بس
 دلا رفیق سفر بخت نیکخواهت پس
 نسیم خطه شیراز پیک راهت بس

به غير يار و ديارش نظر مكن درويش
 گذر به دشت و به كوه و كمر مكن درويش
 دو صد بلا گرت آيد حذر مكن درويش
 دگر ز منزل جانان سفر مكن درويش
 که سير معنوی و کنج خانقاهت بس
 چو ساقبيت می باقی فرستد از وی نوش
 ربيع و صيف و خزان و به موسم دی نوش
 به صدر ميکده بنشين و ساغر می نوش
 که اين قدر ز جهان کسب مال و جاهت بس
 پر آتش است ز نار فراق مجمر دل
 به قعر بحر فنا کرده جای لنگر دل
 صبا ز خاک درش سرمه رسان بر دل
 وگر کمين بگشاید غمی به کشور دل
 حریم درگه پير مغان پناهت بس
 گرت هواست که يابی خبر ز علم لدن
 درخت عجب و هوا را بکن ز بيخ و بن
 شنیده ز ازل چون ندا قابل کن
 زيادتی مطلب کار بر خود آسان کن
 که شیشه می لعل و بت چو ماهت بس
 در آن زمان نفسی چنده بهره مند شدیم
 فراق آمد و شد آن نشاط و ذوق عنیم
 هوای مسکن مألوف و عهد يار قدیم
 ز رهروان سفر کرده عذر خواهت بس
 مشو مقید کهنتر مشو اسير مغان
 به جور اگر کندت چرخ زیر خاک نهان
 [38] کمیت همت عالی ز چنبرش به جهان
 به منت دگران خو مکن که در دو جهان
 رضا ایزد و انعام پادشاهت بس
 نیافتم نفسی در زمانه کام مراد
 مبر به نزد من نا مراد نام مراد
 نهد به دست لثیمان همیشه جام مراد
 فلک به مردم نادان دهد زمام مراد
 تو اهل فضلی و دانش همین گناهت بس
 چه حاجتست بیانی حمایت حافظ
 سخن بس است در آفاق حجت حافظ
 مرا ازین چه غرض جز محبت حافظ
 به هیچ ورد دگر نیست حاجت حافظ
 دعا نیم شب و ورد صحبگاهت بس

40- غزل

ماه رویی ز زمین و ز زمان ما را بس
 گوشه خاطر آن مونس جان ما را بس
 نظر دلبری از کون و مکان ما را بس
 گلعداری ز گلستان جهان ما را بس
 زین چمن سایه آن سرو روان ما را بس
 زین چمن سایه آن سرو روان ما را بس
 همدمی کو که خراب از می انگور شوم
 چه خراب ای شه آفاق که معمور شوم
 [39] روی ارباب صفا بینم و مسرور شوم
 من ز همصحبتي اهل ریا دور شوم
 از کرانان جهان رطل⁵⁷ کران ما را بس
 از کرانان جهان رطل⁵⁷ کران ما را بس
 ز ابتدا هر چه که تا روز اجل می بخشند
 تو میندار که با طول امل می بخشند
 ما که رندیم و گدا دیر مغان ما را بس
 ما که رندیم و گدا دیر مغان ما را بس
 آنکه بودش همگی روی زمین زیر نگین
 بنگرش تا که چه سان گرد فلک زیر زمین
 چرخ با تیر و کمان کرده به قصد تو کمین
 بر لب جوی نشین و گذر عمر ببین
 این اشارت ز جهان گذران ما را بس
 این اشارت ز جهان گذران ما را بس
 چند پویی شب و روز این همه در کار جهان
 چند پویی شب و روز این همه در کار جهان
 خبرت نیست گر از محنت بازار جهان
 نقد بازار جهان بنگر و آزار جهان
 گر شما را نه بس این سود و زیان ما را بس
 گر شما را نه بس این سود و زیان ما را بس

57/پیهاله.

هر چه ما بیخبر از رسم و ز عادت طلبیم
آنچه خواهیم هم از اهل سعادت طلبیم
[40\آ] دولت صحبت آن مونس جان ما را بس
تخم نا جنس عمل آنچه بگشتم مفرست
هر چه گشتم همه از دست بهشتم مفرست
که سر کوی تو از کون و مکان ما را بس
هر کرا دل به هوای صنمی پویان⁵⁸ نیست
این چه دردیست بیانی که ز کس درمان نیست
طبع چون آب و غزلهای روان ما را بس

41-غزل

از باغ حسن چون کنی ای گلزار بخش
با ما مدام نوش و به زاهد خماز بخش
وین زهد تلخ را به می خوشگوار بخش
بر دام زهد چند زنی تو به تو گره
با ساز و سوز عشق بساز و ز غم بره
[40\ب] تسبیح و طیلسان به می دمی گسار بخش
آنان که در حجاب قیود⁶⁰ جهان درند
در صورت آمدند به معنی ولی خردند
در حلقه چمن بنسیم بهار بخش
کر زانکه راه جانب معبود برده
بهر تجارت آمده و سود برده
وز سجده پی به حضرت مسجود برده
ای آنکه ره به مشرب مقصود برده
زان بحر، قطره‌ای به من خاکسار بخش
چون قلب ما مس است و تو اکسیر عاشقان
وز لعل لب بده شکر و شیر عاشقان
لطف و کرم نمای به تدبیر عاشقان
راهم شراب لعل زد ای میر عاشقان
خون مرا به چاه زرخدان یار بخش
وی واقف و خبیر ز اسرار من لدن
یا رب به وقت گل گنه بنده عفو کن
وین ماجرا به سرو لب جویبار بخش
[41\آ] ای خسروی که مثل تو چشم جهان ندید
هجران تو عذاب الیمست و وصل عید
با تخت و بخت باد ترا غم بر مزید
شکرانه را که چشم تو روی بدان بدید
ما را بفر لطف خداندگار بخش
دیدار تست قوت بازوی و قوت روح
عمرت دراز باد شها همچو عمر نوح
خواهد بیانی از نظرت نعمت فتوح
ساقی چو شاه نوش کند باده صبوح
گو جام زر به حافظ شب زنده دار بخش

42-غزل

ز دنیا بگذر و از دولت بهرام و از گورش
چو جای این تن مسکین نباشد جز ته گورش
که اخر اهل دنیا را بخواهد کرد او عورش
مگر یکدم بر آسایم ز دنیا و شر و شورش

⁵⁸/پوینده. دونده.

⁵⁹/پاره پاره.

⁶⁰/قیدها.

چو نبود از جفای دهر عقل خرده دان ایمن
کجا خواهد شدن از کید و مکرش این و آن ایمن
نباشد لحظه از مکر او پیل دمان ایمن
بیاور می که نتوان شد ز مکر آسمان ایمن
به لعب ز هره چنگی و مرتج سلحشورش⁶¹
که این آرایش دنیا نمی ارزد بالایش
[41\ب] چه جویی لذت دنیا و این تزیین و آرایش
چو خم می بجوش آی وز دیده ساز پالایش
سماط⁶² دهر دون پرور ندارد شهد آسایش
مذاق⁶³ حرص و آزای دل بشوی از تلخ و از شورش
چه سازی صید دنیا را به مکر و حيله و تزویر
بکن بهر خلاصی از قیود دهر دون تدبیر
که من پیمودم این صحرا نه بهرامست و نی کورش
تحمل از جفا کیشان منافی بزرگی نیست
عنایت با جگر ریشان منافی بزرگی نیست
نظر کردن به درویشان منافی بزرگی نیست
کرم با جمله خویشان منافی بزرگی نیست
سلیمان با چنان حشمت نظر ها بود با مورش
اگر خواهی که اشیا را ز لطف و قهر بنمایم
صفای شهد شیرین و جفا زهر بنمایم
خلاص از قید عالم شو که نزد نهر بنمایم
بیبا تا در می صافیت را ز دهر بنمایم
به شرط آنکه ننمایی به کج طبعان دلکورش
شنو قول بیانی ای پری رو مگذر از حافظ
کمال معرفت می جو مجوسیم و زر از حافظ
[42\آ] ز الفاظ و معانی خواه در و گوهر از حافظ
ولیکن خنده می دارد بدان بازوی بی زورش

43-غزل

چو گشت قلب حزین از جفای دوران ریش
گذشتم از غم دنیا و از قبيله و خویش
به جز هوای بتانم نماند مذهب و کیش
دلم رمیده شد و غافلم من دوریش
که آن شکاری سرگشته را چه آمد پیش
چو خیشم اوست ز هجران خیش می لرزم
همیشه از غم جانان خویش می لرزم
به درد عشق ز درمان خویش می لرزم
چو بید بر سر ایمان خویش می لرزم
که دل به دست کمان ابرویست کافر کیش
مرا که از می لعل پری رخیست حیوه
یکبست در نظر من حیوة دهر و مامت
فقیرم و طلبم زان نصاب حسن زکات
خیال حوصله بحر می پزم هیهات
چهاست در سر این قطره محال اندیش
بسا با غم و بگذار خاطر خوش را
منال از آن هم و خوش دار قلب خامش را
[42\ب] ز عقل و هوش برون آن خواهد او هوش را
بنام آن مژه شوخ عافیت گش را
که موج می زندهش آب نوش بر سر نیش
ز دیده دم به دم اشک لاله گون بچکد
دل و جگر شود دم خون و ز اندرون بچکد
چو ابر موسم باران از آن فزون بچکد
ز استین طیبیان هزار خون بچکد
کرم به تجربه دستی نهند بر دل ریش
جهان و هر چه درو هست نیست چون به جوم
ز مهر ساقی باقی به کوه و دشت روم
بهر چه هست ز محصول کهنه و ز نوم
به کوی میکده گریان و سر فکنده روم
چرا که شرم همی آیدم ز کرده خویش
بآب حضرت اگر نیست مرشد رهبر
چه بحر کرد درین عالم فنا و چه بر

⁶¹/جنگاور.

⁶²/سفره.

⁶³/چش.

به مال و جاه نیاید به دست و نقره و زر
 نزع بر سر دنیای دون مکن درویش
 بیانی از دل و جان خوش به کوی یا حافظ
 که تا ز غیب فرستند ترا دوا حافظ
 چو خاک درگه او هست کیمیا حافظ
 بدان کمر نرسد دست هر گدا حافظ
 [43\آ] خزنیه‌ای به کف آور ز گنج قارون بیش

44-غزل

رمزی نگو ز صاف صفا بشنو و خموش
 آن را مگوی جز به جوانا می فروش
 دریای عشق چون که در آمد دگر بجوش
 در دور پادشاه خطا بخش و جرم پوش
 حافظ قرابه⁶⁴ کش شد و مفتی پیاله نوش
 حافظ قرابه⁶⁴ کش شد و مفتی پیاله نوش
 آن را که داد جرعه از ساغر الست
 از کل کاینات به کلی بشست دست
 وز قید این و محنت آن جملگی برست
 صوفی ز کنج صومعه در پای خم نشست
 تا دید محتسب که ب سبو می کشد به دوش
 سر درون مگوی بهر کس گر آدمی
 تا یابی از بهار مرادات خرّمی
 دانی چه گفت صوفی صافی ز همدمی
 گفتانه گفتنیست سخن گر چه محرّمی
 درکش زبان و پرده نگهدار و می بنوش
 و چه معاش جمله در ایام دی نماند
 شد خرج آنچنان که ازو هیچ شی نماند
 رهن شراب خرقه کی بود وی نماند
 ساقی بهار می رسد و وجه می نماند
 فکری بکن که خون دل آمد ز غم بجوش
 [43\ب] اکنون که گشت روی زمین چون رخ نگار
 وز شوق گل هزار کند ناله زار زار
 بر ما مگیر و لطف کن ای شیخ روزگار
 عشقت و مفلسی و جوانی و نوبهار

عذرم پذیر و جرم ببخش و خطا بپوش

خواهی که ذوق از نظر آن بری کنی
 یابد دل از محبت غیرش بری کنی
 روزی به کام دل رسی و سروری کنی
 تا چند همچو شمع زبان آوری کنی
 پروانه مراد رسید ای محب خموش
 گوید جهان که نامده یعنی که مثل تو
 ناید بیدید هیچکس اعنی که مثل تو
 گویم نیست ما همه نعنی که مثل تو
 ای پادشاه صورت و معنی که مثل تو
 نادیده هیچ دیده و نشنیده هیچ گوش
 فهم کمال ذات تو کی می کند عقول
 هرگز مباش از غم دوران دمی ملول
 یابی ز حق به جمله مرادات خود وصول
 چندان بمان که خرقه ازرق کند قبول
 بخت جوانت از فلک پیر زنده پوش
 عشاق اگر هزار و اگر صد اگر نود
 هر کس به قدر مرتبه خود همی دود
 [44\آ] گویم بیانی ار سخن آن گوش بشنود
 گنج سعادت ابدی معرفت بود
 حافظ چو گنج یافته باش هان خموش

45-غزل

به چشم و ابروی و روی و در گوش
 به زلف و خال و خطّ و آن لعل در پوش
 بدان موی میان و قامتش دوش
 ببرد از من قرار و طاقت و هوش
 بت سنگین دل سیمین بناگوش
 برید از من دل و با دوست پیوست
 چو دیدم رشته صبرم شد از دست
 به یک ره شیشه ناموس بشکست
 نگار چابک شنگول⁶⁵ سرمست

⁶⁴/صراحی.

⁶⁵/شادمان.

ظریفی مهوشی ترک قبا پوش
 به تیر غمزه و رخسار مهوش
 زد آن خورشید رو در جانم آتش
 به دور حسنش این رند بلاکش
 ز تاب آتش سودای عشقش
 بسان دیگ دایم می زخم جوش
 به جز وی دلبر دیگر ندانم
 همیشه او بود آرام جانم
 ز عشق وی بریدن کی توانم
 اگر پوشیده گردد استخوانم
 [44]ب[نگرده مهرش از جانم فراموش
 که صاف جام وصل بار خورد است
 دل و دینم دل و دینم ببرد است
 برو دوشش برو دوشش برو دوش
 سحاب جودای دلدار شاطر⁶⁶
 برین لب تشنه یکدم باش ماطر⁶⁷
 گرت همچون قبا گیرم در آغوش
 بیانی را هوای تست حافظ
 همیشه در دعای تست حافظ
 جان عدن جای تست حافظ
 لب نوشش لب نوشش لب نوش

46-غزل

بس که خوناب دل ز دیده چکد چون انجاص⁶⁸
 می توان غوطه زدن دریم او چون غواص⁶⁹
 [45] جز سر کوی تو عشاق ندارند مناص
 نیست کس را کمند سر زلف تو خلاص
 می کشی عاشق مسکین و نترسی ز قصاص
 هر که دارد هوس مرتبه تمّ دنا
 خانه باید به سر کوی فنا کرد بنا
 ناگزیر است مرا و راز غم و رنج و عنا
 عاشق سوخته دل تا به بیابان فنا
 نرود در حرم جان نشود خاص الخاص
 زده مهر رخ او در دل ما آتش شوق
 می رسد عاشق سودازده جوق از پی جوق
 نیست خالی ز هوادار رخسار نه فوق
 به هواداری او شمع صفت از سر ذوق
 کردم ابثار تن خویش ز روی اخلاص
 گرد رخ تا صنما کرد ز عنبر زده
 آهوی نشک خطا را همگی سر زده
 قلب آشفته عشاق بهم بر زده
 که چو دودیم همیشه به هوایت رقااص
 به امید تو درین باغ جهان چون رستم
 کرده بود ار چه غم هجر ضعیف و سستم
 پهلوانی ترا دیدم و اکنون جستم
 ناوک غمزه تو دست ببرد از رستم
 [45]ب[حاجب ابروی تو برده گرو از وقااص⁷⁰
 این صفای دل و این شوق و طربناکی ما
 نیست از غفلت و نادانی و بی باکی ما
 هست اکسیر تو جا نا سبب پاکی ما
 کیمیای غم عشق تو تن خاکی ما
 زر خالص کند از چند بود همچو رصاص⁷¹
 گل و گلزار نباید که نمایی به سوام
 ای بیانی چو ندانند خورند شن به دوام

66/چاپک.

67/یارانی.

68/نجس.

69/شناگر.

70/جنگجو.

71/قلع.

چون کالانعام بود عامی و مانند هوام قیمت در گرانمایه چه دانند عوام

حافظا گوهر یکدانه مده جز به خواص

47-غزل

بر خط یار تا به کی دست درازی ای مشط⁷² عیب نمی شناسی و باک نداری از شطط⁷³
 بر رخ او ز خالها بین چه نکوست آن نقط گرد عذار یار من تا بنشست گرد خط
 ماه ز مهر روی او راست فتاد در غلط یافت خلاصی از الم و زغم و غصه پارس
 شد به هوای لعل او قلب حزین چو می پرست هر که به روی مهوشی عشق نیاخت بی بر است
 [46] گشت روان ز دیده ام چشمه آب همچو شط این گل طبع بی رخ دوست ذبون می کند
 وین دل نامراد را هجر ملول می کند سرکشی از عبادتش مرد جهول می کند
 گر به غلامی خودم شاه قبول می کند تا به مبارکی دهد بنده به بندگیش خط
 باز رقیب تندخو بیشترم کند خجل بس که روم به سوی تو خلق کنند منفعل
 که به هوات می دهم گرد مثال جان و دل جور و جفا که می کنم از همه کرده ام بحل
 گاه در آب می کشم آتش عشق همچو بط کرده چو جای در دلم مهر نگار تندخو
 یافت بیانی حزین از گل باغ نظم بو ناظم کامل جهان کیست بسان او بگو
 آب حیات حافظا گشت خجل ز نظم تو کس به هوای عشق او شعر نگفت زین نمط

48-غزل

فراق کرده بد ار چه مرا جدا حافظ رسید باز به وصل وی این گدا حافظ
 کنم به وصلت او جان و تن فدا حافظ ز چشم بد رخ خوب ورا خداحافظ
 [46] که کرد جمله نکویی به جای ما حافظ چه یافتیم ز دیدار دوست باز صفا
 شنو که یار چه گفت و مگو که یا اسفی بیا که نوبت صلحست و دوستی و وفا
 که با تو نیست مرا چنگ و ماجرا حافظ رسید نوبت مهر و گذشت روز جفا
 شدیم باز ز جام وصال او مستان نهال ماست قد یار و روی او بستان
 دهانش آب حیاتست غیر ازو مستان اگر چه خون دلم خورد لعل او بستان
 به کام دل ز لبش بوسه خونبها حافظ شدت ز سایر اشخاص امتیاز بدین
 تویی ز فیض الهی قرین دولت و دین میان اهل بلاغت چو یافتی تمکین
 که شعر تست فرح بخش و غم زد حافظ بشو مقید هیچ و موج صفای جهان
 وفا چو نیست به خوبان دهر چون دوران به قد و زلف بتان دل میند و دیگر جان
 اگر بجستی ازین بند و این بلا حافظ اگر کمال بیانی نخفته اند ز لطف
 [47] کسان که عیب کسان را نهفته اند ز لطف چه ذوق یافت دل من که گفته اند ز لطف
 ببین چه گوهر یک دانه سفته اند ز لطف تراسست تحفه جانبخش دل را با حافظ

49-غزل

بهر دفع غم و هم از پی نفع او جاع که نباشد به کسی هیچ ترا جنگ و نزاع

⁷²/شانه.

⁷³/جور و ستم بسیار.

می پر فایده را چون نتوان کرد وداع
بامداد آنکه ز خلوتگه خاص ابداع
شمع خاور فکند بر همه آفاق شعاع
عاقلمت آنکه برای خوش و فکر صایب
تا شود ذوق و صفا و فرح آنجا نایب
چنگ در غلغله آید که کجا شد نایب
جام در قهقهه آید که کجا شد مَناع⁷⁴
تا خدا کرده به قدرت همگی خلق جهان
بهر اظهار خیابا همه کون و مکان
گرد این چار عناصر شده افلاک دوان
بر کشد آینه از جیب افق چرخ و دران
روی گیتی بنماید به هزاران انواع
آمد و گشت هموم از دل و از جانها حک
[47\اب] نو عروسان چمن جانب بستان یک یک
می صافی منه از کف که چو او نیست محک
در زوایای طربخانه جمشید فلک
ارغنون ساز کند ز هره به آهنگ سماع
چند سازی دل و جان را به غم دهر اسیر
پوست کن محنت ایام جهان را چون سیر
عاقبت می زندت چرخ کماندار به تیر
وضع دوران نکرد ساغر عشرت بر گیر
که بهر حالتی اینست بهین اوضاع
ای که در روی زمین راحت جان می طلبی
شادی و خرمی روح روان می طلبی
چند روزی ز غم و غصه امان می طلبی
عمر خسرو طلب ار راحت جان می طلبی
که وجودیست عطا بخش و کریم نَقاع⁷⁵
صاحب جود و سخا پادشه دین و دول⁷⁶
کیست دانی تو بیانی شه خورشید محل
مظهر لطف ازل روشنی چشم امل
جامع علم و عمل جان جهان شاه شجاع

50- غزل

[48\آ] شبی سیاهتر از روز هجر چون پر زاغ
ز سوی کوی خرابات با فراغ و پراغ
ولی دو دیده مکحل⁷⁷ ز سرمه ما زاغ
سحر به بوی گلستان همی شدم در باغ
که تا چو بلبل ببیل کنم علاج دماغ
به یاد روی تو چون عزم راه می کردم
بر قدم ز غم هجر آه می کردم
به چهره گل سوری نگاه می کردم
که بود در شب تاری به روشنی چو چراغ
رسیدم و چو بدیدم جمال او از دور
ولی نداشت وفاپی ه بعاشق مهجور
چنان به حسن و جوانی خود شده مغرور
که داشت از دل بلبل هزار باره فراغ
چو دید روی تو بر دوخت دیده از غیرت
در انتظار پی مقدم سبک سیرت
نهاده لاله ز سودا به جان و دل صد داغ
چو گل به حسن فروشی بر آمد از گلشن
به دعوی رخ خوب تو باز کرده دهن
زبان کشید چو تیغی به سرزنش سوسن
[48\ب] رخت چو دید و نشد قار او دگر به سخن
دهان گشاد شقایق چو مردم ایقاع⁷⁸
هزار شکر که آمد نگار باده پرست
چو دید عاشق بیچاره اش ز غمها رست

⁷⁴/منعکننده.

⁷⁵/سودمندی.

⁷⁶/کشورها.

⁷⁷/سرمه دان.

⁷⁸/شبتازی.

برای آنکه کند عاشق حزین را مست گهی چو باده پرستان صراحی اندر دست
 گهی چو ساقی مستان به کف نهاده اباع⁷⁹
 کنون که فصل بهارست و بلبل خوشخوان برون خرام بیانی ز کلیه احزان
 به وصل یار شده مست و واله و حیران وصال روی جوانی چو گل غنیمت دان
 که حافظا نبود بر رسول غیر بلاغ⁸⁰

51- غزل

با سگ کوی یار من تا که زده رقیب صف گشته تن ضعیف من موی مثال از اسف
 بود که در آورد مرا از سر لطف در کنف طالع اگر مدد کند دامنش آوردم به کف
 گر بکشم زهی طرب ور بگشند زهی شرف تیغ فنا بکش دمی گردن حرص را بزن
 طالب زیب و زینت دهر مباحش همچو زن [49] لطف نماند در جهان جز غم و محنت و فتن
 طرف کرم ز کس نبست این دل پر امید من طرف از غم این و فکر آن باز گرفت زنگ دل
 از غم این و فکر آن باز گرفت زنگ دل خون جگر ز حد شد و زو بگرفت رنگ دل
 نیست زمانه را وفا پیش نباش تنگدل چند به ناز پرورم مهر بتان سنگدل
 یاد پدر نمی کنند این پسران ناخلف
 صبر و فرار و عقل و هوش از دل بنده جمله شد طاق شدست طاقت و رفت ز دست آنچه بد
 کوه غم فراق او چند کشیم چون اُخُد از خم ابروی ویم هیچ گشایشی نشد
 وه که درین خیال کج عمر عزیز شد تلف
 در سر کار عشق شد مال منو کمال من رحم نکردی ای صنم یک نفسی به حال من
 نیست یقین که چون شود عاقبت و مال من ابروی دوست کی شود دستکش خیال من
 کس نزنند ازین کمان تیرم مراد بر هدف
 جام گرفتگی هر شب اگر چه پیش از آنک کز سر سوز می زدی هر سحری خروس بانک
 رندی و می پرستیم یافته شهرت آنچنانک من به خیال زاهدی گوشه نشین و طرفه انک
 [49] مغبچه ز هر طرف می زندم به چنگ و دف
 وقت بهار خوش بود یار ظریف و جام گل دلبر ماه پیکر و نی و دف و دهل
 در گذر است واقفی وصل نگار و فصل گل بیخبر زاهدان نقش بخوان و لاتقل
 مست ریاست محتسب باده بنوش و لاتخف
 زاهد خشک را چو نیست در سر چون کنو خرد خشک لبست و سنگدل بر می ما حسد برد
 زرع حرام روایی همچو خران همی حسرد صوفی شهر بین که چون لقمه شبیه می خورد
 پاردمش دراز باد آن حیوان خوش علف
 پیش حبیب آنکه برد نقد دل و روان به صدق یافت بیانی او از آن روی هزار جان به صدق
 در کف دوست نه دلا تا بودت عنان به صدق حافظ اگر قدم زنی در ره خاندان به صدق
 به درقه رهن شود همت شحنه نجف

52- غزل

فراق گشت مرا تا به کی جفای فراق مدد چه چاره کنم سوختم زدای فراق
 شدم به نزد طبیین نشد دوی فراق کسی میاد چو من خسته مبتلای فراق
 [50] آ که عمر من همه بگذشت در بلای فراق
 زمانه ساخت مرا دور از اعزّه چنان که نار فرقت احباب سوخت جان و چنان
 کجا روم چه کنم چون کنم چه چاره دران غریب و عاشق زارم فقیر و سرگردان

⁷⁹/عین اباع نام وادی است بدانسوی انبار بر راه فرات.
⁸⁰/پیام رسانی.

کشیده محنت ایام و داغهای فراق
رسید عمر به پایان و من همی پویم
دوای درد دل دردمند می جویم
همیشه روی به خوناب دیده می شویم
کجا روم چکنم حال خود کرا گویم
که داد من بستاند دهد جزای فراق
جدا افتادم از احباب و یار و خیل و حشم
جفای این فلک دون نواز چند کشم
همیشه شربت فرقت بسان زهر چشم
اگر به دست من افتد فراق را بکشم
ز آب دیده دهم باز خونبهای فراق
نگشت هیچ دراز هیچ جانبی بازم
ز آه و ناله و فغان علم برافرازم
فغان که فاش شد از درد هجر او زارم
فراق را به فراق تو مبتلا سازم
چنانکه خون بچکانم ز دیدههای فراق
[50ب] نه مونسیت من خسته را و نی یاری
به هیچ وجه مبسر نگشت دیداری
فتاد عاشق بیچاره را عجب کاری
فراق و هجر که آورد در جهان باری
که روی هجر سیه باد و حالهای فراق
زیاده گشت بیانی چه چاره آتش و سوز
نشد مر این دل بیچاره هیچگاه پیروز
به سینه داغ تو شد ورد بوستان افروز
ازین سبب من حافظ چو بیدلان شب و روز
جو بلبل سحری می زخم نوای فراق

53-غزل

نیافتم رفیقی میان هیچ رفیق⁸¹
کجاست کوی خرابات و بادهای عتیق
درون اشک دمدام از آن شدیم غریق
مقام امن و می بیغش و رفیق شفیق
گرت مدام میسر بود زبی توفیق
نداد هیچ مرادی به دردمندان دشت
دریغ عمر گرامی چو تیر شد ار شست
به جام باده توان از جفای دوران رست
جهان و کار جهان جمله هیچ در هیچ است
هزار بار من این نکته کرده ام تحقیق
[51ب] نکو شناس درین کهنه دیر نعمت وقت
بسان آب روانست عمر و دولت وقت
مده ز دست دمی ای عزیز عزت وقت
به مأمنی رو و فرصت شمر غنیمت وقت
که در کمین که عمرند قاطعان طریق
همیشه دولت و نصرت ز حق طلب چو نصیر
به نزد اهل تعین نیست فرق مسجد و دیر
درین مقام عجایب بسیست می کن سیر
کجاست اهل دلی تا کند دلالت خیر
که ما به دوست نبردیم ره به هیچ طریق
نداد هیچ مرادی چو از جهان دستم
ز قید نیک و بد دهر جمله وارستم
گذشتم از همه آفاق و دل درو بستم
دریغ و درد که تا این زمان ندانستم
که کیمیای سعادت رفیق بود رفیق
میان زمره عشاق او بر آور نام
خلاصی ار طلبی ای برادر از آلام
بیا که توبه ز لعل نگار و خنده جام
تصوریست که عقلش نمی کند تصدیق
چو می شود همه ذرات کاینات عدم
چه می کنی حشم و خیل و ملک و مال و خدم
[51ب] به سوی میکده عشق پیش نه دو قدم
فدای خنده ساقی هزار جان آن دم
که تر کند لب لعل از شراب همچو عتیق
دو زلف یار بود عمر و آن دهن جانست
کسی که قدر نداند ز نوع حیوانست

81/جماعت، حزب.

82/بی انتها.

چه خط و خال لطیف و چه درّ دندانست
 ملاحظی که ترا در چه زرخندانست
 به گُنه آن نرسد صد هزار فکر عمیق
 شود حطب کش دوزخ به ریسمان مسد
 همیشه می‌کنم دردم وصال حسد
 اگر چه موی میانت به چون منی نرسد
 خوش است خاطریم از فکر این خیال دقیق
 کشیده ام به غم بیشمار هجر تعب
 دمی خلاص نگشتم ز تاب آتش تب
 همیشه کار من خسته نیست غیر طلب
 اگر به رنگ عقیقت رنگ من چه عجب
 که مهر خاتم چشم لبیست همچو عقیق
 نگار را چو بدیدم میان خیل و حشم
 نظر گماشت به سوی من حزین به کرم
 ببین چه گفت بیانی ز روی طنز آن دم
 بخنده گفت که حافظ غلام طبع توام
 [52] ببین که تا به چه حدّم همی کند تحمیق⁸³

54-غزل

هر چه باشد ز سماوات علی تا به سمک
 هر چه جوئی وصالند چه انسان چه ملک
 دایر از بهر جمالست در آفاق فلک
 ای دل ریش مرا با لب تو حق نمک
 حق نگهدار که من می روم الله معک
 هست رخسار تو ای شمس و قمر گلشن قدس
 عاشق روی تو بگرفت ز سر گلشن قدس
 نیست هم‌رنگ جمال تو مگر گلشن قدس
 تویی آن گوهر پاکیزه که در گلشن قدس
 ذکر خیر تو بود حاصل تسبیح ملک
 مثل من بی سر و پا نیست یکی تجربه کن
 دل مجروح مرا با نمکی تجربه کن
 از لب لعل شفا ده دمکی تجربه کن
 در خلوص منت ار هست شکی تجربه کن
 کس عیار زر خالص نشناسد چو محک
 گه آت آموخت گه با عاشق خود تیزی کن
 همگی جور و جفا و همه خونریزی کن
 بهر خونم چو شفیق باش و سحر خیزی کن
 بگشا پسته خندان و شکر ریزی کن
 خلق را از دهن خویش مینداز به شک
 [52] من نه آنم که ز قید سر زلفت بجهم
 یا به جز قبله ابروی خوشت روی نهم
 با غم عشق تو آزاده ز خیل و سپهم
 گفته بودی که شوم مست دو پوست بدهم
 وعده از حد بشد و ما نه دو دیدیم نه یک
 لعل سراب تو آندم که به یادم گردد
 دم به دم خون دل از دیده ز یادم گردد
 باده بی روی روا ببخشی تو بادم کرد
 چرخ برهم زخم از غیر مرادم گردد
 من نه آنم که زبونی کشم از چرخ و فلک
 هست ناچار من دلشده را از یاری
 جز غم چهره یاری چو ندانم کاری
 چون بر حافظ خویشش نگذاری باری
 از بیانی حزینت ز چه آید عاری
 ای رقیب از بر او یکدم و قدم دور ترک

55-غزل

نظر فکن به من مست و سینه صد چاک
 روا مدار که کردم ز درد هجر هلاک
 در آن زمان که خرامی به سوی طارم تاک
 اگر شراب خوری جرعه فشان بر خاک
 از آن گناه که نفعی رسد به غیر چه باک
 ز گلرخان قمر طلعت زمانه مبر
 [53] گرت هواست که کردی ز قید عالم حر
 بگویمت سخن خوب قیمتی چون در
 برو بهر چه تو داری بخور دریغ مخور
 که بی دریغ زند روزگار تیغ هلاک

⁸³/احق انگاری.

به جز تو کیست نگارا حبیب و دلبر من
 به زندگی و سلامت نیامدی بر من
 که روز واقعه پا و ما مگیرم از سر خاک
 کمال حکمت آن شاه دیر شش جهتی
 حذر نمای ازین چاه دیر شش جهتی
 چنان بیست که ره نیست جز به دیر مگاک
 کسی که گشت درین گنبد کیود فلک
 گشاد دست سخا و نهاد نان و نمک
 ز روی تجربه و امتحان بسان محک
 چه دوزخی چه بهشتی چه آدمی چه ملک
 به مذهب همه کفر طریقتست امساک
 نمود میل تناکح⁸⁴ بدخت رز شه عقل
 [53] کنون که عشوه نمود و کرشمه آن مه عقل
 فریب دختر رز طرفه می زند ره عقل
 مباد تا به قیامت خراب طارم تاک
 چو بود مسکین تو کو چه مغان حافظ
 بیانیت شده از جمله پیروان حافظ
 به سوی مسکن خود می شدی روان حافظ
 به راه میکده خوش رفتی از جهان حافظ
 دعای اهل دلت باد مونس دم پاک

56- غزل

با این جمال و خوبی ای سپید قبایل
 خورشید و مه رخت را از جان شدند مایل
 هر کو شنید گفتا لله در قایل
 اطوار دردمندی آسان نمود اول
 رندی و میستندی آسان نمود اول
 بیکاری و لوندی آسان نمود اول
 تحصیل عشق و رندی آسان نمود اول
 جانم بسوخت آخر در کسب این فضایل
 حق داد چون جمالت وز مو میان بیستت
 [54] دل می برد بیغمان آن چشم می پرستت
 اکنون شدم به مستان چون ابروی تو مایل
 وقتی که با خیالش جام صبح دیدم
 در مشرق پیاله رخسار یوح دیدم
 هر سو که بنگریستم چندین فتوح دیدم
 از آب دیده صد ره طوفان نوح دیدم
 وز لوح سینه نقشت هرگز نگشت زایل
 ای دوستان خدا را دل داده ام به یاری
 از لطف کامل خویش یاری کنید باری
 مَرَضِيَّةُ السَّجَايَا مَحْمُودَةُ الْخَصَائِلِ
 صبر است چاره تو ار دوست هر چه آید
 از دوست می زند دم آنکو ز خود بر آید
 از شافعی نپرسند امثال این مسایل
 از سرو باغ خوبی وی راحت روانم
 روزی که دیدم و داد آن همه به جان امانم
 بی تنگ شکرینت آمد به تنگ جانم
 گفتم که کی ببخشی بر جان ناتوانم؟
 [54] ب] گفت آن زمان که نبُود جان در میانه حایل
 زانگونه کرد ما را جان محبتش مست
 در ببخودی بیانی گوید شها دگر هست
 کز پای اوفتادم یکباره رفتم از دست
 ای دوست دست حافظ تعوید⁸⁵ چشم زخمست

⁸⁴/مزاوجت کردن و یکدیگر را نکاح کردن.
⁸⁵/خوی فا کردن کسی را و یاد شدن.

یا رب که بینم آن را در گردنت حمایل

57-غزل

نادیده رخ خوب ترا دیده قابل
حل کی شود از دفتر عشق تو مسایل
هر سوز غمت اشک دمام شده سایل
ای برده دلم را تو بدان شکل و شمایل
پروای کست نیست جهانی به تو مایل

از نار غمت سوخت دل غمزده زان سان
مشکل که شود کار من شیفته آسان
در دیست درین سینه ندانم که چه درمان
که آه کشم از دل و گه تیر تو ای جان
پیش تو چه گویم که چها می کشم از دل

هستند رقیبان تو چون ابله و نادان
با ابله و نادان نتوان گفت ز جانان
قدر تو چه دانند شها زمره حیوان
وصف لب لعنت نکم پیش رقیبان
نیکو نبود معنی رنگین بر جاهل

[55] از محنت هجر آن دل این غمزده خونست
در گردنم از زلف تو زنجیر جنونست
بی ورد رخت دم به دم از دیده برونست
هر روز چو حسنت زد گر روز فزونست

مه را نتوان کرد به روی تو مقابل

با عریده دم به دم و شیوه مستی
از سنگ ستم شیشه ناموس شکستی
روزی که به قصد من دیوانه نشستی
دل بردی و جان می دهمت غم چه فرستی

چون نیک غریبم چه حاجت به محصل

چون می گذرد نیک و بد و انده و شادی
مانند بیانی بشنو بانگ منادی
اندر پی این چیفه دنیا چه فتادی
حافظ چو تو پا در حرم عشق نهادی
در دامن او دست زن و از همه بگسل

58-غزل

تازه آه دل علم افراشتیم
جور می کرد و وفا انگاشتیم
لشکری از درد و غم انباشتم
ما ز یاران چشم یاری داشتیم
خود غلط بود آنچه ما پنداشتیم

[55] عاشق آن باشد که جان و سر دهد
گر فدا سازی سر او افسر دهد
سهل باشد آنکه سیم و زر دهد
تا درخت دوستی کی بر دهد

حالیما رفتیم و تخمی کاشتیم

آنچه رفت از وی روایت کس نکرد
درد بیحد را حکایت کس نکرد
در غم عشقش حمایت کس نکرد
نکته ها رفت و شکایت کس نکرد
جانب حرمت فرو نگذاشتیم

گوش کردی ای صنم قول حسود
چون نصیب ما چنین آمد چه سود
دور کردی بنده را از خویش زود
گفت و گو آیین درویشی نبود

ورنه با تو ماجراها داشتیم

گر چه از شکر دهانش تنگ داشت
از من دیوانه گویی ننگ داشت
رو ترش می کرد و بر کف سنگ داشت
شیوه حشمت فریب جنگ داشت

ما ندانستیم و صلح انگاشتیم

تا دو زلفت هست لیل و روی روز
عاشقان را از غم هجر آن مسوز
والضحی و اللیل وردم شد بسوز
گلبن حسنت نه خود شد دلفروز

ما دم همت در آن بگماشتیم

از غمش افتاد مشکل حافظا
بین چه گفت آن شاه عادل حافظا
شد بیانی پای در گل حافظا
گفت خود دادی به ما دل حافظا

ما محصل بر کسی نگماشتیم

59-غزل

پیشتر زانکه ازین دیر مغان برخیزم
مست بیخود ز زمین و ز زمان برخیزم
وز می عشق تو با آه و فغان برخیزم
مژده وصل تو کو کز سر جان بر خیزم
طایر قدسم و از هر دو جهان برخیزم
خوشر از جان نبود چیز و بهم از جانی
بولای تو که گر بنده خویشم خوانی
از سر خواجگی هر دو جهان بر خیزم
عاشق شیفته بی سر و بی سامانی
[56\ب] خواهد از خرمن لطف و کرمات احسانی
پیشتر زانکه چو کردی ز میان برخیزم
بر سرشک مژه و گوهر پاکم بگذر
از غم هجر تو در قعر مغاکم بگذر
کز نهران خاک شوم بر سر خاکم بگذر
تا به پا بوس تو از شوق عیان برخیزم
چرخ را بین که به عشاق چه سان دارد کین
عقربش مهلک⁸⁶ و با قوس و اسد کرده کمین
گشت معلوم که احوال جهان هست چنین
بر سر تربت ما با می و مطرب بنشین
و که در فکر بد و نیک جهان گشتم پیر
هر چه تقدیر بود او نپذیرد تدبیر
هر زمان می زندهم چرخ کماندار تیر
گر چه پیرم تو شبی مست در آغوشم گیر
تا سحرگه ز کنار تو جوان برخیزم
من که سیر آمدم از جان و گذشتم ز حیات
چه کنم میل جهان را و چه ترسیم ز ممات
از بیانی حزین باز مدار این برکات
خیز و بالا بنما ای بت شیرین حرکات
[57\آ] تا چو حافظ ز سر جان و جهان برخیزم

60-غزل

عاشق ماه رخ می سر و قدی آزادم
ای که در عشق رخ چون توبتی استادم
که دل از هر دو جهان بردم و با او دادم
زلف بر باد مده تا ندهی بر بادم
ناز بنیاد منه تا نبری از یادم
جان و دل پیشکش کردم وزان منفعلم
ای که بی روی تو خوش نیست به کف جام ملم
که میبادا که قبولش نفتد جان و دلم
رخ بر افروز که فارغ کنی از برگ کلم
قد برافراز که از سرو کنی آزادم
من که دارم ز غمش هر نفسی صد اندوه
هر که ببند غم و اندوه من آید به ستوه
کوه اندوه نگر کایدم انبوه انبوه
شهره شهر مشو تا نهم سر در کوه
شور شیرین منما تا نکنی فرهادم
صنما اشک دو چشم من بیچاره نگر
یک غم از سینه بی کینه این بنده ببر
نظری کم به من تشنه جگر بار دگر
می مخور باد گران تا نخورم خون جگر
یاد هر قوم مکن تا نروی از یادم
جز بدان عنبر خوشبوی تو کی پیوندم
[57\ب] گشته با سنبل زلفت ز ازل پیوندم
یک مرادیست مرا از تو بکن خورسندم
زلف را حلقه مکن تا نکنی در بندم
طرّه را تاب مده تا نکنی بنیادم
گر چه خود نیست من دلشده را آن یارا
یک نصیحت کنمت گوش کن از من یارا

⁸⁶/هلاککننده.

دیده جای تو و دل نیز برو نه پارا
 سر مکش تا نکشد سر به فلک فریادم
 الف قامت جانان و دو ابروی چورا
 نظری کن به بیانی و مگو چون و چرا
 شمع هر جمع مشو ورنه بسوزی ما را
 رام شو تا بدهد طالع فرّخ دادم

61-غزل

فغان چه چاره کنم دور گشتم از وطنم
 چه سان روم به وطن چون درین زمین زمنم
 خوشا دمی که ازین چهره پرده برفکنم
 که سوی دوست رهی هست هرکرا جایبست
 [58\آ] مگو که همچو منی را در آن چمن جایبست
 نشان روضه او جوی ار تراشانیبست
 روم به گلشن رضوان که مرغ آن چمنم
 خوشا دمی که در آن مأمن رضا بودم
 همیشه فارغ ازین جای پر عنا بودم
 دروغ و درد که غافل ز کار خویشتم
 نماند در سر من جز هوای عالم قدس
 همی رسید به گوشم ندای عالم قدس
 چو در سراچه ترکیب تخته بند تتم
 دلم که فوق سموات سبع بودش حا
 به سوی دار بقا می روم ز راه هدی
 چرا به کوی خراباتیان بود وطنم
 سخن ز هر طرفی جوق جوق می آید
 [58\ب] مرا ز آدمش شوق و ذوق می آید
 عجب مدار که همدرد نافه ختمم
 مثال سیل دمام رود ز چشمم دمع
 مرا که بی رخ آن شمع نیست خاطر جمع
 که سوز هاست نهانی درون پیرهنم
 برای روی تو و آن زلف مشکبو ای یار
 چو حافظ توهمی گوید او هم ای دلدار
 که با وجود تو کس نشنود ز من که منم

62-غزل

نظر به همچو تو شاهی اگر دوباره کنم
 صفای باده لعلت چه سان شماره کنم
 بهار توبه شکن می رسد چه چاره کنم
 دل رمیده به جز دوست در میانه ندید
 [59\آ] کنون که بزم طرب ساز گشت و آمد عید
 که می خورند حریفان و من نظاره کنم
 بهار شد می دیرینه در زجاج کنید
 به عشق حور و شی ترک تخت و تاج کنید
 کرا ز میانه بزم طرب کناره کنم
 به طاق ابروی جانان چو مهر جان شد جفت
 ز شوق سینه بی کینه پاره پاره کنم
 به عزم توبه سحر گفتم استخاره کنم
 ازو شنید و بدو گفت آنچه گفت و شنید
 سخن درست بگویم نمی توانم دید
 به خوب و زشت و بد و نیک امتزاج کنید
 به دور لاله دماغ مرا علاج کنید
 ازو شنفت و بدو گفت هر چه گفت و شنفت

تراپ درگه آن ماه را به مژگان رفت
 ز روی دوست مرا چون گل مراد شکفت
 حواله سر دشمن به سنگ خاره کنم
 هزار شکر خدا را که تازه مهمانی
 بتان به جلوه و بخشند هر طرف جانی
 رسید و یافت دل دردمند درماتی
 ز سنبل و سمنش ساز طوق و یاره کنم
 نه سوی من ز سر عجب و خودپرستی بین
 ز روی لطف نگر وز کمال هستی بین
 به کف نهاده مرا ساغر الستی بین
 گدای میکرده ام لیک وقت مستی بین
 [59] که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم
 به بندگان قدیمی شها مکن تیزی
 به عاشقان چه شود کردمی بیامیزی
 بود که باده وصلت به جام ما ریزی
 چرا ملامت رند شراب خواره کنم
 ره می نمای به سوی خودم به حقّ اله
 نظر فکن به سوی بنده تا که دولتخواه
 چو غنچه با لب خندان به یاد مجلس شاه
 پیاله گیرم و از شوق جامه پاره کنم
 ازین مضیق⁸⁷ چو زندان ملول شد حافظ
 بیانی از سرو سامان ملول شد حافظ
 ز باده خوردن پنهان ملول شد حافظ
 به بانگ بریبط و نی رازش آشکاره کنم

63-غزل

چون گشت و روشن از کرمش جان درین تتم
 حاصل از صفای وی اصناف مخزنم
 عشق آمد و بسوخت به یکباره خرمم
 چل سال گشت پیش که من لاف می زنم
 [60] کز ساکنان دیر مغان کمترین منم
 جان چون ز جرعه کرم و لطف کرد نوش
 از تن برفت طاقت از سر برفت هوش
 این مکرمت نگر که بر آرد ز دل خروش
 هرگز به یمن عاطفت پیر می فروش
 ساعر تهی نشد ز می صاف روشنم
 از دل چو گشت پرده اسرار غیب باز
 بنمود چهره شاهد مقصود و روی راز
 عشاق را به میکرده برد از ره حجاز
 از جاه عشق و دولت رندان پاک باز
 پیوسته صدر مصطبها بود مسکنم
 نام کسی که می بری از روی کد میر
 سوی کسان به بیعملی دست رد میر
 بگذر ز طعنه و به بزرگان حسد میر
 در شان من به درد کشی ظنّ بد میر
 کالوده گشت خرّقه ولی پاک دامنم
 تن شد ضعیف و قلب حزین گشت و جان بکاست
 کارم ز جور دور فلک ناله و بکاست
 دوری ز قرب شاه و فراموشیم چراست
 شهباز دست پادشهم یا رب از چه خاست
 کز یاد برده اند هوای نشیمنم
 [60] دردا که دل گرفت مرا از چنین قفس
 افکنده دور مرغ روان را ز دین قفس
 از چار عنصرش ده حصن متین قفس
 حیفست طایر چو من اکنون درین قفس
 با این لسان عذب که خامش چو سوسنم
 هر کو فقیر دینی و در دین توانگر است
 سر خیل خلق جمله جهانست و سرور است
 نا اهل در حریم چرا اهل بر در است
 آب و هوای پارس عجب سفته پرور است
 کو همدمی که خیمه ازین خاک بر کنم
 چون هست میل همچو بیانی که می کشی
 تا کی غم فسرده دلانی چو دی کشی

87/تنگنا.

باید رقم به هستی و بر حرف وی کشتی
حافظ به زیر خرقة قدح تا به کی کشتی
در بزم خواجه پرده ز کارت بر افکنم

64-غزل

هر که گد یاد محنت ایام دی کنم
بیزار کردم از خود و نفرت ز وی کنم
خواهم که مرکب غم دیرینه پی کنم
حاشا که من به موسم گل ترک می کنم
من لاف عقل می زنم این کاره کی کنم⁸⁸

[61] عمریست تا که از پی مسئول زهد و علم
شد عمر نازنین همه مبدول⁸⁹ زهد و علم
حاصل نگشت هیچ ز مأمول زهد و علم
مطرب کجاست تا همه محصول زهد و علم
در کار بانگ بربط و آوازی نی کنم

نار فراق یار در آب و گلم گرفت
سیلاب غم ز هر طرفی منزلم گرفت
از درس و بحث علم دگر مشکلم گرفت
از قال و قیل مدرسه حالی دلم گرفت
یک چند نیز خدمت معشوق و می کنم

اکنون که گشت وقت گل و موسم بهار
هر سو هزار آمده در ناله زار زار
بگذر ز فکر ماضی و مستقبل ای نگار
کی بود در زمانه وفا جام می بیار
تا من حکایت جم و کاوس و کی کنم

روزی که پرده باز کنند از کنوز حشر
پیدا شود به خلق سراسر رموز حشر
سوزد درون خلق خدا درد و سوز حشر
از نامه سیاه نترسم که روز حشر
با فیض قصل او صد ازین نامه طی کنم⁹⁰

دردا که آن نگار پری روی سرو نار
دل را به نار هجر رخ خویش سوخت باز
[61] اب پیش که گویم این غم دلسوز جانگداز
کو باد صبح تا گلهای شب دراز
با آن خجسته طالع و فرخنده پی کنم

از کلّ کابینات بیانی مراد اوست
چون او نکوست هر چه نکو می کند نکوست
در جست و جوی او ز دو چشم روانه جوست
این جان عاریت که به حافظ سپرد دوست
روزی رخس بینم و تسلیم وی کنم

65-غزل

نظری کن به من بی سر و سامان میرم
تا که سر در قدمت مانده بیبایت میرم
کار خیرست نگار او مکن تأخیرم
روز عید است و من امروز در آن تدبیرم
که دهم حاصل سی روزه و ساغر گیرم

ای نهاده ز پی مرغ دلم دانه و دام
زلف و خال تو مرا بنده خود ساخت تمام
غم هجران توام گشت خدا را بخرام
دو سه روزیست که دورم ز می و ساغر و جام
بس خجالت که بدید آمد ازین تقصیرم

رفت چون موسم باران و یخ و برف و وجل
خوش بود صحبت هر خیز که باشد به محل
[62] گشت معلوم که این عمرم اینست بدل
من به خلوت نشینم پس ازین گر به مثل
ز اهد صومعه بر پای نهاد زنجیرم

منزل پیر خرابات که خوش آب و هواست
هست خاکیش که هر درد ترا عین دواست
بهر خشکی دماغ آتش تر نیز آنجاست
آنکه بر خاک در میکده جان داد کجاست
تا نهم بر قدمش این سرو پیشش میرم

ای بیانی سخن اهل دلان کن در گوش
داد حق نیست معلل⁹¹ به غرض ای مدهوش

⁸⁸ اشاره به آیه: لَا تَقْتُلُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ. زمر/53.

⁸⁹ بخشیدم شده.

⁹⁰ اشاره به آیه: لَا تَقْتُلُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ. زمر/53.

ننگرد فیض الهی به بد و نیک خموش خلق گویند که حافظ سخن پیر نیوش
سالها خورده می امروز به از صد پیرم

66-غزل

کرد آن ترک خطا غارت دل با دینم
چون عنب خوشه شده از پی می پروینم
که کشم رخت به میخانه و خوش بنشینم
در دلم عشق رخ تو چون گشت مقیم
شد بهار و ز گل و مل خبر آورد نسیم
نیست از غیر توام هیچ نه امید و نه بیم
جز صراحی و کتابم نبود یار و ندیم
[62]ب تا حریفان دغا را ز جهان کم بینم
چند با خلق جهان ناظر و منظور شوم
با دل پر جو خم باده انگور شوم
یعنی از خلق جهان پاک دلی بگزینم
ای دل غمزده گر هست ترا میل فلاح
برسان بر تن و جاننت نفسی راحت راح
خوش بود صحبت احباب و صبوحی صباح
شرمسار رخ ساقی و می رنگینم
چون ندارد رخ و زلفین و لب میگون سرو
کی توان گفت بدان قدّ خوش موزون سرور
هست چون راست و آزاد ولی اکنون سرو
سر به آزادی از باغ بر آرم چون سرو
گر دهد دست که دامن ز جهان درچینم
دل که رخ زرد ستمهاست خدایا میسند
او کجا مرد ستمهاست خدایا میسند
خسته درد ستمهاست خدایا میسند
بر دلم گرد ستمهاست خدایا میسند
که مکدر شود آینه مهر آیینم
[63]آ من که شطرنج رخس باختم و گشتم مات
چه عجب مات که این دل شده زو یافت حیات
در فراقش رود از دیده من نیل و فرات
سینه تنگ من و بار غم او هیهات
مرد این بار گران نیست دل مسکینم
ای بیانی الم هجر و غم و غصّه و قهر
کرد جاری ز دو چشم من سودازده نهر
باده تلخ همی نوشتم اگر باشد زهر
من اگر رند خراباتم و گر حافظ شهر
این متاعم که تو می بینی و کمتر زینم

67-غزل

من که نالان و دوان در طلبت چون جویم
هر کجا هست رخ و زلف ترا می جویم
چهره زرد به خوناب جگر می شویم
بارها گفته ام و بار دگر می گویم
که من دلشده این ره نه به خود می بویم⁹²
آن کسانی که به عالم علم افراشته اند
تخم طول امل و حرص و هوا کاشته اند
عاقبت رفته به صد حسرت و بگذاشته اند
در بر آینه طوطی صفتم داشته اند
آنچه استاد ازل گفت بگو می گویم
تو نگوئی که به از میکده مأوایی هست
یا چو سر منزل آن ماه دگر جایی هست
[63]ب می روم در طلبش تا که مرا پایی هست
من اگر خارم از گل چمن آرایی هست
که از آن دست که می پروردم می رویم
جان من اوست مرا دور ز جانان مکنید
پیش این عاشق بی دل سخن جان مکنید
درد من نیست دگر قابل درمان مکنید
دوستان عیب من ببذل نالان مکنید

91/ آنچه دلیل و علت دارد.

92/ اشاره به آیه: قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عَذْبِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبُ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنِّي أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ. انعام/50.

گوهری دارم و صاحب نظری می جویم
عشق درِیست که هر دلشده را در جیب است
عاشقان را تو چه دانی که چها در غیب است
رفت ایام شباب ای مه و وقت شیب است
مکنم عیب کزو رنگ ریا می شویم
وادی عشق تو کش آب و هوای دگر است
خاک آن بادیه را ذوق و صفای دگر است
نار عشقت به دل ریش دوا دگر است
می سرایم به شب و وقت سحر می مویم
ناصرم گفت بیانی ره میخانه مجوی
دگر از مطرب و محبوب و می و جام مگوی
باز مجنون صفت ای دلشده هر سوی مجوی
حافظم گفت که خاک در میخانه مجوی
[64\آ] کو مکن عیب که من مشک ختن می بویم

68-غزل

طلب راح لب روح فزایی بکنیم
از درون دل و جان هویی و هایی بکنیم
درد از حد شده را باز دوا می بکنیم
ما بر آریم شبنی دست و دعایی بکنیم
غم هجران ترا چاره ز جایی بکنیم
گشت چون خاک زمین پست رفیقان مددی
شیشه این دل و بشکست رفیقان مددی
آه از آن نرگس سرمست رفیقان مددی
دل بیچاره شد از دست رفیقان مددی
تا طیبیش به سر آریم و دوا می بکنیم
بدرخشید چو خورشید و چو برق آمد و رفت
در پیش جوق رقیبان چو دیو و دد و رفت
دل بیچاره ما را به جفا بستد و رفت
آنکه بی جرم برنجید و به تیغم زد و رفت
بازی آرید خدا را که صفایی بکنیم
گشته ام عاشق و آواره و سیم و زر نه
در به در در طلبش کردم و او بر در نه
شدم آواره و مجنون خیرم از سر نه
مدد از همت رندان طلب ای دل ورنه
کار صعیبت مبادا که خطایی بکنیم
[64\ب] تا کمند سر زلفش به کمین دل ماست
هر طرف در ره عشاق دو صد دام بلاست
تا به کی قسمت این قوم غم و رنج و عناست
خشک شد پنج طرب راه خرابات کجاست
تا در آن آب و هوا نشو و نمایی بکنیم
درد بیحد مرا کس بشماری نکند
روی زردم که چو زر گشت عیاری نکند
باد در چشمم از آن کوی غباری
سایه طایر کم حوصله کاری نکند
طلب سایه میمون همایی بکنیم
مدتی شد که بیانی ز طرب مانده جداست
همدم ناله و همصحبت افغان و بکاست
کو رفیقی که زداینده درد و غم ماست
دلم از پرده بشد حافظ خوش لهجه کجاست
تا به قول و غزلش ساز و نوایی بکنیم

69-غزل

نگار مطرب من می کشد بشهنام
سرشک اشک دمام عیان کند رازم
مهیمنای چه کنم چاره از کجا سازم
نماز شام غریبان چو گریه آغاز
به مویهای غریبانه قصه پردازم
دریغ درد ندارم رفیق و مونس و یار
[65\آ] فلک مرا به غریبی فکند دیگر بار
درین دیار که کس نیست غیره دیار
به یاد یار و دیار آنچنان بگریم زار
که از جهان ره و رسم سفر براندازم
اگر چه شد ز وطن دور این فقیر غریب
مباد آنکه شود یار را رقیب قریب
فلک اگر چه جدا ساخت بنده را ز حبیب
من از دیار حبیبم نه از بلاد رقیب

مُهَيْمَنَا به رفیقان خود رَسان بازم

شراب صاف زخم صفا دردی دن
یکبست در نظر اهل عشق نیست سخن
همیشه ورد دلم این بود بسرّ و علن
خدای را مددی ای دلیل راه که من

به کوی میکده دیگر علم برافرازم

مکان دلبر ما کش عجیب آب و هواست
چنان مکان شریف رفیع قدر کجاست
به طاق ابروی جانان که قبله گاه دعاست
هوای منزل یار آب زندگانی ماست

صبا بیار نسیمی ز خاک شیرازم

به عشق یار کمال نمی شناسد کس
غریب مردم و حال نمی شناسد کس
[65] ز هجر دوست ملالم نمی شناسد کس
به جز صبا و شمالم نمی شناسد کس

عزیز من به جز از باد نیست همرازم

زمانه چون به وجودم حجاب بر گیرد
مرا از عالم پر اضطراب بر گیرد
نه ممکن است که دل زان جناب بر گیرد
خرد ز پیری من کی حساب بر گیرد

که باز با صنم طفل عشق می بازم

مرا که مسکن دیرینه است آن سر کوی
اگر به نطق در آید ز بنده هر سر موی
نمی توان که دهد شرح حال از هر سوی
سرشک آمد و عییم بگفت رو با روی

شکایت از که کنم خانگیست غمازم

کسی که روز نیاسود و شب ز سعی نخفت
که طبع او به کمال معارف آمد جفت
ربود کوی بیانی و درّ و گوهر هر سفت
ز چنگ ز هر ه شنیدم که صبحکده می گفت

غلام حافظ خوش لهجه خوش آوازم

70- غزل

جور و جفا ز عشاق ای دلربا بگردان
از حد گذشت محنت آن را ز ما بگردان
[66] دردی که نیست جانا هیچش دوا بگردان
می سوزم از فراق روی از جفا بگردان

هجران بلای جان شد یا رب بلا بگردان

گشتم بسی به عالم دریا و کوه و هامون
مثلث ندیدم ای جان یک سرو قد موزون
با تو کجا بر آید در حسن و لطف هر دون
مه جلوه می نماید بر سبز خنک گردون

تا او به سر در آید بر رخسار پا بگردان

چون دید مهر رویت بیچاره دل شد از دست
با جعد عنبرینت عقد عبودیت بست
بگشا کمند زلفت چون صید بیکران هست
یغمای عقل و دین را بیرون خرام سرمست

بر سر کلاه بشکن در بر قبا بگردان

جان می دهد به عاشق آن جعد و زلف و کاکل
در کار خیر و خوبی جانا مکن تعال
آید به خود فروشی فصل بهار هر گل
مر غول را برافشان یعنی به رغم سنبلی

کرد چمن بخوری همچون صبا بگردان

ای خوبرو نگارم از بهر کردکارم
آن حاجتی که دارم از لطف خود بر آرم
تا جان به سینه دارم جز عشق نیست کارم
ای سرو گلعدارم در عین انتظارم

[66] چنگ حزین و جامی بنواز یا بگردان

رخسار جانفزایت از سر همی برد هش
با صد زبان چو سوسن خوبان شوند خامش
با کس وفا ندارد این چرخ آدمی کش
دوران چو می نویسد بر عارضت خط خوش

یا رب نوشته بد از یار ما بگردان

بر کارخانه غیب چون عقل را گذر نیست
دولت به عقل و دانش یا خود به سیم و زر نیست
غمگین مشو بیانی کس واقف قدر نیست
حافظ ز خوبرویان بختت جز این قدر نیست

گر نیستت رضایی حکم قضا بگردان

71-غزل

خواهی اگر ز حکمت رمز نکو شنیدن
باید ز غیر جانان از جمله پا کشیدن
در کوی او گدایی بر خسوری گزیدن
هر کس به صورت از چه انسان بود ولیکن
بی درس عشقبازی نادان بود ولیکن
از جان طمع بریدن آسان بود ولیکن
[67] از دوستان جانی مشکل توان بریدن
رند و گدای عشقم با کس نه صلح و نی جنگ
فارغ ز هر دو عالم رسته ز نام وار ننگ
بلبل صفت ز افغان سازم رقیب را دنگ
خواهم شدن به بستان چون غنچه با دل تنگ
وانجا به نیک نامی پیراهنی دریدن
از بحر عشق شاید درّ نسفته سفتن
باید همیشه از جان این رمز را شفتن
که سرّ عشقبازی از بلبلان شنیدن
ناکام کردی آخر کامی ز عمر بردار
این دم که میل دارد با عاشق خود آن یار
عشقت کار و هرگز یکدم مباش بی کار
بوسیدن لب یار اول ز دست مگذار
کاخر ملول کردی از دست و لب گزیدن
این خاک جسم زان پیش کز نیستی شود گل
از دوستان جانی پیوند مهر مگسل
خوش وقت آنکه باشد با یار و دوست یکدل
فرصت شمار صحبت کز این دو راهه منزل
چون بگذریم از هم نتوان بهم رسیدن
[67] خوش آن دمی که بودیم با یار شاد و مسرور
دور از غم زمانه گه مست و گاه مخمور
همچون بیانی آخر کو شد ز دوستان دور
گوی برفت حافظ از پادشاه منصور
یا رب به یادش آور دوریش پروریدن

72-غزل

به جانم در ره عشق تو کوشان
در آب و آتش هجرم مجوشان
دورن پر ناله و لبها خموشان
خدا را کم نشین با خرّقه پوشان
رخ از رندان بی سامان میوشان
شدم در پاش چون خاک زمین پست
چو دیدم روی آن دلدار سرمست
فکندم خرّقه و سجّاده از دست
درین خرّقه بسی آلودگی هست
خوشا وقت قبای می فروشان
میان زاهدان مردی ندیدم
ز ارباب صفا گردی ندیدم
دمی گرم و رخ زردی ندیدم
درین صوفی و شان دردی ندیدم
که صافی باد عیش درد نوشان
[68] سوی کس ننگری از روی یاری
گذشت از حد فغان و آه و زاری
بهرج خویشتن از پا در آری
تو نازک طبعی و طاقت نداری
گرانیهای مثنی دلق پوشان
پی دنیا فتاده از ره دین
شده تسبیح دام و دانه این
به تاج و خرّقه و مسواک و آیین
بیا وز غبن این سالوسان بین
صراحی خون دل بربط خروشان
ز دست هجر چون افتادم از پایی
رهی سوی خودم ار لطف بنمایی
ز دل ژنگ غم دیرینه بزدایی
لب میگون و چشم مست بگشایی

93/رنگ.

که از شوق می صافست جوشان

نگشته یک دمی همدرد وامق
به مهرش باش همچون صبح صادق
به سر چون کوی می گردد پریشان
درین ظلمت سرابی نور منشین
[68] به نزدیک بیاو دور منشین
چو نوشم داده زهرم منوشان
ندیدم کام دل زان لعل در پاش
شدم در عشق و رندی و جنون فاش
که دارد سینه چون دیگ جوشان

73-غزل

رخ بر فروز و دیده ز شوقش پر آب کن
عزم طرب ز باده گلرنگ ناب کن
دور فلک درنگ ندارد شتاب کن
مانند آب عمر برفتن کند شتاب
از آستان پیر مغان هیچ سر متاب
سوی دگر میار توجه به هیچ باب
ما را ز جام باده گلگون خراب کن
زان پیش کز وجود شریف تو خاست گرد
[69] غافل مباش و هرزه بهر جانبی مکرد
خورشید می ز مشرق ساغر طلوع کرد
گر برگ عیش می طلبی ترک خواب کن
وقتی که ابر در غم ما گریها کند
دلال چرخ یوسف جان را بها کند
میر اجل چه گویت ای جان چها کند
روزی که چرخ از گل ما کوزها کند
زهار کاسه سر ما پر شراب کن
در بند زهد خشم و مقامات نیستیم
معروف نیک و بد به علامات نیستیم
ما مرد زهد و توبه و طامات نیستیم
با ما به جام باده صافی خطاب کن
یار ظریف و امن و کتاب و لطیف جا
چون دست داد وقت غنیمت شمر دلا
دانی بیانی آنکه بود مرگ در قفا
کار صواب باده پرسیست حافظا
برخیز و روی عزم به کار صواب کن

74-غزل

رخ وائما و نیت حسن الثواب کن
[69] رو سوی دختر زر عالیجناب کن
وانگه نقاب بر کش و عالم خراب کن
این دردمند بی کس رفته ز دست را
انداز تیر غمزه و بگشای شست را
دستی بگیر از کرم افتاده پست را
بگشا به شیوه نرگس پر خواب مست را
وز رشک چشم نرگس رعنا بخواب کن
خوش کرده ام غم تو و کنج فراغ را
یک مرهمی بنه ز کرم درد و داغ را
می ده که تا کنیم معطر دماغ را
بفشان عرق ز چهره و اطراف باغ را
چون شیشههای دیده ما پر گلاب کن
در دلبری دو زلف چو پر پیچ و تاب کرد
با دیگران عنایت و با ما عتاب کرد

ساقی به دور باده گلگون شتاب کن

فیضی ز موسم گل و فصل بهار گیر
بگذر ز جاه و ترک همه گیر و دار گیر

[70] بنگر به رنگ لاله و عزم شراب کن

بیرون منه ز دایره درد عشق پای
احباب حاضر و می و محبوب و خوب جای

دین خانه را اساس قیاس از حباب کن

در عشق گر چه کوی ز میدان ربوده ایم
رخسار زرد بر کف پایت نسوده ایم

با دشمنان قدح کش و با ما عتاب کن

تا در دو دیده و دل غم‌دیده کرده جا
همچون بیانی از سر شوق و سر صفا

یا رب دعای خسته دلان مستجاب کن

75-غزل

فصل بهار می رسد آن گل نوبهار کو
داد صبا نوید گل بلبل بیقرار کو

[70] باد بهار می وزد باده خوشگوار کو

مونس روز بیکسی بود مرا نکو دلی
بوی خوش تو آورد نو گل بوستان بلی

گوش سخن شنو کجا دیده اعتبار کو

بلبل دل بنال کین درد تو هم دواي تست
ذوق و نشاط عاشقان راستی از نوای تست

ای دم صبح خوش نفس ناهه زلف یار کو

دعوی حسن می کند پیش رخسار گل ای صبا
چیست غرض ز دعوی غیر تجمل ای صبا

دست به خون دل زدم بهر خدا نگار کو

نیست به طور عاشقی فرق میان نیک و بد
هر چه رسد حسود را آن همه از حسد رسد

خضم زبان دراز شد خنجر آبدار کو

[71] عشق خوش پری و شی باز مرا چو داد رو
جوش و خروش بنده را چون بشنید های و هوی

مردم ازین هوس ولی قدرت و اختیار کو

هر که بیانی از جهان طالب مال و نعمتست
نطق فصیح معنوی آیه روح و رحمتست

از غم روزگار دون طبع سخن گذار کو

76-غزل

از وطن دور فتادم نفسی رهبر شو
تا کی این درد سر از جیفه خوران و عو

یادم از گشته خویش آمد و هنگام درو

دل ازین وادی پر غفلت سفلی برمید
چون ز طالع نفسی چهره مقصود ندید

سوی علوی نشد از هیچ طرف راه بنید

گفتم ای بخت بخشیدی و خورشید دمید

گفت با این همه از سابقه نومید مشو

[71\ب] آنچه از بهر تو کردند مهیا لک لک
 نه فلک دید در آفاق هر آن را نه ملک
 غم مخور سعی نما جهد کن آشفته دلک
 گر شوی پاک و مجرد چو مسیحا به فلک
 از چراغ تو به خورشید رسد صد پرتو
 بیوفایی جهان را نبود حدّ و شمار
 کار عذار نباشد به جز ار عذر و نثار
 تاج کاوس ربود و کمر کیخسرو
 عقل از سر بنه ای جان و بگیر از سر عشق
 بهتر از سیم و زر و لعل و در و گوهر عشق
 غرضم عشق حقیقیست ولی نی هر عشق
 آسمان کو مفروش این عضویت کاندز عشق
 خرمن مه بجوی خوشه پروین بدو جو
 شدم از عشق چو بی صبر و دل و طاقت و هوش
 از من خسته دل بی سر و سامان بینوش
 دم غنیمت شمر و غم مخور و باده بنوش
 گوشواره در و لعل ار چه گران دارد گوش
 دور خوبی گذرانست نصیحت بشنو
 عرضه کن با رخ چون شمس و قمر عرصه حسن
 تا نتازند فرس غیر تو بر عرصه حسن
 [72\آ] نیست شاها چو تو کس را ز بشر عرصه حسن
 چشم بد دور ز روی تو که در عرصه حسن
 بیبذقی راند که برد از مه و خورشید کرد
 ای دل غمزده هر چند توانی می کوش
 بگذر اندر ره عشق از خرد و دانش و هوش
 پای بر جا چو خم باده بجوش آی بجوش
 اندرین دایره می باش چو دف حلقه به گوش
 ورفقایی خوری از دایره خویش مرو
 هر که یک حرف ز سودای غم عشق آموخت
 شمع انوار هدایت ز دل و جان افروخت
 چون بیانی نظر از زهد ریای بر دوخت
 آتش زهد ربا خرمن دین خواهد سوخت
 حافظ این خرقة پشمینه بینداز و برو

77-غزل

چو دیدم روی آن شاه یگانه
 گذشتم از سرای و ملک و خانه
 زدم تیر فنا را بر نشانه
 سحرگاهان که مخمور شبانه
 گرفتم باده با چنگ و چغانه⁹⁴
 جم و کاوس من خود گشتم و کی
 نهادم عقل را ره توشه از می
 ز ملک هستیش کردم روانه
 فنا خوش عالمی باشد خداداد
 خودی و خود پرستی داد بر باد
 شدم از باده خم فنا شاد
 شراب بیخودی چون در کشیدن
 عجاب اندر و بسیار دیدم
 که ایمن گشتم از مکر زمانه
 به سر حدّ فنا فی الله رسیدم
 ز ساقی کمان ابرو شنیدم
 که ای تیر ملامت را نشانه
 یقین دان مانع وصلست پندار
 تو از پندار کم چیزی مپندار
 برون آ از خودی بگشای زَنار
 نیندی زان میان طرفی کمر وار
 اگر خود را ببینی در میانه
 هر آنکس را که تمییز و خرد خوست
 نیند در جهان چیزی به جز دوست
 اگر چه آن صنم بی رنگ و بی بوست
 ندیم و مطرب و ساقی همه اوست

⁹⁴/ساز، قانون.

[73] خیال آب در گل در ره بهانه

ازین آب و ازین گل شخص فر به
رخ جانان و آزادی مرا به
کجا یابد خلاصی از که و مه
برو این دام بر مرغ دگر نه
که عنقار را بلندست آشیانه
ز میدان صفا گویی رباییم
بده کشتی می تا خوش بر آییم
ازین دریای ناپیدا کرانه
بیانی را نه ماواییست حافظ
چه جا او بی سر و پایییست حافظ
نه اش کاشانه نی جایییست حافظ
وجود ما معماییست حافظ
که تحقیقش فسونست و فسانه

78-غزل

در فکر آن پری رو این رند کهنه جامه
بر بوی آنکه دردم باشد برد حمامه
روزی نشست بودم بر کف گرفته خامه
از خون دل نوشتم نزدیک دوست نامه
[73] اب/انی رایت دهر من هجرک القیامه
بی اختیارم از دست شد دین و دل تمامت
دارم من از فراقش در دیده صد علامت
لیس دموع عینی هذا لنا العلامه
در آتش فراقش از سر برفت دودم
در وادی و دادش کوی از کسان ربودم
این جور و این جفا را من مستحق نبودم
هر چند آزمودم از وی نبود سودم
من جرب المحرب حلت به الندامه
در دور باده عشق چون هست حظ اوقی
دردی که آید از عشق او کند مداوا
زیین دایره زمانی ای دل برون منه پا
پرسیدم از طیبی احوال دوست گفتا
فی قریه غذاب فی بعده سلامه
وه چون کنم که گردد افزون همیشه دردم
از خون دیده و دل گشتم غریق دردم
گفتم ملامت آید گر گرد کوت کردم
والله مل رأینا حُباً بلا ملامه
[74] بوسی زدم به پایش ناگاه تا خبر داشت
از عاشقان بی دل آن دم که او حذر داشت
دستی بزد به رویم در سر چو شور و شر داشت
باد صبا ز رویش ناگه نقاب برداشت
کالتشمس فی الصحایا تطلع من الغمامه
تا چند باشم ای مه از هجر زار و غمگین
خواهد بیانی ای جان نوشی ز لعل نوشین
حالی ینوق منه كأساً من الکرامه

79-غزل

سر و از هوای قدش بر یک قدم پیاده
بلبل ز شوق و مستی بیخویشتن فتاده
لاله پیاله بر کف در خدمت ایستاده
عید است و موسم گل ساقی بیار باده
هنگام گل که دید است بی می قدح نهاده
سر در رهست جانا چه سیم و چه زر من
در راه عشقت ای دوست گر می رود سر من
زین زهد و پارسایی بگرفت خاطر من
ساقی بده شرابی تا دل شود گشاده
آمد بهار و دیگر راحت رسید جان را
[74] اب/ چون نیست رسم یاری این چرخ بی امان را
در گردش آر ساقی جام می مغان را
صوفی کردی نصیحت می کرد عاشقان را

امروز دیدمش مست تقوی به باد داده

دنیا وفا ندارد در گردش است دوران
چون آمدی درین باغ یکچند روز مهمان
دشواری جهان را می ساز بر خود آسان
این یک دو روز دیگر گل را غنیمتی دان
گر عاقلی طرب کن با گلرخان ساده
از باغ زندگانی یکدم گلی بچینید
دَم کسی مگویند عیب کسی مبینید
گل می رود حریفان غافل را نشینید
بی ناله دف و نی بی یار و جام باده
جام می مغانه از سینه غم زداید
روی نگار مطرب از پرده دل رباید
در مجلس صبحی دانی چه خوش نماید
عکس عذار ساقی در جام می فتاده
زین دهر سفله پرور خواهی شدن چو فانی
اشعار خوب دلگشا دانم که نیک دانی
دم را بناز پرور غافل مشو بیانی
مطرب به پرده سازی شاید اگر بخوانی
[۱۷۵] این درّ نظم دلکش در نزد شاهزاده

80-غزل

خاک پایش می دهد چون چشم بینش را جلا
نیست پنهان درد من گویند مردم برملا
ای صبا لطفی نما زان کحل بینایی آلا
تا جمالت عاشقان را زد به وصل خود صلا
جان و دلها اوفتاد از زلف و خالش در بلا
دوری و مهجوریم بی تیغ هر دم می کشد
شربت مرگ این دل محزون دمامد می چشد
آنچه جان عاشقان از دست هجرش می کشد
کس ندید اندر جهان غیر از شهید کربلا
درد من بیحد شد و حاصل نشد درمان من
بر فلک تا کی رود این ناله و افغان من
ترک مستوری و زهدت کرد می باید دلا
بزم زیبا و می ناب و رخ چون آفتاب
چون کشیدی محنت ایام بیحد و حساب
وقت عشرت خوش بود با ناله چنگ و رباب
وقت عیش و موسم شادی و ایام شباب
پنج روزی را غنیمت دان جوانی مقبلا
[۱۷۵] جرعه کز لطف ساقی السنت می دهد
درد هجران گر چه هر ساعت شکستت می دهد
یافتی در هر دو عالم مسند عزّ و علا

81-غزل

گشته ام عاشق یک ماه رخی ترسایی
مه عاشق کس شیرین دهنی زیبایی
وه چه ترسا چه بتی سرو سهی بالایی
در همه دیر مغان نیست چو من شیدایی
خرقه جایی گرو باده و دفتر جایی
هر که بینی به جهان کاری و باری دارد
غیر عاشق که غم طره یاری دارد
دل که آینه شاهبست غباری دارد
از خدا می طلبم صحبت روشن رایی
من که فارغ شده ام از خرد و دانش و هوش
می زند چون خم می ز آتش عشقش دل جوش
که دگر می نخورم بی رخ بزم آرابی
[۱۷۶] باختم در غم و تیمار تو جان و سرو زر
شده ام شیفته عشق تو و بار دگر
از تو یک لحظه نشد بر من بیچاره نظر
جویها بسته ام از دیده به دامن که مگر

در کنارش بنشانند سپهی بالایی

غرضم از همه آفاق جهان چون رخ اوست

مغز می خواهم ازین میوه نمی خواهم پوست

گشت هر گوشه چشم از غم دل دریایی

هر که جان و دل و دین باخت به سودای بتان

چه غم از سوخت تنش او همه جان گشت روان

ورنه پروانه ندارد به سخن پروایی

هست رخسار تو چون آتش و مهر تو چو گنج

مجلسی کو که بگویم به دف و بربط و سنج

نرود اهل نظر در پی نابینایی

عشق و مستی شده چون قسمتم از روز الست

[76] چون گذشت به جز از مهر رخسار هر چه که هست

کز وی و جام میم نیست به کس پروایی

آنکه درهای معانی چو بیانی می سفت

گوش کن تا ز مغی گوش بیانی چه شنفت

بر در میکده با دف و نی ترسایی

کین چه اسلام و چه دینست که حافظ دارد

راه اسلام نه اینست که حافظ دارد

آه اگر از پی امروز بود فردایی

82- غزل

گذشت موسم سرما و رفت صولت دی

کنون که دفتر و طومار فصل دی شد طی

علاج کی کنت آخر التواء الکی⁹⁵

چو بایدت که شوی از حیوت برخوردار

[77] زری که هست بکن همچو برگ گل ایثار

کر می رسند ز پی ره زنان بهمن و دی

بهار آمد و جنات عدن شد هر سو

بیار باده تلخ و ترش مکن ابرو

منه ز دست پیاله چه می کنی هی

گذشت عمر گرامی بسان تیر از شست

بنه پیاله می همچو لاله بر کف دست

به قول مطرب و ساقی به فتوی دف و نی

چو عاقبت کدند ترک پیرایه سیر

بده ز دست زر و مال و جام می بر گیر

فلا تمّت و من الماء کلّ شیء حی⁹⁶

کسی که جور فلک دید بیگمان داند

به هیچ وجه ز چنگش خلاص نتواند

[77] مجوز سفله مروّت که شیئه لا شی

چو هر که رفت ز دنیا هر آنچه داشت گذاشت

⁹⁵ اشاره به آیه: وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ... انبیا/ 30

⁹⁶ اشاره به آیه: وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ... انبیا/ 30

ثبات نیست به دنیا نبایدش انباشت شکوه سلطنت و حکم کی ثباتی داشت

ز تخت جم خیری مانده است و افسردگی

رسید وقت گل و بلبلان خوش آوا به هر طرف ز چمن در فغان و در ایوا

مباش غره به مال و زر و مکن پروا نوشته اند بر ایوان جَنَّت الماوی

که هر که عشوه دنیا خرید و آی بوی⁹⁷

گذشت غصه ز حد چنگ بارباب کجاست صراحی و نگاری چو آفتاب کجاست

تنم ضعیف و حوادث قولیست تاب کجاست سخا نماند سخن طی کنم شراب کجاست

بده به شادی روح روان حاتم طی

بیا و خرقة پشمینه راهرو حافظ به باده همچو بیانی بکن گرو حافظ

رسید پیری و شد موسم درو حافظ بخیل بوی خدا نشنود برو حافظ

پپاله گیر و کرم ورز الضمان علی

83-غزل

[78\] چو رخ بنماید آن سر دفتر حی شود سر نامه حسن بتان طی

و گر دستم دهد با بریط و نی لبش می بوسم و در می کشم می

به آب زندگانی برده ام پی

رخ آن ماه و ابروی مقوس ز دنیا و زما فیها مرا بس

شدم دیوانه و شیدا ازین پس نه رازش می توانم گفت با کس

نه کس را می توانم دید با وی

بخواهی شد ز دنیا کام و ناکام چو واقف نیستی ز آغاز و انجام

بر آرای دل به سودای غمش نام لبش می بوسد و خون می خورد جام

رخش می ببند و گل می کند خی

رقیب دیو را معذور مگذار ز نزدیک خود و از دور مگذار

به وجه ارض یک مستور مگذار چو حشمت مست را مخمور مگذار

به یاد لعلش ای ساقی بده می

اگر چه روز چندی کرد مسند ز دنیا برد آخر برد مسند

[78\ب] مکن دیگر به کنج سرد مسند گل از خلوت به باغ آورد مسند

بساط زهد را چون نامه کن طی

بیا لطفی کن ای ساقی کجایی که آید از تو بوی آشنایی

ز چنگ غصه تا یابد رهایی نجوید جان از آن قالب جدایی

که باشد خون جامش در رگ و پی

سلیمانی که به روی تخت او باد شنیدی عاقبت چون رفت بر باد

کرم کن ساقیا عمرت فزون باد بده جامی مرا وز جم مکن یاد

که می داند که جم کی بود و کی گی

رقیبیت هست دنگ ای ماه مطرب سرو رویش به سنگ ای ماه مطرب

مشو با ما به جنگ ای ماه مطرب بزن در چنگ چنگ ای ماه مطرب

رگش بخراش تا بخروشم از وی

چو بحر عشق را نبود گرانی چه جوید زو گران جانی گرانی

شود عاجز بیانی از بیانی زبان درکش تو ای حافظ زمانی

[79\آ] زبان بی زبانان بشنو از نی

84-غزل

⁹⁷ اشاره به آیه: اُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ. بقره/86.

ای آنکه نظیرت نیست درد هر به نیکویی
خوش نیست بهم جانان نیکویی و بدخویی
روح القدس است ای جان سر تا قدمت گویی
می نوش و گلشن کن از دهر چه می جویی
این گفت سحر بلبل ای گل تو چه می گویی
از بنده سلامی ده آن ماه عراقی را
در چرخ در آور کو پیمانمانه باقی را
کز دل به در اندازیم غمهای فراقی را
مسند به گلستان بر تا شاهد و ساقی را
لب گیری و رخ بوسی می نوشی و گل بویی
با آتش می دردی آهنگ ز مستان کن
چون فصل بهار آمد عزم گل و بستان کن
روز دو سه عیش با باده پرستان کن
شمشاد خرامان کن و آهنگ گلستان کن
تا سرو بیاموزد از قد تو دل جویی
ای عمر عزیز من رفتی ز برم چون باد
مرغ دل نالان را یک لحظه نکردی یاد
حیفست چنین مرغی در بس قفس ناشاد
تا غنچه خندان دولت به که خواهد داد
ای شاخ گل رعنا از بهر که می روی
[79\ب] از زحمت نوک شوک هر چند که گل زار است
در هر کجا باشد یاری که بی اغیار است
دریاب و بنه کنجی از مایه نیکویی
با لشکر ز پیای کان زهره جبین دارد
عشاق پریشان را قصد دل و دین دارد
چون حسن چنین دارد آن دارد و این دارد
آن طره که جعد او صد نافه چین دارد
خوش بودی اگر بودی بوییش ز خوشخویی
هر کس پی مقصودی ای دوست ز راه آید
این یک پی جاه آن یک بهر چو تو ماه آید
بیچاره بیانی هم از بهر اله آید
هر مرغ به دستانی در مجلس شاه آید
بلبل بنوا سازی حافظ به دعا گویی

85-غزل

کردم بسی تنبّع مرغان پیروی
رمزی نکو شنیدم و هم نکته قوی
گویم اگر تو مستمع قول من شوی
بلبل ز شاخ سرو به گلبنانگ پهلوی
می خواند دوش درس مقامات معنوی
صافی شو و صفای درون جو ز جام مل
[80\آ] معنیست چیست گوش کن آن را ز عقل گل
یعنی بیا که آتش موسی نمود گل
تا واره‌ی ز محنت ایام و قهر و ذل
تا از درخت نکته توحید بشنوی
غیر از طریق عشق و ره خوشدلی میوی
جز روی دوست چیز دگر در جهان مجوی
اسرار عشق بشنو و با ناکسان مگوی
مرغان باغ قافیه سنجند و بذله گوی
تا خواجه می خورد به غزلهای پهلوی
زین اشک سرخ عاشق و این سوز و آه سرد
وین ناله های بیحد و افغان ز روی درد
دانی که روی بی دل مسکین چر است زرد
چشمیت به غمزه خانه مردم خراب کرد
مخموریت مباد که خوش مست می روی
نیک و بدی که هست در آفاق و نفع و ضرر
راجع به فعل تست وزان می دهد خبر
تخم نکو بکار که نیک آیدت ببر
دهقان سال خورده چه خوش گفت با پسر
کای نور چشم من به جز از کشته ندروی
وه گر غم زمانه و از جور چرخ دون
دل سوخت بنده را و جگر نیز گشت خون
[80\ب] آتش زبانه می زندم هر دم از درون
این قصه عجب شنو از بخت و از کون
ما را بکشت یار به انفاس عیسوی
هر کس که جرعه ز مدام وجود خورد
بی شبهه بآیدش ز جهان رخت عمر برد

آن کیست کو به روی زمین آمد و نمرد جمشید جز حکایت جام از جهان نبرد

ز نهار دل میند بر اسباب دنیوی

آمد زمان شیب و گذشت آن شباب امن و آن عیش و نوش و شادی و شرب شراب امن

فارغ ز هر دو عالم و بر کف کتاب امن خوش وقت بوریا و گدایی و خواب امن

کین عیش نیست در خورد او رنگ خسروی

عمر عزیز رفت بیانی ز چرخ داد هرگز دلم نیافت ز عالم دمی مراد

بی باده بعد ازین مده این عمر را به باد ساقی مگر وظیفه حافظ زیاده داد

کاشفته گشت طره دستار مولوی

86-غزل

بهر چو تو دلاری دل گشته کباب اولی چشم از هوس رویت گریان چو سحاب اولی

[81\] در دور می لعلت چون لعل مذاب اولی این خرقة که من دارم در رهن شراب اولی

وین دفتر بی معنی غرق می ناب اولی

دل را به هوای دوست تا روی به ره کردم از هجر رخس زانکه رخساره چو که کردم

وز حسرت رخسارش رو جانب مه کردم

در کنج خراباتی افتاده خراب اولی

با داده قناعت کن بگذر ز غم پیشی با غیر مگیر الفت با خلق مکن خیشی

در عشق ولی باید کز جمله کنی پیشی چون مصلحت اندیشی دور است ز دوریشی

هم سینه پر آتش به هم دیده پر آب اولی

تا پیر مغان با مادرهای معانی سفت با گوش دل و جانم گشت آن همه درها جفت

خاشاک قساوت را از صحن درونم رفت من حال دل خود را با خلق نخواهم گفت

این قصه اگر گویم با چنگ و رباب اولی

کردی چو خودم آخر ای چره به سر گردان تا چند شود عاشق از جور تو سر گردان

بار غم عشقش چون بردن نتوان آسان تا بی سر و پا باشد اوضاع فلک زینسان

[81\ب] در سر هوس ساقی در دست شراب اولی

تا چند گنه ای دل در صومعه محزون آی در عین پشیمانی با دیده پر خون آی

بگذشت بیانی عمر شوریده و مجنون آی چون پیر شدی حافظ از میکده بیرون آی

رندی و هوسناکی در عهد شباب اولی

87-غزل

لب آب و گوشه باغ و رخ عبیر مویی گل و بلبل خوش الحان و ز جام می کندویی

به نظاره دلبران آمده از کنار و کویی به فراغ دل زمانی نظری به ماه رویی

به از آنکه چیز شاهی همه عمر های و هویی

نظری فکن ز روی کرمت به قلب ریشم که نزار و زرد گشته تن بنده چون بریشم

غم عشق نشت آیین و هوای نشت کیشم به خدا که رشکم آید به رخت ز چشم خویشم

که نظر دریغ باشد بچنان لطیف رویی

دل من رمید و این دیده ندید دیر دیرش سوی چاه آن زنخدان شد و اوفتاد زیرش

پی جان سپردن این دلشده بافتم دلبرش نفسم به آخر آمد نظرم ندید سیرش

[82\آ] به جز این نماند ما را هوسی و آرزویی

به کرشمه جانب بنده نظر فکن نگارا که نماند طاقت و تاب و گذشت عمر یارا

به دل غریب من رحم کن ای صنم خدا را دل من شد و ندانم چه شد آن غریب ما را

که گذشت عمر و نامد خبرش ز هیچ سویی

پی قبل ما بیانی اگر او کشد کمان را بخر آن بت شکر لب ندهیم ما عنان را

به هوای آن خم زلف و رخس دهیم جان را
مکن ای صبا مشوش سر زلف دلبران را
که هزار جان حافظ به فدای تار مویی

88-غزل

ما بنده ایم و پادشه ما نگار ماست
تزویر و زرق جیفه دنیا نه کار ماست
جانها فدای آن صنم گلعداز ماست
ما عاشقیم و کشته شدن اعتبار ماست
شمشیر عشق نیز ز سنگ مزار ماست
غمخوار عشق گشته و بی غم نمی رویم
ور می زند به تیر جفا هم نمی رویم
[82ب] بیرون شدن ز معرکه بی زخم عار ماست
حیران روی یک صنم سرو قامتیم
در عاشقی و شیوه رندی ملامتیم
ما با وجود سنگ ملامت سلامتیم
گویا که سنگهای ملامت حصار ماست
سوادی خام چند پزی بهر نام نیک
آتش فکن ز باده درین نفس مرده ریگ
بیر مغان به میکده در انتظار ماست
در دلبربست روی تو چشم و چراغ خلد
خوش نیست بی وصال تو بر کف ایغ خلد
و آریم ما به دور جمالت فراغ خلد
و اعظ که داد و عده دیدار و باغ خلد
آن قصه هم حکایت یار و دیار ماست
دل را ز عاشقان نه که این یار می برد
وانگه به تیر غمزه اش از کار می برد
ما را گرفته یار سوی دار می برد
ساقی بیار می که دم گیر و دار ماست
[83آ] صاحب شعور چون کند اشعار را شعار
زین نظم خوب دلکش و این شعر آبدار
بهنر بیانی از زر و از درّ شاهوار
چون کاتبی خویشم که در دور خط یار
عالم معطر از قلم مشکبار ماست

Beyânî, *Tahmîs-i Dîvân-i Hâfız*, Kayseri Râşid Efedî Kütüphanesi, nr. 1278, vr. 1b-2a.

